

БАС РЕДАКТОР

Т.Т. АЯПОВА - ф.ғ.д., профессор

БАС РЕДАКТОР ОРЫНБАСАРЛАРЫ:

Баданбекқызы З. - ф.ғ.к., доцент

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Абуов Ж.А. - ф.ғ.д., профессор

Мирзоев К.И. - ф.ғ.д., профессор

Абдрахимова Г.Б. - ф.ғ.к., доцент

Букабаева Б.Е. - ф.ғ.к., доцент

Кемелбекова З.А. - ф.ғ.к., доцент

Али Али Шабан - PhD Каир (Египет)

Дэвис Brent - PhD (АҚШ)

Ханс Шахл - PhD (Австрия)

Фатима Шнан-Давен - PhD (Франция)

Наср М.Ариф - PhD (Араб Эмираты)

Әлімсейіт Әбілғазы - ф.ғ.д., профессор (ҚХР)

Иноятова У.И. - п.ғ.д. (Өзбекстан)

Окутман Осман Кабадайы - PhD (Турция)

НӨМІРГЕ ЖАУАПТЫ ТҮЛҒА:

Есенаман С.Е. - магистр, оқытушы

ЖАУАПТЫ ХАТШЫ:

Есенаман С.Е. - магистр, оқытушы

Журнал Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігіне 12.02.2013 жылы тіркеліп, №13343-Ж куәлігі берілді.

Шығарылу мерзімі жылына 4 рет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Т.Т. АЯПОВА - д.ф.н., профессор

ЗАМЕСТИТЕЛИ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

Баданбеккызы З. - ф.ф.к., доцент

СОСТАВ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА:

Абуов Ж.А. - д.ф.н., профессор

Мирзоев К.И. - д.ф.н., профессор

Абдрахимова Г.Б. - к.ф.н., доцент

Букабаева Б.Е. - к.ф.н., доцент

Кемелбекова З.А. - к.ф.н., доцент

Али Али Шабан - PhD Каир (Египет)

Дэвис Brent - PhD (США)

Ханс Шахл - PhD (Австрия)

Фатима Шнан-Давен - PhD (Франция)

Наср М.Ариф - PhD (Арабские Эмираты)

Әлімсейіт Әбілғазы - д.ф.н. (КНР)

Иноятова У.И. - д.п.н. (Узбекистан)

Окутман Осман Кабадайы - PhD (Турция)

ОТВЕТСТВЕННЫЙ ЗА ВЫПУСК ЖУРНАЛА:

Есенаман С.Е. - магистр, преподаватель

ОТВЕТСТВЕННЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

Есенаман С.Е. - магистр, преподаватель

Журнал зарегистрирован в Министерстве культуры и информации Республики Казахстан 12 февраля 2013 г. №13343-Ж

Периодичность 4 раза в год

EDITOR-IN-CHIEF

Tanat Ayapova - Doctor of Philological Sciences, Professor

EDITOR-IN-CHIEF'S ASSISTANTS:

Zaure Badanbekkyzy - Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

EDITORIAL STAFF:

Zhumagaly A. Abuov - Doctor of Philological Sciences, Professor

Knyaz I. Mirzoyev - Doctor of Philological Sciences, Professor

Gulnara B. Abdrakhimova - Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Bakhytkul E. Bukabayeva - Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Zada A. Kemelbekova - Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Ali AliShaban - PhD Kair (Egypt)

Davis Brent - PhD (USA)

Hans Schachl - PhD (Austria)

Fatima Shnah-Daven - PhD (France)

Nasr M. Arif – PhD (Arab Emirates)

AlimseyitAbilkazy - PhD (China)

Inoyatova U.I. - Doctor of Philological (Uzbekistan)

Okutman Osman Kabadayı - PhD (Turkey)

Saule Yessenaman - MA, teacher is responsible for this issue.

EXECUTIVE SECRETARY:

Saule Yessenaman - MA, teacher

**Journal is registered at the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan
(Certificate №13343-J) 2013, February 12**

Periodicity 4 times a year

ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУ ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

МРНТИ: 16.01.45

*Ж. Ә. Артықбаева¹, Т.Т. Аяпова²
Абай атындағы ҚазҰПУ,*

¹БМ011900- Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2 курс магистранты

²Ғылыми жетекші, ф.ғ.д., профессор

ШЕТТІЛДІК БІЛІМ БЕРУ: ТЕРМИНОЛОГИЯНЫҢ "ОҚЫТУДАН" "БІЛІМ БЕРУГЕ" АУЫСУЫН НЕГІЗДЕЙТІН ФАКТОРЛАР

Аңдатпа

Мақала біртұтас педагогикалық үдеріс, құндылық, құрал, қызмет, нәтиже аспектілерінде қарастырылатын «шеттілдік білім беру» ұғымына арналған. Мақалада терминологияның шетел тілін оқытудан шеттілдік білім беруге ауысуын негіздейтін факторлар қарастырылады. Негізгі шарт ретінде тіл мен мәдениетті бірге оқыту көрсетіледі, себебі өзге ұлт өкілін түсіну қабілеті тілдік бірліктерді нақты қолдануға ғана емес, сол ұлт мәдениетінің нормаларын түсіне білуіге де байланысты. Бұл шетел тілін мәдениетаралық қарым-қатынас құралы ретінде ғана емес, сонымен қатар өзге мәдениетті тану және өз мәдениетін насихаттаудың өзіндік бір құралы ретінде қарастыруды міндеттейді. Айтылғандар шетел тілін оқытудың мақсаттарын шеттілдік білім берудің жаңа – мәдениетаралық құзыреттілік – парадигмасы контекстінде қайта қарастыруды негіздейді.

Тірек сөздер: шеттілдік білім беру, шетел тілін оқыту, лингвомәдениет, құзырет, мәдениетаралық қарым-қатынас, мәдениетаралық құзырет.

Артықбаева Ж. А.¹, Аяпова. Т.Т.²

КазНПУ имени Абая,

¹Магистрант 2 курса специальности БМ011900- Иностранный язык: два иностранных языка

²Научный руководитель, д.ф.н., профессор

ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ФАКТОРЫ, ОБУСЛОВИВШИЕ ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИЙ ПЕРЕХОД С "ОБУЧЕНИЯ" К "ОБРАЗОВАНИЮ"

Аннотация

Статья посвящена понятию «иноязычное образование», которое рассматривается в следующих аспектах: целостный педагогический процесс, ценность, средство, деятельность, результат. В статье рассматриваются факторы, обусловившие терминологический переход от обучения иностранному языку к иноязычному образованию. В качестве основного условия отмечается соизучение языка и культуры, так как способность понять представителя другого народа зависит не только от конкретного использования языковых единиц, но и от специальных умений понять нормы его культуры. Это обязывает рассматривать иностранный язык не только как средство межкультурного общения, но и как своеобразный инструмент познания другой культуры и пропаганды собственной. Сказанное обуславливает необходимость пересмотра целей обучения иностранным языкам в контексте новой – межкультурной компетентностной – парадигмы иноязычного образования.

Ключевые слова: иноязычное образование, обучение иностранному языку, лингвокультура, компетенция, межкультурная коммуникация, межкультурная компетенция.

Artykbayeva J. A.¹, Ayarova T. T.¹

Abay KazNPU,

¹Master Degree 2 courses of speciality 6M011900- Foreign language : two foreign languages

²Scientific advisor: Doctor of Philology, professor

FOREIGN LANGUAGE EDUCATION: FACTORS THAT CAUSED THE TERMINOLOGICAL TRANSITION FROM "TEACHING" TO "EDUCATION".

Abstract

The article is devoted to the notion of "foreign language education", which is considered in the following aspects: integral pedagogical process, value, means, activity, result. The article deals with the factors that caused the terminological transition from teaching a foreign language to foreign language education. The study of language and culture is noted as a basic condition, since the ability to understand the representative of another nation depends not only on the specific use of language units, but also on the special skills to understand the norms of its culture. This obliges us to consider a foreign language not only as a means of intercultural communication, but also as a kind of tool for learning another culture and promoting one's own. This makes it necessary to revise the goals of teaching foreign languages in the context of a new – intercultural competence – paradigm of foreign language education.

Key words: foreign language education, teaching a foreign language, linguo-culture, competence, intercultural communication, intercultural competence.

Әлемдік нарықтың кеңеюі, жаңа ақпараттық технологиялардың өрістеуі, мемлекетаралық және ұлттаралық қатынастардың қарқынды дамуы және қоғамдағы басқа да жаһандық өзгерістерге байланысты, Қазақстанда және бүкіл әлемде білім беру саласындағы шетел тілінің рөлі өзгерді. Шетел тілі қарапайым оқу пәнінен заманауи білім беру жүйесінің негізгі элементі, тұлғаның кәсіби іске асуына жету құралына айналды. Шетел тілін оқытудың басым грамматикалық бағытымен қоса, жаңа екі дискурс пайда болды: коммуникативті және мәдениеттанушылық. Педагог ғалымдар тілді тілдесу және оқылатын тілдің елі мен ұлттарының мәдени мұрасына араласу құралы ретінде қарастыра бастады. Сондықтан да соңғы жылдары шетел тілі құралдарымен оқыту және тәрбиелеудің теориясы мен әдістемесінде оқытуға ғана емес, тілдік білім беру, оқушы тұлғасын дамыту, "шетел тілі" пәні құралдарымен оның мәдениетін қалыптастыруға бағытталған тәсілдер дами бастады. Осыған байланысты шетел тілдерін оқытудың заманауи тәсілдерінде теориясы, әдістемесі, оқытудың мазмұнында жаңа интегративті ұғымдарды енгізу қажеттілігі пайда болды. Сондай ұғымдардың бірі "шеттілдік білім беру" болып табылады.

"Шеттілдік білім беруге" көзқарастар ХХ-ғасырдың 90-жылдарында ресейлік педагогтармен дамытыла бастады және "шетел тілдерін оқыту" ұғымының қолданыстағы түсіндірмесінің жеткіліксіздігін түсінумен байланысты болды. "Шеттілдік білім беру" терминін ғылыми қолданысқа шетел тілін "оқу пәні" емес, "білім беру пәні" ретінде қарастыратын Е.И. Пассов енгізді [1, 33 б.]. Оған дейін атақты ресейлік ғалымдардың ғылыми еңбектерінен екпіннің "шетел тілдеріне оқыту" ұғымынан "тілдік білім беру" (Н.Д. Гальскова) ұғымына [2, 20 б.], одан "тілдік полимәдени білім беру" (П.В. Сысоев) ұғымына [3, 21 б.] ауысқанын байқауға болады. Терминологияның "оқудан" "білім беруге" ауысуы "шет тілі" құбылысының мәніне деген интегративті тәсілдің және оның білім беру потенциалының нығайғандығын көрсетеді.

Отандық ғалым С.С.Құнанбаева өзінің «Заманауи шетел тілі білімі: әдіснамалар мен теориялар» атты еңбегінде «шет тілі» пәндік саласының «шеттілдік білім беру» деңгейіне дейін кеңеюін, ал ғылыми және дидактикалық зерттеу нысанының «тілден» «лингвомәдениет» категориясына ауысуын ең алдымен шет тілін оқытудағы мақсатты бағыттардың өзгеруімен, сонымен қатар шет тілін оқытудың өзге түпкі нәтижеге – өзара әрекеттестіктің толық құқықты субъектісі ретінде "мәдениетаралық қарым-қатынас субъектісі" болып анықталатын тұлғаның мәдениетаралық құзыреті мен мәдениетаралық қарым-қатынасқа түсу қабілеттілігінің қалыптасуына бағытталуымен түсіндіреді [4, 39 б.].

Педагогикалық әдебиеттерді талдау "шеттілдік білім беру" ұғымының шет тілі оқытушыларының кәсіби қоғамдастығында кеңінен танылғандығын және келесі аспектілерде

қарастырыла алатындығын айғақтайды: 1) біртұтас педагогикалық үдеріс ретінде; 2) құндылық ретінде; 3) құрал ретінде 4) қызмет ретінде; 5) нәтиже ретінде.

Шеттілдік білім беру – оқушылардың мәдени баюы, олардың диалогтық өзара әрекеттесу тәжірибесін, шетел тілінің көмегімен білімнің әр түрлі салаларында алдағы өз бетімен білім алуға қабілеті мен дайындығын игеруі жүзеге асатын, "шетел тілі" пәнінің мазмұны және құралдарымен оқыту, тәрбиелеу және дамытудың біртұтас, арнайы ұйымдастырылған педагогикалық үдерісі.

Шеттілдік білім беру құндылық ретінде үш деңгейде: коммуникативті қарым-қатынастар мен коммуникативті мінез-құлықтардың мәні мен мағынасын ашатын құндылықтар-қатынастар деңгейінде; мәдениеттану, елтану және лингвоелтанушылық білімнің мәні мен мағынасын ашатын құндылықтар-білім деңгейінде; жеке, тұлғалық, коммуникативті, мәртебе-позициялық және оқушының басқа да қасиеттерінің мәні мен мағынасын ашатын құндылықтар-қасиеттер деңгейінде қарастырыла алады.

Шеттілдік білім берудің құндылықты негіздері ретінде төменде аталған жағдайлардың жиынтығы көрінеді. Бұл жерде шет тілі: тіл мәдениетті тудыру, дамыту, сақтау және көрсету құралы болғандықтан, халықтың рухани қасиеттерін, оның мәдениетін көрсететін белгілі бір дүниетанымды бекітетіндіктен, мәдениет феномені ретінде; мәдениеттің ұлттық-ерекше компоненттерінің ішінде біріншісі болғандықтан, лексика, грамматика, идиоматика, фольклор, көркем және ғылыми әдебиетте, сөйлеудің ауызша және жазбаша формаларында мәдени құндылықтарды сақтайтындықтан, мәдениет элементі ретінде; әр шетелдік сөз шетелдік әлемді және шетелдік мәдениетті көрсететіндіктен, соның нәтижесінде түйсетін мәдениеттер мен тілдер арасында өзара әрекеттесу және өзара ықпал ету кеңейе түсетіндіктен, "мәдениеттер қиылысы" ретінде; ақпаратты, өзге халықтардың мәдени мұрасын беру амалы, әлеуметтік тәжірибе тұрғысынан алынған адам мәдениетіне қосылу құралы болғандықтан, мәдениетті көрсету құралы ретінде қарастырылады.

Шеттілдік білім беру шетел тілі құрал ретінде көрінетін келесі құрамдас бөліктердің бірлігі болып табылады: тұлға тек тілдесіп қана қоймай, сонымен қатар талдап, әлем мен онда болып жатқан үдерістерді терең түсінетін, өз пайымдауларын бағыттап және өз санасының әлемін құрастыратын ойлау құралы; зерделілік, білімділік, мәдениеттілік, толеранттық, өзін әлем азаматы ретінде сезіну, басқа біреудің қайғысына уайымдау, барлық халықтардың ерікті құқықтарын тану сияқты тұлғалық қасиеттердің артуын біріктіретін адамгершілікті дүниетанымды бар адамды тәрбиелеу құралы; шеттілдік құралдармен шешілетін сөйлеу-ойлау тапсырмаларының тұрақты күрделенуі арқылы қол жеткізілетін тұлғаны дамыту құралы; барысында мәдени тәжірибе меңгеріліп, жинақталатын, тұлғаның әлеуметтенуі, адамның қоғамға кіруіне жағдай жасайтын мәдениетаралық өзара әрекеттесуді қамтамасыз ететін тілдесу құралы.

Шеттілдік білім беру жеке тұлғаның жаңа психикалық үдерістері мен қасиеттерінің қалыптасуында зор маңызы бар танымдық, құндылықты-бағдарлы, коммуникативті, эстетикалық, олай болса қайта жасаушы қызмет ретінде қарастырылады.

Шеттілдік білім берудің нәтижесі болып сәйкес құзыреттердің жиынтығы табылады: коммуникативті – қызметтің белгілі бір саласы шеңберіндегі тілдесу жағдаяты мен мақсатына сәйкес оқылатын тіл құралдарымен сөйлеу әрекетін жүзеге асыра алу қабілеті; адамның мәдениетаралық қарым-қатынасқа тиімді қатыса алу қабілетінің қалыптасқандығының көрсеткіші болып табылатын мәдениетаралық құзырет; өзге мәдениет көріністері саласындағы ауқымды білімді, елдің реалиялары мен салт-дәстүрлерін оқып үйренуді, шеттілдік мәдениетаралық тілдесу жағдайларында өз елін, оның мәдениетін таныстыра алу шеберлігінің қалыптасуын болжайтын әлеуметтік-мәдени құзырет; шетел тілдерін меңгеру бойынша оқу қызметін жетілдіруге, оның нәтижелілігін жоғарылатуға, оқылатын тілді білім алуды жалғастыру және өз бетімен білім алу мақсатында қолдануға мүмкіндік беретін оқу-танымдық құзырет.

Шеттілдік білім берудің нәтижесі тілдік тұлғаның қалыптасуы болу керек. Бұл жердегі тілдік тұлға – тұлғаның дамуы, оның мәдениетінің қалыптасуына себеп болатын адамның мәдениетаралық деңгейдегі шеттілдік тілдесуге қабілеттерінің жиынтығы болып табылады.

Жоғарыда айтылған мәселелерді түйіндей келе, шеттілдік білім беру – бұл оқушыларды "шет тілі" пәнінің мазмұны мен құралдарымен оқыту, тәрбиелеу және дамытудың біртұтас педагогикалық үдерісі; жеке тұлғаның жаңа психикалық үдерістері мен қасиеттерінің қалыптасуында зор маңызы бар танымдық, құндылықты-бағдарлы, коммуникативті, олай болса қайта жасаушы қызмет; оқылатын тіл елінің әлеуметтік-мәдени ерекшеліктері туралы білім алу

құралы, дамыту және тәрбиелеу, еңбек, таным және тілдесу субъектісі ретіндегі дамушы және қалыптасушы тұлғаға әсер ету құралы; оқылатын тіл елінің мәдениеті туралы білімді адамгершілікті-эстетикалық сенімдерге, рухани өмірдің нормалары мен ұстанымдарына, шығармашылық қызметтің қабілеттері мен икемділіктеріне қайта жасауға жағдай жасайтын әлеуметтік-мәдени ағарту, ал шеттілдік білім берудің нәтижесі болып мәдениетаралық, әлеуметтік-мәдени, коммуникативті және оқу-танымдық құзыреттіліктердің жиынтығы табылады – тұлғаның дамуы, оның мәдениетінің қалыптасуы, шетел тілінің көмегімен білімнің әр түрлі салаларында алдағы өз бетімен білім алуға қабілеті мен дайындығының дамуына себеп болатын мәдениетаралық тілдесу жағдайларында адекватты өзара әрекеттесуге қабілеті мен дайындығы [5, 17-20 б.].

Еліміздегі шеттілдік білім берудің дамуының жалпы стратегиясы, мақсаттары, міндеттері, деңгейлері, мазмұны мен негізгі бағыттары профессор С.С. Құнанбаеваның жетекшілігімен құрастырылған «Қазақстан Республикасының шеттілдік білім беруінің дамуы концепциясы» атты ғылыми-практикалық, әдіснамалық құжатында анықталған [6]. Сонымен қатар, аталған концепцияның түбегейлі қағидалары, шетел тілдеріне оқытудың заманауи концепциялары мен теорияларын талдау нәтижелері, шеттілдік білім берудің когнитивтік-лингвомәдени әдіснамасының негіздері профессор С.С. Құнанбаеваның «Заманауи шеттілдік білім беру: әдіснама және теория» монографиясында ұсынылған. Бұл монографияда ұғымдық-категориялық құрам жаңарған әдіснама қырынан қарастырылып, шеттілдік білім берудің қазақстандық үлгісі ретінде құрастырылған мәдениетаралық қарым-қатынастық теорияның концептуалдық негізі баяндалған, ғылыми танымының нысаны «тіл-мәдениет-тұлға» пәнаралық құрылымы болып табылатын «шеттілдік білім беру» ұғымының зерттеу және иелену пәні ретіндегі кіріспесі негізделген, мәдениетаралық қарым-қатынас теориясының құрастырылған отандық нұсқасын енгізудің теориялық-практикалық нәтижелері ұсынылған [4].

Мәдениетаралық қарым-қатынас теориясы саласындағы профессор С.С. Құнанбаеваның атқарымдарын жинақтау және кеңейту негізінде шеттілдік білім берудің когнитивті-лингвомәдени әдіснамадан және мәдениетаралық қарым-қатынас теориясынан тұратын заманауи әдіснамалық базисі анықталды, атап айтқанда: тілді ресми бекітілген жүйе ретінде дәстүрлі түсінуден гөрі, "тіл – мәдениет – тұлға" пәнаралық құрылымы ретінде түсіну; тілдік білім берудің заманауи әдіснамасын когнитивті-лингвомәдени деп таңдау; мәдениетаралық қарым-қатынас теориясын тілдік және шеттілдік білім берудің білім беру парадигмасы ретінде анықтау; тілдің пәндік шекарасын "тілдік білім беру" деңгейіне дейін кеңейту; іске асыру механизімін әдіснамалық ұстанымдар — когнитивті, концептуалды, коммуникативті, лингвомәдени, әлеуметтік-мәдени, рефлексивті-дамытушы — жүйесі арқылы біртұтас білім беру парадигмасын қалыптастыратын және өз жиынтығында білім беру үдерісіне тұтастай және оның жеке құраушы бөліктеріне (мақсаттары, мазмұны, әдістері, оқыту технологиялары мен құралдары) талаптарды анықтайтын базалық негіздер ретінде анықтау, солайша оқытудың стратегиясы мен тактикасын анықтау; оқу бірлігі ретінде когнитивті-лингвомәдени комплекс (КЛК) түрінде көрінетін "лингвомәдениет" әдіснамалық категориясын қабылдау, және оның мақсатты-нәтижелік категориясы ретінде тілдік және шеттілдік білім берудің құзыреттілікті нәтижелік жүйесін көрсететін "мәдениетаралық құзыретті" анықтау; тілдік және шеттілдік білім берудің түпкі нәтижесін, көптілділік жағдайында көптілді тұлғаның қалыптасу заңдылықтарына байланысты, мәдениетаралық қарым-қатынас субъектісінен бірінші тілдік тұлғаға дейінгі ауқымда қарастыру [7].

Қорытындылай келе, шеттілдік білім беру – мәні бірнеше тұрғыдан анықталатын көпқырлы феномен болып табылады. Білім беру феномені ретінде шеттілдік дайындау – мақсаты білім алушылардың мәдени баюы мен шығармашылық дамуына оңды әсер ететін, оларды шет тілінің мазмұны мен құралдарымен оқыту және тәрбиелеу болып табылатын ұлттық білім беру жүйесінің қосалқы жүйесінің бірі ретінде көрінеді. Шеттілдік білім берудің тәрбиелік қыры білім алушылардың өзге және туған мәдениеттің диалогы негізінде рухани жетілуіне бағытталған.

Қазіргі уақытта орын алған лингвистикалық зерттеулердегі парадигманың ауысуы шетел тілдерін оқыту әдістемесіне аса маңызды салдар әкелді, атап айтқанда: шетел тілдерін меңгеру үдерісін қамтамасыз ететін білім мазмұны кеңейе түсті. Ол оқылатын тілдің құрылымдық-функционалдық ерекшеліктері туралы білімді ғана емес, адамдардың коммуникативті мінез-құлығында көрініс табатын сансыз әлеуметтік, әлеуметтік-мәдени, мәдениетаралық,

психологиялық өлшемдерді қамтитын әр түрлі салалар мен тілдесу жағдаяттарының ерекшеліктерімен, сол тілдегі сөйлеу қатысымындағы "адамдық факторды" есепке алғанмен байланысты түсініктің ауқымды аясын тұспалдайды. Тілдер мен мәдениеттерді оқыту және зерттеу үдерістерін зерттеудің мәдениетаралық парадигмасына дәйекті жүгіну әдіснама мен ұғымдық-категориялық аппаратты ЖОО-дағы мәдениетаралық оқыту тұрғысынан қайта ойластыруды, білім беру үдерісінің негізгі құрамдас бөліктерінің: оның мақсаты, міндеттері, мазмұны, әдістері, ұстанымдары, оқыту құралдары мен тәсілдерінің функционалды жүктемесін өзгертуді талап етеді.

Қолданылған әдебиеттер:

1. *Пассов Е.И. Программа-концепция коммуникативного иноязычного образования. – М., 2000. – 170 с.*
2. *Гальскова Н. Д., Никитенко З. Н. Теория и практика обучения иностранным языкам. Начальная школа: Методическое пособие. – М.: Айрис-пресс, 2004. – 240 с.*
3. *Сысоев, П. В. Концепция языкового поликультурного образования (на материале культуроведения США) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Сысоев Павел Викторович. - М., 2004. - 48 с.*
4. *Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. – Алматы, 2010 – 344 с.*
5. *Ветчинова М. Н. Теория и практика иноязычного образования в отечественной педагогике второй половины XIX - начала XX века: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Ветчинова Марина Николаевна; Курский гос. ун-т. - М., 2009. - 51 с.*
6. *«Концепция развития иноязычного образования РК». – Алматы: Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, 2006 г.*
7. *Құнанбаева С.С. Қазіргі шеттілдік білім берудің теориясы мен практикасы. – Алматы: ҚазХҚжӘТУ, 2010 – 324 б.*

МРНТИ 16.01.45

А.К. Муратова.¹, Т.Т.Аяпова²

Абай атындағы ҚазҰПУ,

¹6M011900- Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2 курс магистранты

²Ғылыми жетекші, ф.ғ.д., профессор

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ШЕТТІЛДІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ КОГНИТИВТІК ЖӘНЕ ЛИНГВО- МӘДЕНИ АСПЕКТІСІ

Аңдатпа

Берілген мақалада еліміздегі шеттілдік білім беру жүйесінің педагогикалық парадигмасы жалпылама қарастырып, соның ішінде шет тілдік білім берудің когнитивтік және лингво- мәдени аспектілеріне тоқталған. Шет тілдік білім беру барысында тілдің менталды деңгейдегі пайда болуын, қалыптасуы мен дамуын ескере отырып оқытудың маңызы қарастырылған. Демек когнитивтік лингвистиканың саласындағы түрлі ғалымдардың зерттеулерін негізге ала отырып, тілді оқытудың когнитивтік, яғни танымдық аспектілеріне ерекше назар аударылған. Өзге тілді қабылдау барысында тіл үйренушілер өз мәдениетімен өзге мәдениетті салыстыра отырып қабылдайды. Шет тілінде білім берудің қазіргі заманғы әдістемелік негізі қоғам талап етіп отырған мүмкіндіктер негізінде сол тілді үйренуші азаматтардың ұлттық құндылықтарымен қатар өз тілінен бөлек шетел тілін тілдік білім негізінде қабылдауды қажет етуде. Шетел тілін оқыту барысында өзге ұлттың тілін меңгеруге, сол

тілде қарым-қатынас жасауға, сол тілдің қыр-сырын жан-жақты зерделеуге, ой-санасына қалыптастыруына мүмкіндік береді.

Тірек сөздер: көптілді білім беру, шеттілдік білім алу, мәдениетаралық қатысым субъектісі, төл мәдениет, ұлттық құндылықтар, әлемді тану, лингвомәдениеттанымдық зерттеулер, когнитивтік таным, когнитивтік ақпарат, когнитивтік аспект, танымдық қабылдау.

Муратова А.К.¹, Аяпова. Т.Т.²

КазНПУ имени Абая,

¹Магистрант 2 курса специальности 6M011900- Иностранный язык: два иностранных языка

²Научный руководитель, д.ф.н., профессор

КОГНИТИВНЫЙ И ЛИНГВО-КУЛЬТУРНЫЙ АСПЕКТ СИСТЕМЫ ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Аннотация

В данной статье рассматривается вопрос об обучении иностранным языкам через когнитивный подход, а также обосновывается связь языка и мышления. Культурные особенности каждого народа отражаются в его языке, который специфичен и уникален тем, что фиксирует в себе мир и человека по-разному. Вот почему проблема взаимосвязи языка и культуры речи занимает первое место среди проблем исследований, проведенных в области лингво-культурологии и когнитивных наук.

Ключевые слова: иноязычное образование, когнитивный подход, когниция, лингво-культурология, компетенция, межкультурная коммуникация, языковая картина мира.

Muratova A.K.¹ Ayapova T.T.²

Abay KazNPU,

¹Master Degree 2 courses of speciality 6M011900- Foreign language : two foreign languages

²Scientific advisor, Doctor of Philology, professor

COGNITIVE AND LINGUA-CULTURAL ASPECT OF SYSTEM OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION OF REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract

This article deals with the problem of teaching foreign languages through the cognitive aspect, and interaction of language and thinking is justified in the article. Cultural peculiarities of every nation are reflected in its language, which is specific and unique as it fixes in itself the world and a person in different ways.

Key words: foreign language education, cognitive approach, cognition, linguoculturology, intercultural communicative competence, linguistic picture of the world.

Қазіргі таңда халықаралық қатынастардың күшеюіне байланысты қоғамның тарапынан шет тілін ерте жастан оқытуға деген қызығушылық арта түсті. Елімізді жаңа саяси жолға бастайтын Президентіміздің «Қазақстан - 2050» Стратегиялық Жолдауында Қазақстан азаматтары 2025 жылға дейін үштұғырлы тілді меңгеру қажеттілігі, білім арқылы интеграциялану үшін ағылшын тілін де жақсы білу қажеттігі айтылған болатын [1]. Сондықтан да Елбасы Жолдауының басымдылықтарының бірі – үштұғырлы тілді азаматтар қалыптастыру. Ендеше қазақ, орыс, ағылшын тілдерін ерте жастан бала санасына үш тілділік аясынан көп мәдениеттілікті сіңіру өзекті мәселе болып табылады.

Қоғам дамуының заманауи кезеңінде адам өмірінің түрлі салаларында білім беру жүйесін де елеулі түрде қозғау салатын маңызды өзгерістер орын алып отыр. Білім берудің қазіргі заманғы

парадигмасы білім мазмұнын жобалау кезінде білімді практикалық іс-әрекетте қолдануға, оқу нәтижелерінде көрсетілген құзыреттіліктерді мақсатты түрде қалыптастыруға көп көңіл бөлмей теориялық білімдердің жиынтығына артықшылық берілгенде, теориялық білімдердің, тәжірибелік біліктілік пен дағдылардың, сондай-ақ әлеуметтік және кәсіби тұрғыдан маңызды қасиеттердің жүйесі болып саналғанда білімді орталықтандырудан көшуді болжайды. Басқаша айтқанда, қазіргі заманғы білім беру студенттерге білім, біліктілік мен дағдыларды ғана емес, өмірге қажетті дағдыларды да, құзыреттіліктерді де жетілдіруге бағытталған.

Мектепке дейінгі кезеңде шет тілін оқыту әдістемесі әлемде ХІХ ғасырдан дами бастады. Шет тілін ерте жастан оқыту – баланың дүниеге келген кезден бастап мектепке барғанға дейінгі интуитивті-тәжірибелік негізде жүретін оқыту. Соның ішінде батыс мемлекеттерінде (АҚШ, Англия, Франция, т.б.) үш тілді білім берудің маңыздылығы дәлелденіп, мектеп жасына дейінгі білім беру мекемелерінде билингвалды (екі шет тілі) оқыту кең таралған.

Қазіргі білім беру жүйесінің нысаны – көп мәдениетті кеңістікте тәрбиеленіп, дамып отырған адам. Ұлттық сана-сезімнің күрт өсуіне байланысты этникалық және этномәдени өздік сәйкестендіруге ұмтылу халықтың тек өз ұлтына ғана емес, басқа да жақын және алыс ұлттар ортасына деген үлкен қызығушылығына себеп болып отыр.

Е.И. Пассовтың пікіріне сүйенсек, шетел тілін оқыту дегеніміз – адамның жеке тұлға ретіндегі білімі (қалыптасуы): рухани байлығын, қабілеттіліктерін дамыту, қажеттіліктерін көтеру, моральдық – жауапты және әлеуметтік бейімделген адамды тәрбиелеу. Нәтижесінде, білім – мәдениетке кірігу арқылы адамның қалыптасуы жүзеге асады және оны сіңіре отырып адам оның субъектісі болады деген [2, 33].

Бүгінгі таңда шетел тілін оқытудың басты мақсаттарының бірі-мәдениетаралық қарым-қатынасқа қабілетті, шетел тілін сол тілде сөйлеуші ұлттық тілдік және әлеуметтік - мәдени ерекшеліктеріне сай, дұрыс қолдана алатын, білімді де мәдениетті мамандар даярлау болып табылады.

«Мәдениетаралық қарым- қатынас» терминін қарастырған ғалымдар қатарында, С.С.Құнанбаева, Д.А.Иванов, В.Д.Щадриков, А.Т.Чакликова және т.б. ғалымдардың еңбектеріндегі «құзіреттілік», «мәдениетаралық қатысым құзіреттілігі» ұғымдарын айқындайтын теориялар негізінде, Д.Н.Кулибаева, С.Савиньон, Д.Хаймс және т.б. ғалымдардың еңбектеріндегі «мәдениетаралық қатысым құзіреттілігі және оның субқұзіреттіліктері» ұғымдарын айқындайтын теориялар негізінде зерттелді [6].

С.С.Құнанбаеваның пікірі бойынша, «мәдениетаралық қатысым» үрдісіне қатысты жұмыстарды қарастыра келіп, мәдениетаралық тілдесім үстінде екі түрлі мәселеге айрықша назар аудару қажеттігі байқалады:

а) қатысымдық факторлар (жағдаят, тілдің жанры мен стилі, қатысым формасы, бейвербальды құралдардың болуы және мінез-құлық формалары);

ә) психологиялық факторлар (қабылдау сапасы, реакция, атрибуция, стереотипизация, эмпатия; өзге мәдениетке психологиялық реакцияның мынадай түрлері жатады: жоққа шығару, бейімделу, аккумуляция;

б) мәдени факторлар (базалық ұғымдар, нормалар, құндылықтар, тәжірибе);

Әрбір шетел тілін меңгерту, оқыту және сол тілді тану, ойлану, сол тілде білім сапасын жетілдіру мұның барлығы дерлік сол тілдің иемденушінің мәдениетіне, танымына, әлемдік көзқарасына тікелей байланысты. Н.Д. Гальскова А.Ченкиннің ғылыми тұжырысдамасына сүйене отырып, былай дейді: *«когнитивный аспект обучения иностранным языкам связан с такими категориями, как знания, мышление и процессы понимания, задействованные в ходе приобщения учащегося к иностранному языку, к культуре народа – его носителя»*. Әрине, когнитивизмнің негізі шетел тілді меңгерген адам психологиясы, тілдік қарым-қатынасы, функционалды және мәдени құндылықтары сол тілде сөйлеу барысында тілді иемденушінің тілінде көрініс табады. [3,109 б.]

Мұндағы негізгі роль танымдық сипатпен бірге берілген білімді қабылдау, физикалық тұрғысынан бой ұсыну мен мәдениет арқылы өзара қатынас орнату. Дж. Лакофф былай дейді: «*Все эти соображения подтверждают точку зрения, согласно которой наша концептуальная система зависит от нашего физического и культурного опыта непосредственно связана с ними*» [4,48 б]. Сонымен қатар «*...наша концептуальная система основывается на физическом, социальном и прочих видах опыта и понимается через них...*» [4, 49 б].

Жоғарыда айтылған сөзге мән берер болсақ, өзге тілді меңгермес бұрын сол тіл туралы қалыптасқан пікір ерекше рөл атқарады. Ой танымында қалыптасқан сол тіл сол тілді иемденуші халық жайындағы жалпы түсінік оның өзге тілді үйрену барысында аса үлкен септігін тигізеді. Жеке тәжірибе, жалпы түсінік, өзіндік қалпын қалыптастырады. Өзге тілді қабылдау барысында өз мәдениетімен өзге мәдениетті салыстыра отырып қабылдайды. Бұл қабылдау танымдық қабылдау, танымдық санат пен тілдік санат болып табылады.

Қазіргі лингвистикада концептуалды зерттеулер негізгі екі бағыттың – *когнитивтік лингвистика* мен *лингвомәдениеттанудың* арнасында белсенді түрде жүргізілуде. Көптеген концептуалды зерттеулер нәтижелері мен теориялық қағидалар, когнитивтік лингвистика да, лингвомәдениеттану да тіл білімінің антропоцентристік бағытқа сүйенген салалар екендігін көрсетеді.

Когнитивтік лингвистиканың негізгі мәселелерінің бірі – когнитивтік мағына. Тілдік бірліктердің мағынасы адамның ойлау жүйесімен сабақтас зерттеледі. Бұл бағытта баса назар аударатын негізгі ұғымдар: *әлем бейнесі, әлемнің тілдік бейнесі, әлем моделі немесе когнитивтік модель*.

Жоғарыда айтылғандай зерттеу жұмыстарынан шыққан қорытындыны тұжырымдайтын болсақ, тіл мен мәдениет бір-бірін толықтырады және бір-бірінсіз өмір сүре алмайды, яғни мәдениет жоқ жерде тіл, тіл жоқ жерде мәдениет бола алмайды.

Өзінің жұмысында Г.М.Алимжанова тілдің мәдениеттегі орнын анықтай келе «*...тіл мәдениеттің қарым-қатынас құралы болуын қамтамасыз етеді. Тіл-мәдениетін, тарихын, салт-дәстүрін сақтап, ұрпақтан ұрпаққа беру арқылы белгілі бір ұлтты құрайтын ең негізгі және ең күшті қару...*» деп жазды [5, 25].

Демек, тілдік атау белгілі бір затты атап қана қоймай, ұлттың өзіне тән дүниетанымдық ерекшелігіне сай туындаған бұйымды дәйектейді. Осымен байланысты тілді мәдениетке қатысты зерттейтін, сонымен бірге тілдің қызметі мен дамуының этномәдени және этнопсихологиялық факторлардың негізінде қалыптасып, сипатталатынын, өзара әсерін қарастыратын тіл білімінің жаңадан дамып келе жатқан салаларының бірі – лингвомәдениеттану.

Лингвомәдениеттану – лингвистика мен мәдениеттану түйісуінен пайда болып, тілде бейнеленген және бекіген халық мәдениетінің категорияларын лингвистика тұрғысынан зерттейтін ғылым [6, 28]. Лингвомәдениеттану ұлттық сипаты бар әлеуметтік, танымдық, этикалық, эстетикалық, саяси, адамгершілік, рухани, тұрмыстық салалардағы қағидалар мен заңдылықтарды тілдік құралдар арқылы қарастырады. Лингвомәдениеттану ұлттық болмыстың тілдегі көрінісін, тіл фактілері мен халықтың танымдық, этикалық, эстетикалық категориялары арқылы рухани мәдениетін танып, олардың қызметі мен орнын анықтауды мақсат етеді [7, 19].

Ал лингвомәдениеттанудың негізгі міндеті – дүниенің тілдік бейнесіндегі ұлттық- мәдени ерекшеліктер мен сөз мазмұнындағы мәдени мәнділіктерді айқындау, оларды тілдік әрі мәдени субъектінің когнитивтік санасымен тығыз байланыста қарастыру. Осымен байланысты антропологикалық бағыттағы зерттеудің өзектілігінің мәні дүние бейнесі, тіл, мәдениеттің өзара күрделі байланысын біртұтастықта қарастырудан айқындалады. Солардың ішінде тілдің ұлттық тәжірибені тек сипаттап қоймай, сөз қазынасы арқылы ұрпақтан-ұрпаққа жеткізіп отыратын қызметі де маңызды.

Білім алушыларды оқытылатын тіл елінің әдебиеті, тарихымен, оның дәстүрімен, көрнекті жазушыларымен таныстыру арқылы олардың бойында әдеби- елтанымдық, мәдениетаралық-

коммуникативті, лингвоелтанымдық біліктілікті қалыптастыру; мәдени - тарихи шындықтармен танысу; яғни мәдениетаралық қарым – қатынас құзыреттіліктерін қалыптастыруға болады.

Қорыта айтқанда, шетел тілін оқытудың тәжірибесі мен теориясы анықтағандай жеке тұлға өзі бейімделе бастаған жаңа мәдениетті өзінің ой санасында қалыптастырып, ары қарай дамытып, жүйелеп үйрене түседі. Шетел тілін үйрену тек, сол тілдің грамматикалық және сөздік қорын жақсы меңгеріп, сол шет тілінде сөйлеу ғана емес, өзі қолданып, яки үйреніп жүрген тілді иемденуші халықтың мәдениетін де меңгеру, сезіну, ой-санасына қалыптастыру болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. *Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы № 1118 Жарлығымен бекітілген Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.* <http://ru.government.kz/>.

2. *Пассов Е.И. Основы методики обучения иностранным языкам.* – М.: Рус.яз., 1977. – 180 с.

3. *Гальскова Н.Д., Гез Н.И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика.* М.: Изд.центр «Академия», 2006. – 336б.

4. *Лакофф Дж. Мышление в зеркале классификаторов // Новое в зарубежной лингвистике.* – М., 1988. – Вып. XXIII.

5. *Алимжанова Г.М. Сопоставительная лингвокультурология: взаимодействие языка, культуры и человека: Монография.* Алматы, 2010. – 319 с.

6. *Карасик В.И. Базовые характеристики лингвокультурных концептов/ В. И. Карасик, Г.Г*

7. *Слышкин Г.Г. Лингвокультурные концепты и метаконцепты. Дис. д.ф.н., -Волгоград, 2004. – 323с.*

8. *Воркачев С.Г. Концепт как «зонтиковый» термин./ Язык. Сознание. Коммуникация. Сб. статей./ Отв. ред. В.В. Красных, А.И. Изотов. – М. 2003, Вып. 24. – 144 с.*

9. *Дейк Т.А. ван. Язык. Познание. Коммуникация; Пер. с англ. –М.: Прогресс, 1989. -312б.*

МРНТИ:16.01.17

А.А.Ергалиева¹, Шаяхметова Д.Б.²

Абай атындағы ҚазҰПУ,

¹ 6M011900- Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2 курс магистранты

² Ғылыми жетекші, п.ғ.к., доцент

ШЕТТІЛДІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСҚА ТҮСУДІ УЙРЕТУДЕГІ ӘДЕБИ ШЫҒАРМА МӘТІНІНІҢ РӨЛІ

Аңдатпа

Берілген ғылыми мақалада әдеби шығарма мәтінін ағылшын тілін меңгеруде пайдалану тиімділігі қарастырылады. Әдеби шығарма мәтіні негізінде шет тілдік қарым-қатынас түсуді үйретуге ерекше көңіл бөлінген. Әдеби шығарма мәтініне тән ерекшеліктер сипатталып, оның шет тілін оқытудағы рөлі айқындалған. Әсіресе, ауызша және жазбаша түрдегі әдеби мәтін шет тілдерін оқыту процесінде базалық оқу материалы болып табылатындығы ерекше аталып кетеді. Мәтінмен жұмыс істеу барысында әртүрлі экстралингвистикалық және лингвистикалық ақпараттарға талдау, лексиканы меңгеру, негізгі грамматикалық құбылыстарды түсіндіру жолдары талқыланады. Шетел тілі мәдениетін меңгеруде және шет тілдік қарым-қатынасқа түсу сапасын арттырудың қайнар көзі болып табылады.

Тірек сөздер: әдеби шығарма мәтіні, шет тілдік қарым-қатынас, әдістемелік нұсқаулар, сөйлесім әрекетін ынталандыру, мәдениет диалогы, әлемнің ұлттық бейнесі, хронотоп.

Ергалиева А.А.¹, Шаяхметова Д.Б.²

КазНПУ имени Абая,

¹Магистрант 2 курса специальности 6M011900- Иностранный язык: два иностранных языка

²Научный руководитель, к.п.н., доцент

РОЛЬ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА В ОБУЧЕНИИ ИНОЯЗЫЧНОМУ ОБЩЕНИЮ.

Аннотация

Данная научная статья рассматривает использование художественных текстов в освоении английского языка. Особое внимание уделено обучению иноязычному общению на основе художественного текста. Выделяются и описываются характерные особенности художественного текста и ее роль в обучении иностранному языку. Особенно отмечается то, что, художественный текст в его устной и письменной форме является базовым учебным материалом в процессе преподавания иностранных языков. Также, рассматриваются разные способы анализа различного рода экстралингвистической и лингвистической информации при работе с текстом, способы эффективного усвоения лексики и грамматики, проясняются основные грамматические явления. Художественный текст является неотъемлемым ресурсом в обучении культуры иностранного языка и повышении качества иноязычного общения.

Ключевые слова: художественный текст, иноязычное общение, методические рекомендации, мотивировать речевую деятельность, диалог культур, языковая картина мира, хронотопы.

Ergaliyeva A.A.¹, Shayakhmetova D.B.²

Abay KazNPU,

¹Master Degree 2 courses of speciality 6M011900- Foreign language : two foreign languages

²Scientific advisor ,Candidate of pedagogical sciences , Associate Professor

THE ROLE OF THE ART TEXT IN TEACHING FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION.

Abstract

The article deals with the methods of using the art texts in teaching English language. Special attention is given to teaching foreign language communication on the basis of an art text. The characteristic features of an art text and its role in teaching a foreign language are described in this article. It is especially noted that the art text in its oral and written form is the basic educational material in the process of teaching foreign languages. Also, there are given different ways of analyzing various kinds of extralinguistic and linguistic information, ways of assimilating vocabulary and grammar. The main grammatical phenomena are clarified in the article. The art text is one of the main resources of acquiring foreign language culture and also an effective way of increasing the quality of the foreign language communication.

Keywords: art text, foreign language communication, methodical recommendations, to motivate the speech activity, culture dialogue, language picture of the world, chronotope.

Қазіргі уақытта шетел тілдерін меңгерудің стратегиялық мақсаты жеке тұлғаны басқа мәдениетке баулу және оның "мәдениет диалогына" қатысуы болып табылады. Шет тілі оқылатын тілдің мәдениетімен ғана емес, сонымен қатар салыстыру арқылы өзінің ұлттық мәдениетінің ерекшеліктерін рендейді, жалпыадамзаттық құндылықтармен таныстырады, басқаша айтқанда "мәдениет диалогы" контекстінде тұлғаның қалыптасуына ықпал етеді. Шет тілін оқытудың әдеби шығарма мәтінімен жұмыс жасау сияқты аспектісі, сондай-ақ "Әдеби шығарма мәтінін үйде оқу" сияқты жеке элективті пән мәдениетаралық оқыту және мәдениетке оқыту аясында үлкен әлеует

береді және тілдік мамандық студенттерінің мәдениетаралық-коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырудағы оқытушы қызметінің өрісін кеңейтеді.

Осы зерттеу қазіргі лингводидактиканың екі негізгі үрдісінің қиылысында орналасқан: біріншіден, шетел тіліндегі әдеби шығарма мәтінін шетел тілінде оқытудың негізгі бірлігі ретінде қарастыру және екіншіден, оқытылатын тіл елінің мәдени ерекшеліктеріне назар аудару.

Коммуникацияның негізгі бірліктерінің бірі бола отырып, мәтін және мәтіндік қызмет шет тілдік қарым-қатынасқа оқытудың ажырамас құрамдас бөлігі болып табылады. Мәтін ақпарат көзі, тілдік құралдарды бақылау және зерделеудің базасы, шығармашылық әңгімелесуді дамытуда мазмұнды база ретінде пайдаланылады, сондай-ақ оқушыға өзгертілген коммуникативтік және мағыналық құрылымы бар жаңа мәтін құруға үлгі ретінде қолданылады [4]. Шет тілін оқытуда мәтіндерді қолдану мәселесі қазіргі лингводидактика мен әдістемеді басым болып табылады. Мәтінді қолдану бойынша әдістемелік жұмыстарға талдау (Н.Н.Бобровская, Н.Л.Галеева, Е.В. Носович және т.б.) шетел тілін түпнұсқалық материалдар негізінде оқыту, яғни түпнұсқа дереккөздерден алынған мәтіндер, тіл тасымалдаушылардың коммуникативтік тәжірибесінен алынған құралдар негізінде үйреткен дұрыс екенін көрсетті. Мәтін білім алушылардың шет тіліне деген қызығушылықтарын қалыптастырушы құрал ретінде ғана емес, сонымен қатар оқылатын тілдің нақты қолданыс ортасынан тыс жерде де білім алушылардың қызығушылықтарын қолдайтын құралмен қатар болуы тиіс.

Шет тіліндегі оқу мәтіндері білім беру, әлеуметтік-мәдени, танымдық, тәрбиелік және практикалық міндеттерді шешуге жәрдемдесуі тиіс. Бұл міндеттерді табысты шешу, мәтінді оқу (дәстүрлі мәтіндік іс-әрекет әдетте осыдан басталады) оқушылар үшін оқытудың барлық кезеңдерінде мотивті сөйлеу әрекеті ретінде ұйымдастырылған жағдайда ғана мүмкін болады. Оқушылар оқуды ой-өрісін дамыту деңгейіне сәйкес келетін сөйлеу әрекеті ретінде қабылдау үшін бірқатар жағдайларды сақтау қажет:

1) мәтіндерді оқыту бойынша барлық жұмыс оқушыда оқи алатынына сенім туғызуға бағытталуы тиіс. Бұған оқу үшін тиісті материалдарды таңдау, олардың түсінуін тексеру үшін тапсырмаларды таңдау, соңғылардың орындалуын бағалау сипаты қызмет етеді.;

2) оқылатын мәтіндердің мазмұны оқушылардың тиісті контингентті үшін маңызды болуы тиіс. Бұл жағдайды қолдау студенттің шет тілімен айналысу үшін бірнеше, күрделілігі бойынша әр түрлі мәтіндерді өз бетінше таңдауымен байланысты тұрақты тапсырмалар ықпал етеді.;

3) шет тіліндегі мәтіндердегі нақты материал студенттердің басқа оқу немесе өзге қызмет түрінде пайдалануы мүмкін болуы керек;

4) оқушы өзінен күтілетін нәтижеге бағытталуы тиіс, басқаша айтқанда, ол одан басқа нәрсе емес, мәтін мазмұнын түсіну талап етілетініне сенімді болуы тиіс (мысалы, мәтінді мазмұндау) [1].

Мәтіннің лексикалық құрамын қарастыру барысында, ондағы оқылатын материалдың оқушыға бейтаныс болуы оқу процесінің өтуіне белгілі бір әсер ететінін атап өту қажет. А) жаңа сөздердің санына; Б) олардың сапалық сипаттамасына; в) олардың мәтін мазмұнын жеткізудегі рөліне; г) оқу мақсатына байланысты. Бұл ретте барлық факторлар бір мезгілде әрекет етеді және бір фактордың әрекеті екіншісінің әсерін бейтараптандыруы немесе күшейтуі мүмкін. Осылайша, қазіргі заманғы әдістеме мәтіннің тілдік қиындықтарын (сонымен қатар қол жетімділігін) бағалауды онда жаңа материалдың болуымен немесе болмауымен ғана емес, сондай-ақ тілдік қиындық дәрежесі бойынша ерекшеленеді. Мәтіндерді құрастырған кезде тілдің қиындық дәрежесіне олардағы а) сөйлемдердің синтаксистік құрылымының күрделілігінің; б) мәтінді оқу кезінде жинақталған әр түрлі субъективті жиілігі (жаңа сөздерді қоса алғанда) бар сөздердің арақатынасының түрленуі арқылы қол жеткізіледі [3].

Шет тілді қарым-қатынасты табысты оқытудың маңызды шарты білім алушының тұлғасын, оның эмоционалдық саласын, ассоциативті ойлауын дамытуға бағыттау болып табылады. Когнитивтік тәсіл оқыту процесінде, оның ішінде әлеуметтік-мәдени және лингвистикалық сипаттағы мәтінді түсіну қиындықтарын жеңуге бағытталған ақыл-ой іс-қимылдарымен қамтамасыз етілуі тиіс, бұл өзге де әлеуметтік-мәдени контекстегі жолдар арасында оқуды үйренуге және түпнұсқалық мәтіндердің мағынасын түсінуге мүмкіндік береді. Оқыту үдерісінде басты орын мәтініндегі ақпаратты қабылдауға ғана емес, онымен ойлау операцияларын орындауға бағытталған коммуникативтік сипаттағы жаттығулар мен тапсырмаларға бөлу керек. Салыстыру, талдау, дәлелдеу жүйесін іздеу, шешімдер қабылдау

сияқты операциялар теңтүпнұсқалы тілдік ортада өмір сүрудің/қызмет етудің қажетті стратегияларын әзірлеуге ықпал ететін болады. Көркем мәтінмен жұмыс коммуникативті-танымдық уәждемені арттырады, елтану және мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастырады, шет тілін нақты меңгеру атмосферасын құруды қамтамасыз етеді, тіл мен мәдениетке бір мезгілде қарау мүмкіндігін қамтамасыз етеді.

Шет тілді мәдени ортаның жоғары үлгілерімен танысу басқа халықтың менталитетіне енуге мүмкіндік береді, бұл оның ішкі логикасын, ұлттық ерекшелігін және құндылықтық бағдар жүйесін терең түсінуге мүмкіндік береді. Мәдениеттің маңызды компоненттерінің бірі кәсіби тұлғаның дамуына ықпал ететін оқытылатын тілдің көркем әдебиеті болып табылады. Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру процесін талдай отырып, біз ондағы маңызды рөл сәйкестендіру, өзін-өзі таныстыру және антиципация механизмдеріне тиесілі деп пайымдаймыз. "Сәйкестендіру" ұғымы субъектінің өзін басқа жерге қою механизмін білдіреді, бұл адамның өзін өріске, кеңістікке, басқа адамның мән-жайына батыру, көшіруі түрінде көрінеді және оның жеке мағынасын меңгеруге әкеп соғады. Бұл механизмнің әрекеті рефлексия, яғни ол үшін ойлау және мәдениетаралық қарым-қатынасты моделдеу арқылы басқаларды түсінуге негізделген. Осыған байланысты оқытушының міндеті оқу процесінде шынайы жағдайға барынша жақын жағдай жасау және мәдениетаралық байланыстарды талдау негізінде драматизация, рөлдік ойын, симуляция сияқты тәсілдерді қолдану болып табылады. Бұл механизмнің әрекетін Roald Dahl, "қара юмор" шеберінің туындысы бойынша сабақ мысалында қарастырайық. "The way up to heavens", "Taste", Lamb to the slaughter", "My love, my dove" шығармалары ерекше қалыптасқан жағдайларда адамның мінез-құлқын психологиялық талдау ғана емес, сонымен қатар азамат пен маман-заңгер тұрғысынан оған қарым-қатынас жасауға мүмкіндік береді. "The way up to heaven" оқығаннан кейін студенттер топтарға бөлініп, судьяның, қорғаушы адвокатының, куәгердің және т. б. тиісті рөлін алып, "ерекше сот процесі" түрінде өз жобаларын ұсынады. Антиципация механизмі өзін-өзі таныстыру тетігінің, яғни нақты немесе модельденген мәдениетаралық қарым-қатынастағы әсерді басқарудың негізі болып табылады.

Адамға тән ерекшеліктердің бірі кез келген мәдениет өзінің даму процесінде белгілердің әр түрлі жүйесін жасайды. Алайда, адамның бұл қабілеті бір мезгілде бөтен мәдениеттерді түсіну мен қабылдау проблемасын, басқа сөзбен айтқанда мәдениетаралық коммуникациядағы кедергілерді тудырады. Осы кедергілердің пайда болуының негізгі себептерінің бірі-қандай да бір ұлтқа тән әлем картинасына негізделген дүниетаным жүйесінің бірегейлігіне негізделген ұлттық-мәдени айырмашылықтар болып табылады. Әлемнің ұлттық бейнесі - бұл адам шындықтың негізгі аспектілерін қабылдайтын призма. Әлемнің ұлттық бейнесінің ерекшеліктерін қарастыру осы ұлттың "әлемге деген көзқарасын көруге" мүмкіндік береді [5].

Әдеби шығарма "өзге" мәдениет ортасына түсудің бірегей жолы болып табылады, өйткені автор өз туындысы арқылы өз ұлтының қоршаған әлемге қозғарасын сипаттайтын мәдени-құнды доминанттарды таратады. Осылайша, өзге тілді мәтінді ой елегінен өткізіп оқу және диалогтық тәсіл басқа халықтың мәдениетіне жақындауға, автор салған символика мен жасырын мағыналарды көруге мүмкіндік береді. Белгілі болғандай, көркем болмыстың әмбебап санаттары (дегенмен, шынайы) кеңістік пен уақыт категориялары болып табылады, бірақ олар да әр ұлттың қабылдауында өзіндік ерекшелігі бар. Бұл категориялардың мұндай екі түрлілігі бізге жеке автордың, сондай-ақ сол авторға тиесілі барлық этностың мәдениетін түсінудегі бастапқы нүктелерді қарастыруға мүмкіндік береді. "Дәл осы кеңістік пен уақыт қоғамдық, тарихи және мәдени контекстке белгілі бір мәтіннің идеологиясын қамтиды", сондықтан "өзге тілді көркем мәтінмен қарым-қатынас" тәжірибесі барлық деңгейлерде және әртүрлі коммуникативтік жағдайларда тиімді коммуникацияға ықпал етуі мүмкін. М.Бахтин көркем шығарманың бітіміне лайық өзара байланысқа түсіп, көркемдік қызмет атқаратын уақыт пен кеңістіктің бірлігін «хронотоп» деп атайды. Көркем шығармадағы «хронотоп» немесе «мекеншак» (Б.Майтанов) ұғымы әлемнің философиялық-логикалық моделін бейнелеу арқылы өтпелі дәуір әдеби процесіндегі терең өзгерістерді пайымдауға мүмкіндік береді [2]. Ұлттық-мәдени компонентті ескере отырып, Э. Хемингуэйдің әңгімесінде хронотопиялық құрылымды және оның айналасында қалай пайда болатынын талдаймыз. Әңгіме негізгі кейіпкерлердің хронотоптары ұсынған екі бөліктен тұрады, олардың аясында белгілі адамдардың көптеген хронотоптары пайда болады. Бірінші бөлімде "Ол" деген адам 1920-шы жж. американдық "зияткерлік жұртшылық" арасында

Forum мерзімді басылымын оқиды. Бұл басылым негізделуге шақыратын баяндау стилі (риторикалық сұрақтардың үлкен саны: Our deepest convictions-will Science upset them? Do we want big men — or do we want them cultured?) және кейіпкерлері (жазушы Joyce, President Coolidge, боксшы Jack Britton, ақын және doctor Henry Van Dyke дипломаты, "Поиски" романынан ғашық, Nancy Hawthorne) ойдан шығарылған екенін көрсете отырып, Э. Хемингуэй оқырманға осы журналға пародияны ұсынады. Бірақ кейіпкер үшін бұл романтика, нағыз өмір. Топографиялық хронотоп өте шектеулі, және психологиялық-түсініксіз. Бұл кейіпкер тұрған виртуалды хронотоптар үнемі кеңеюде және әртүрлі тарихи кезеңдер мен орындарды қамтиды. Кенеттен бұл ерекше хронотоп "the unusual" хронотопынан "banal" хронотопқа өту "табалдырығы" болып табылатын "1925 жылғы жаңбырлы күндегі зират" хронотопына қысқарады. Әңгіменің екінші бөлігінде атақты матадор адам өледі. Бірақ ол unusual әлемдегі сияқты бұқа салынған жарадан емес, қарапайым пневмониядан қаза табады, және оның өлімінен кейін орын алатын жпғдайлардың барлығы да қарапайым: All the papers devoted special supplements to his death... Men and boys bought pictures of him to remember by... and lost pictures of him in their memories... marched to cemetery... after they sat in the cafes... pictures of maera were sold... rolled up and put away in their pockets. Э. Хемингуэй эксплицитті және имплицитті айқын хронотоптарды пайдаланады. Біріншіні белгілеу үшін уақытша және кеңістіктік мәні бар лексикалық бірліктер, сондай-ақ етістіктердің қазіргі түрлері қолданылады. Имплицитно - бұл әңгімеде айтылған адамдардың есімдерімен байланысты айқын хронотоптар. Құтқару орнының Канада болуы, ормандар шабылатын орынның Юкатан болуы, әрі қарай Құрама Штаттар хронотопында орналасқан жалаң есімдерді атап өтуі оқырманның назарын аудартады. Басқаша айтқанда, Е Хемингуэй ұлттық ерекшелікті хронотоптарды пайдалана отырып, нағыз американдық қоғамның проблемасына жүгінеді, сондықтан оқырманға автордың бұл хронотоптарды не себепті қолданғанын түсіну үшін, бұл хронотоптардың сол уақыт аралығында американдықтарға қандай маңызы болғанын, мағынасы қандай болғанын анықтау керек. Бұл арқылы оқушылар американдықтардың бүгінгі күнгі түсініктерене жақындауға көмектеседі.

Осылайша, хронотоптың көптеген мағынасы мәдениеттің көп қабаттылығы мен полифонизмін білдіреді (М. М. Бахтин). Осы мәдени-тарихи мағыналарды ашу диалогтың негізіне айналады, өткеннің мәдени ахуалы мен жағдайларын түсінуге ынталандырады, ұрпақтар мен тұтас ұлттардың рухани жақындығын туғызады.

Қазіргі лингводактика тұрғысынан мәтіннің ауызша және жазбаша түрдегі формасы шет тілдерін оқыту үрдісінде негізгі оқу материалы болып табылады. Мәтінмен жұмыс істеу кезінде әртүрлі экстралингвистикалық және лингвистикалық ақпарат талданады, лексика меңгеріледі, негізгі грамматикалық құбылыстар түсіндіріледі және Оқытылатын тіл жүйесінің сипатты белгілері ерекшеленеді, сөйлеу дағдылары пысықталады және сөйлеу әрекетінің әр түрлерінде іскерліктер қалыптасады. Сонымен қатар, көркем мәтінмен жұмыс когнитивті процестерді дамытады, эмоциялық сезімдік пен көркемдік талғамды дамытады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1 Е.С. Пристром “Художественный текст как среда, позволяющая преодолевать барьеры в межкультурном общении” <http://elib.bsu.by/handle/123456789/26219>

2 М. Бахтин. *Вопросы литературы и эстетики.* –М., 1975. – С. 235.

3 О.Н. Панченко, Н.Г. Константинова, Ж.А. Дозорец. *Лингвистический анализ художественного текста. Материалы для самостоятельной работы над курсом.* - М.: Просвещение, 1988. - 111 с.

4 З.В. Полиенко *Изучение художественной литературы как одной из составляющих процесса формирования второй языковой личности обучаемого*” <http://elib.bsu.by/handle/123456789/27420>

5 В. Постовалова. *Картина мира в жизнедеятельности мира.// Роль человеческого фактора в языке.* М., 1988, - С.21.

МРНТИ 16.21. 07

И.Д. Тулеуова.¹

¹ №91 КММ ЖББ мектептің қазақ тілі пәнінің мұғалімі

ОРЫС ТІЛДІ СЫНЫПТАРҒА ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Аңдатпа

Бүгінгі таңда өзге тілді аудиторияларда мемлекеттік тілді меңгерту өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Тіл үйретуде көрнекілік ұстанымына сүйенбеу мүмкін емес. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі– білім беру бағдарламаларын меңгеру үшін жағдайлар жасау керек»[1] деп көрсетілген. Сондықтан білім беру жүйесінде жаңа технологияларды тиімді пайдалану заман талабы. Әсіресе өзге тілді үйренушілерге мұның пайдасы өте зор. Себебі тіл үйрену арқылы адам бүкіл бір ұлттың мәдениеті мен әлеуметін қатар үйренеді. Солардың барлығын ескере отырып, төмендегі мақалада орыс тілді сыныптарға қазақ тілін оқытуда ақпараттық технологияларды қолдана отырып үйрету жолдарын қарастырдық.

Тірек сөздер: орыс тілді сыныптар, қазақ тілі, ақпараттық технология, әдіс

Тулеуова И.Д.¹

²*Учитель казахского языка школы №91*

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ ДЛЯ ОБУЧЕНИЯ РУССКИХ КЛАССОВ

Аннотация

В настоящее время знание государственного языка в других языковых аудиториях является одним из актуальных вопросов. В Законе Республики Казахстан «Об образовании» говорится: «Одной из основных задач системы образования является создание условий для развития образовательных программ». Поэтому мы должны эффективно использовать новые технологий в системе образования. Это особенно полезно в других языковых аудиториях. Поскольку люди изучая языка изучает культуру и потенциал всей нации. Принимая во внимание все это, в статье мы рассмотрели способы преподавания казахского языка в русскоязычных аудиториях с использованием информационных технологий.

Ключевые слова: русскоязычные аудиторий, информационные технологий, метод

Tuleuova I.D.¹

¹*Teacher of Kazakh language school №91*

EFFICIENCY OF USING INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE ENGLISH LANGUAGE LEARNING FOR RUSSIAN CLASSES

Abstract

Currently, knowledge of the state language in other language audiences is one of the pressing issues. The Law of the Republic of Kazakhstan "On Education" states: "One of the main tasks of the education system is to create conditions for the development of educational programs." Therefore, we must effectively use new technologies in the education system. This is especially useful in other language audiences. As people learning the language studies the culture and potential of the whole nation. Taking into account all this, in the article we considered the ways of teaching the Kazakh language in Russian-speaking audiences using information technology.

Key words: Russian-speaking audience, information technology, method

Қазіргі уақытта Қазақстанда білім берудің өзіндік ұлттық үлгісі қалыптасуда. Бұл процесс білім парадигмасының өзгеруімен қатар жүреді. Білім берудегі ескі мазмұнның орнына жаңасы келуде. Бүгінде ХХІ ғасыр табалдырығын еркін аттаған азат ұрпаққа тәлім-тәрбие және білім беруді жетілдірудің, мемлекеттік тілді оқытудың басым бағыттарын айқындау педагогика тәжірибесінің көкейкесті мәселелерінің бірі болып отырғаны анық.

Тіл тағдырын жетілдіру көп ретте мектепте атқарылатын жұмыс деңгейіне байланысты. Өйткені, өскелең ұрпақтың балғын санасына бай тіліміздің нәрін сіндіріп, көкірегіне ұялатуға әр пән мұғалімі ауқымды істер атқаруы тиіс.

Осыған орай жаңа экономикалық және әлеуметтік-мәдени жағдайларда Қазақстандық білім беру жүйесінің алдында тұрған білім беру сапаларын арттыруға, стратегиялық міндеттерді шешуге бағытталған түбегейлі қайта өзгертулер педагогикалық үрдіске жаңа талаптар жүктейді.

Жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы дамыта оқыту, қашықтан оқыту, дара тұлғаға бағыттап, оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу-тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын жоғарылату – бүгінгі күннің басты талабы.

Орыс мектептерінде Қазақ тілін, мемлекеттік тілді оқыту жүйесі қарапайым және бастапқы, негізгі, орта және ортадан жоғары деңгей бойынша базалық және пәндік құзыреттерді жүзеге асыра отырып, қазақ тілін қатысымдық тұрғыдан меңгерту; сөйлесім әрекетінің түрлеріне сай оқушыны тілдік білім негізінде әдеби тілде сөйлеуге, сауатты жазуға үйрету арқылы дара тұлғаның тілдік қабілетін дамыту, бір-бірімен сабақтас, жүйелі тақырыптарды коммуникативтік тұрғыдан ұсына отырып, оқушыларға қазақша тілдік қатынасты игерту мақсатын көздейді. Осы аталған мақсатқа қол жеткізу үшін оқытудың ақпараттық технологияларын пайдаланған орынды[2,78].

Қазақ тілі сабағында оқу ақпаратын ақпараттық технология жағдайында меңгерумен байланысты оқу әрекетінің түрлері;

- 1) эмпирикалық әрекет қабылдау кезеңі ретінде;
 - монитор экранындағы фонына назар аудару;
 - фондағы жекеленген жаттығуларға зейін аудару;
 - нақты жаттығуды және айрықшаланған сөздерді суреттеу;
 - нақты сөйлемдерді кешенді бейнелеу;
- 2) жаттығуды танытуға бағытталған эвристикалық әрекет ретінде;
 - жаттығуды абстрактілі ойлау;
 - жаттығуды түрлендіру жолдарын іздеу;
- 3) жаттығуды түрлендіру мен жаңа білім алуға бағытталған репродуктивтік әрекет ретінде;
 - таңдалған жаттығу бойынша сөйлемді түрлендіру;
 - таныс жаттығу түрлерін жасау;
 - берілген жаттығуды бағалау;
- 4) дағдыны қалыптастыруға арналған практикалық әрекет;
 - дағдыны таныс жағдайда қолдану;
 - таныс емес жағдайда дағды қалыптастыру

Осы кезеңдер бойынша сынып оқушыларының қазақ тілі сабағында оқу әрекеті қалыптасып, белсенді қызмет етуге ұмтылады. Бұл әр оқушының дербес компьютердің және мұғалімнің көмегімен өзара түсінісу ортасында қазақ тілі сабағында жаңа білімдерді алуына, танымдық іс-әрекетін дамытуына айтарлықтай септігін тигізеді және оқушының танымын, тілдік құзіреттілігін қалыптастыруда бірігіп жұмыс жасаудың жоғары түрлеріне көтереді[3,101].

Компьютерлер мен интерактивті тақтаны оқушылардың тілдік құзіреттілігін, шығармашылық потенциалын дамыту құралы ретінде пайдалану интеллектуалдық, эстетикалық және ақпараттық сауаттылығын арттыруға көмектеседі, ал көрнекі құрал ретінде пайдалану оқу-танымдық үрдіс тиімділігін арттырады. Қазақ тілі сабағында ақпараттық технология арқылы берілетін білім оқу материалын жүйелі беруге, ақпаратты көруге, есте сақтауға, қатысымдық тұрғыдан меңгеруге, қазақша тілдік қатынасты игеруге мүмкіндік береді.

Ақпараттық технологияны қолдануда, әдетте шынайы өмірлік жағдайлар келтіріліп, бірігіп шешу мәселелері ұсынылады, рольдік ойындар пайдаланылады, білгірлігінің қалыптасуы барысында жеке белсенді позициясын қалыптастыруға жағдай тудырады, қарым-қатынас дағдыларын орнықтырады, сыни тұрғыдан ойлауға үйретеді. Демек, ақпараттық технологияны пайдалану оқу үрдісіне енгізу тіл үйретуде тиімді.

Тыңдап – түсіну, көріп – байқау құралдарының концепциясында оқыту былайша орналасады: тыңдау – сөйлеу – оқу – жазу. Оның ішінде ауызша қабылдау (тыңдау мен сөйлеу) әрдайым ілгері шығып отырады.

Тыңдап – түсіну, көріп – байқау құралдарының ішінде сабақ берудің барлық сатысында қолдануға болатын түрі – аудио құралдар, радио мен теледидардың хабарлары, сұхбаттар жазылған ұнтаспа, т.б.

Аудиоматериалдар сабақта мынадай мақсатта қолданылады: біріншіден, қажетті ақпаратты күшті әсерлілікпен жеткізеді; екіншіден, оқушының бақылаушылығы мен талдау дағдыларын жетілдіреді, үшіншіден, өз пікірін, ойын тұжырымдап айтуға үйретеді. Таспа арқылы тыңдалатын мәтін оқушының тілін дамытады. Тіл үйренудегі тыңдау сөйлеумен тығыз байланысты. Оқушыға таспадан естігенін тілінде пайдалану қажеттігі туады. Таспадан тыңдалған мәтін бойынша сұрақ қою ең тиімді жол, өйткені оқушы сұраққа дұрыс жауап беру үшін мәтінді ынтамен тыңдап, мәнін түсінуге тырысады.

Мысалы, оқушылардың аудиомәтіннің жалпы мазмұнын түсінгендіктерін тексеру үшін мынадай жұмыстар жүргіземін:

а) Мәтіннің мазмұнына байланысты сұрақ беремін, әр сұраққа екі жауап ұсынамын;

ә) Бірнеше сөйлем беремін, солардың біреуі ғана аудиомәтіннің мазмұнына сәйкес келеді[4,17].

Орыс сыныптарында оқушылардың қазақ тілі пәнінен білімін бағалау негізінен, екі түрлі шартқа байланысты. Оның бірі – түсінгенін дұрыс айта білу, яғни сөйлемді дұрыс құрастыру, жеке дыбыстарды, сөз тіркестерін дұрыс оқуы. Екіншіден, сөз тіркестерін ауызша, жазбаша дұрыс қолданып, ерекше дыбыстарды (ы, і, ә, ө, ү, ұ, ң) меңгермейінше, қазақша дұрыс сөйлеу, сауатты жазу мүмкін емес. Сондықтан қазақ тіліне тән дыбыстарды меңгерту барысында компьютерлік ойындардың да тигізер пайдасы зор. Компьютерлік ойындар жаттықтыру, оқыту және дамыту сипаттарын ескере отырып жасалынса, олардың әрбір оқушының білім сапасын арттыруға тигізер пайдасы зор.

Мысалы, 5 сыныптағы қазақ тілі сабағында «Құстар біздің досымыз» тақырыбын өткен кезде алдын – ала дайындаған сурет, сызба және қозғалыстағы көріністер арқылы білім игертуді жүзеге асыруға болады. Ой қозғау мақсатында оқушыларға сұрақ қойылады, оқушы пікірі, жауаптары тыңдалып болған соң сурет астында жасырынған жауапты көру мүмкіндігі беріледі. Мұнда оқушы өз білімін өзі тексере алады және пәнге деген қызығушылығы оянады.

Оқушының коммуникативтік қарым-қатынасын, тілдік құзіреттілігін, шығармашылық қабілетін дамыту мақсатында жұптық, топтық тапсырмалар беріледі. Мысалы, берілген сөздерді орыс тіліне аударып, сөйлем құрайды немесе сурет салады. Жұпта жасаған жұмыстарын ортаға салады. Мұнан оқушылардың айтылым, жазылым, тыңдалым, тілдесім әрекеттерін байқауға болады.

Қазақ тілі сабағында мынадай тапсырмаларды да орындатуға болады: компьютер экранына бір сөйлем жазылады. Ол сөйлем белгілі уақыттан соң өшеді. Экранда қандай сөйлем жазылғанын есте сақтап, қатесіз компьютерге енгізсе, онда ойлану уақыты екі есеге азайтылады. Егер дұрыс жауап берілмесе, ойлану уақыты ұзартылады. Мұндай тапсырмалар оқушылардың сөйлем мағынасын түсіну, есте сақтау дағдыларын қалыптастырады. Нәтижесінде, тапсырманы қандай дәрежеде орындағандығында байланысты ұпай санын көрсету оқушының өз білім дәрежесін сезінуге мүмкіндік береді.

Қорыта келгенде: «Қазіргі заманда жастарға ақпараттық технологиямен байланысты әлемдік стандартқа сай жаңа білім беру өте – мөте қажет» деп, ел Президенті атап көрсеткендей, ақпараттық технологияларды мемлекеттік тілді оқытуда тиімді пайдалану – жаңа білім берудің бірден – бір шарты

Оқыту үрдісінде ақпараттық технологияны қолдану білім сапасын жақсартуға көмектеседі.

Сабақ барысында ақпараттық технологияны қолданудың жақсы жақтары:

•Түрлі – түсті иллюстрациялар, ұлттық музыка, анимациялар есте сақтау процесі үшін тиімді.

•2.Әр сабақта сөйлеу әрекетінің бес түрі де қолданылады: тыңдалым, сөйлесім, оқылым, жазылым, айтылым.

•3.Әр сабақ төмендегілерді қамтиды:

- а) компьютермен үзіліссіз тілдік қарым – қатынас;
- ә) бірнеше рет тыңдау мен оқып – білген материалды қайталаудың
- арқасында дағдыларды машықтандырғанға дейін меңгертіледі.
- 4.Компьютер оқушының өзіндік жұмысын ұйымдастырады.
- 5. Компьютер оқытудың аудио және бейне құралдардың мүмкіндіктерін
- табысты байланыстырады.

•6.Компьютерлік желілермен жұмыс істеу арқылы оқушылардың тілдік сауаттылығы, шығармашылық потенциалының, тілдік құзіреттілігінің дамуына мүмкіндік туады[5,39].

Қорыта келе, қоғамымызда болып жатқан оң өзгерістер орта мектептердегі білім беру жүйесінде де білімді, саналы, қоғамда өз орнын таба білетін тұлға қалыптастыру ісіне деген қатаң талап қойып отыр. Әлемдік аренада бәсекелестікке қабілетті мемлекеттің дәрежесіне жету үшін, бүгінгі жас ұрпақ зияткерлік құзырлықты, өз бетімен білім алуға қабілетті, озық технологияларды жетік меңгерген, жеке тұлға ретінде толық қалыптасқан мәдениетті азамат болуы тиіс. Осындай тұлға қалыптастыру үшін алдымен әр мұғалім психолог болуы шарт. Өйткені, әр баланың психологиясын жақсы білмейінше, оларға білім беру де, дұрыс тәрбие беру де мүмкін емес. Яғни, оқушының жеке тұлға ретінде мінезіне, психологиялық ерекшеліктеріне, тұлғалық қасиеттеріне, сана-сезіміне, ой-өрісіне де көңіл бөлу қажет. Сонымен қатар ақпараттық технологияларды қолдану арқылы оқушылардың қазақша сөздік қорын молайтып, сөйлеуге, сауатты жазуға дағдыландыру лингвистикалық білім негізінде жүргізіледі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1.Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы.
- 2.Селевко Г.К. *Современные образовательные технология.* Москва 1998
- 3.Тұрғанбаева Б.А. *Дамыта оқыту технологиялары.* Алматы, 2000
- 4.Гузеев В.В. *Планирование результатов образование и образовательная технология.* Москва, 2001
5. Жанпейісова М.М. *Технология модульного обучения.* Ақтөбе, 1998

МРНТИ 16.21.35

Алтысова Ж.Е.¹

*¹ст.преп. кафедры английского языка
для специальных целей КазНПУ им.Абая
Тулегенова М.Б.²*

*²ст.преп. кафедры английского языка
для специальных целей КазНПУ им.Абая
Байтурбаева А.Т.³*

³к.п.н., ст.преп. кафедры международных отношений КазНПУ им.Абая

ТРЕХЯЗЫЧНОЕ ОБУЧЕНИЕ В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация

Трехязычная схема – не конфликтна. Равновесие, прагматичное партнерство, многовекторность – базовые ценности суверенитета. И культурного суверенитета, в первую очередь. В этом смысле триязычие идеально, основано на паритетном и компромиссном (в правильном смысле этого слова) взаимодействии заинтересованных элит и сословий. Открытый Казахстан будет успешным.

Признанное на государственном уровне требование к госчиновникам и менеджерам владение английским – правомерное требование и одновременно компонент новой, конкурентоспособной элиты. Ведь это соответствует изначально условием такой конкуренции, а,

кроме этого, когда-нибудь придется привести собственных представителей к мировым знаменателям. Чиновникам это пойдет только на пользу, отсеет людей, не способных к обучению. А всем прочим – расширит кругозор, создаст новые возможности для восприятия политической, экономической информации (ее первоисточники англоязычны почти на сто процентов).

Ключевые слова: трехязычие, культурный суверинитет, конкурентноспособная элита, роль преподавателя, культура.

*Ж.Е. Алпысова*¹

Абай атындағы ҚазҰПУ,

¹ шет тілдер кафедрасының аға оқытушысы

*М.Б. Тулегенова*²

² шет тілдер кафедрасының аға оқытушысы

*А.Т. Байтурбаева*³

³ п.ғ.к., халықаралық қатынастар кафедрасының аға оқытушысы

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҮШ ТІЛДЕ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІ

Аңдатпа

Үш тілдік схема күрделі жүйе емес. Егемендіктің негізгі құндылықтары тепе-теңдік, прагматикалық серіктестік, көптармақтылық болып табылады. Ал, ең бастысы, мәдени егемендік. Бұл тұрғыда үш тілділік идеалды, ол парасаттылық пен ымыраға негізделеді (сөздің дұрыс мағынасында). Жан-жақты Қазақстан табысты болады.

Мемлекеттік деңгейде мойындалған мемлекеттік лауазымды тұлғалар мен басшылардың ағылшын тілін меңгеруі туралы талап заңды талап болып табылады және сол уақытта жаңа, бәсекеге қабілетті элитаның құрамдас бөлігі болып табылады. Өйткені, бұл бастапқыда мұндай бәсекелестіктің жағдайына сәйкес келеді, сонымен қатар, бір кездері сіздің өкілдеріңізді әлемдік деңгейге шығаруға тура келеді. Бұл шенеуніктерге ғана пайда әкеледі, оқытуға қабілетсіз адамдардан сақтану. Ал қалғандары үшін ол көкжиегі кеңейіп, саяси және экономикалық ақпараттарды қабылдау үшін жаңа мүмкіндіктер ашады (оның негізгі көздері жүз пайыз ағылшын тілінде).

Түйін сөздер: үштілдік, мәдени суверитет, бәсекеге қабілетті элита, мұғалімнің рөлі, мәдениет.

Alpysova Zh. Y¹

Abay KazNPU,

¹Senior teacher

Tulegenova M.B²

²Senior teacher

Baiturbaeva A.T.³

³Candidate of Pedagogical Sciences, senior teacher

TRILINGUAL EDUCATION IN KAZAKHSTAN

Abstract

Trilingual scheme is not conflict. Equilibrium, pragmatic partnership, multi-vector - the basic values of sovereignty. And cultural sovereignty, first and foremost. In this sense, trilingualism is ideal, based on a parity and compromise (in the correct sense of the word) interaction of interested elites and estates. Open Kazakhstan will be successful.

Recognized at the state level, the requirement for state officials and managers to possess English is a legitimate requirement and at the same time a component of a new, competitive elite. After all, this

initially corresponds to the condition of such competition, and, besides this, someday you will have to bring your own representatives to world denominators. This will only benefit officials, weaning people who are not capable of training. And to all the others, it will broaden the horizons, create new opportunities for perceiving political and economic information (its primary sources are almost one hundred percent English-speaking).

Keywords: trilingualism, cultural suverinite, competitive elite, the role of teacher, culture.

Введение триязычия является скорее не лингвистической, а политической необходимостью. Оно снимает конфликтность (во многом мнимую), которая изначально присутствует в теме русско – казахского двуязычия, когда каждая из сторон – русскоязычная и казахоязычная – любые положительные подвижки оппонента, любые его успехи рассматривает как собственный проигрыш.

Трёхязычная схема – не конфликтна. Равновесие, прагматичное партнерство, многовекторность – базовые ценности суверенитета. И культурного суверенитета, в первую очередь. В этом смысле триязычие идеально, основано на паритетном и компромиссном (в правильном смысле этого слова) взаимодействии заинтересованных элит и сословий. Открытый Казахстан будет успешным.

Признанное на государственном уровне требование к госчиновникам и менеджерам владение английским – правомерное требование и одновременно компонент новой, конкурентоспособной элиты. Ведь это соответствует изначально условием такой конкуренции, а, кроме этого, когда-нибудь придется привести собственных представителей к мировым знаменателям. Чиновникам это пойдет только на пользу, отсеет людей, не способных к обучению. А всем прочим – расширит кругозор, создаст новые возможности для восприятия политической, экономической информации (ее первоисточники англоязычны почти на сто процентов).

Такие справедливые требования предъявляются к тем кто находится на переднем плане взаимодействия страны с окружающим миром – гидом, гостиничным работником, стюардессам и дикторам в аэропортах.

Преференции русскому языку означают, что казахи не станут безоглядными западниками, что у них будет альтернативный канал, подключающий к альтернативному культурному и информационному полю. Причем к тому, с которым у них есть качественная историческая связь.

Есть те, кто записаны в лучшие умы, предполагают такой вариант, то они этим сами признают национальную культуру малоинтересной и второстепенной. Это вы – гуманитарная интеллигенция, воины этой культуры. Профессиональный и сословный долг – сделать национальную культуру современной и интересной. Причем не только казахам, но и всем народам.

Ведь популяризация своей культуры прекрасна удастся ирландцам, японцам, латиноамериканцам. Национальные стили от реггей до аниме – самая продаваемая вещь в современном мире. Если подойти к этому креативно. Если сделать это общенациональной задачей.

Центральная Азия традиционно была одним из центров мировой науки и магнитом, манившим великих ученых со всех концов мира. Алматы выпала особая роль в этой истории.¹ Наш город символизирует стремление к знаниям и прогрессу. Он пропитан интеллектуальным любопытством. Именно здесь астрономы, математики и литераторы делали открытия и создавали шедевры. Именно Абая, Мухтара Ауэзова, Олжаса Сулейменова вызывают трепет не только в сердцах народов Центральной Азии. Они, по праву, принадлежат всему человечеству.

Этот город также известен как место, где встречаются люди разных культур и национальностей, где разговаривают на разных языках. Это открытость новым идеям и знаниям помогла в свое время стать Алматы культурным центром. Поэтому наш город так прекрасно подходит для обсуждения того каким образом образование может помочь сплотить наши многонациональные общества.

В новостях мы читаем, что Таджикистан послал команду тренеров – методистов для повышения квалификации учителей таджикских школ в Южно-Казахстанской области. Казахстан организовал конференцию для учителей казахского языка из стран Центральной Азии, на которую приехали делегации других стран.

В Астане прошла экспертная встреча, где генерировали хорошие, конструктивные идеи.

Перед нашей страной стоят непростые, реальные задачи в области образования. Они многогранны – особенно в свете продолжающейся реформы образования во всех пяти государствах региона.

Триязычное образование укореняется в Казахстане. Межгосударственный диалог способствует этому путем обмена знаниями этой области и изучения опыта других стран, в которых многоязычное образование помогло обществам спешно развиваться и принесло пользу и основной группе населения. Казахстан начинает свою программу «триязычия».

Триязычие обладает рядом преимуществ. Прежде всего, этот вид образования развивает у детей ряд углубленных способностей: расширяет словарный запас, улучшается понимание многозначности слов, сложных лингвистических конструкций и абстрактное мышление. Триязычное образование также позволяет детям легче овладеть дополнительными языками. Эта способность приобретает все большее значение в эпоху глобализации, распространения глобальной сети интернет и других средств коммуникации. Знание нескольких языков открывает ворота в мир новых возможностей, стран и культур.

Преимущества триязычия не ограничиваются только областью образования. Оно является катализатором межнационального взаимодействия в обществе. Оно помогает молодым людям становится друзьями вне зависимости от национальной принадлежности.

С моей точки зрения распространение идей многоязычного образования в Центральной Азии – очень обнадеживающий знак. Это знак возрастающего понимания того, что Казахстанцам необходимо знание государственного языка. Без этого знания они обречены жить на периферии общества. Их отчуждение и маргинализация будут иметь негативные последствия для сплоченности и единства.

Триязычное образование доказывает что управление языками в образование – не игра с нулевым результатом. Внедрение многоязычного образования в Казахстане показывает, что языки могут успешно сосуществовать бок о бок, а не за счет друг друга.

Отсюда следует обратить, как важна роль преподавателя. Действительно, качественное образование не мыслимо без высококвалифицированного учителя. Образование на языке национальных меньшинств также требует высококлассных специалистов.

Но следует обратить что создание трансграничного рынка труда для работников образования, облегчение взаимного признания педагогических квалификаций, студенческие обмены и целевые стипендии для будущих учителей – все эти меры внесут свою лепту.

Дистанционное образование может также стать решающим фактором в преодолении дефицита учителей – предметников в школах. Курсы дистанционного обучения, разработанные совместно государствами Центральной Азии и специально направленные на подготовку будущих учителей могут стать мощным и, главное, экономичным способом решения проблемы.

Заканчиваю словами О.Сулейменова «В Евразийском союзе пока нет общего языка, и в каждом государстве осуществляется спешно программа двуязычия. Второй – английский. А в некоторых государствах – и триязычия, если у них до этого было в ходу два языка. Как у нас. Если Программа триязычия в Казахстане будет достойно реализовываться, через десяток лет наша молодежь будет владеть казахским, русским, английским языками, и весь мир перед ними будет открыт.

Литература

1. Ахманова О.С. *О принципах и методах лингвостилистического исследования.* – М., 1996, С25-31.

2. Бим И.Л. *Методика обучения устной речи на основе речевых образцов по 2-м классам школ с преподаванием ряда предметов на немецком языке: Дис...к.п.н.* – М., 1964. – С.56.

3. Леонтьев А.А. *Слово в речевой деятельности.* – М., 1965. – С.21-27.

4. Скалкин В.Л., Рубинштейн Г.А. *Речевые ситуации как средство развития неподготовленной речи // Иностранные языки в школе.* – 1966. - № 4. – С. 35-36

5. Соловьева А.К. *О некоторых общих вопросах диалога // Вопросы языкознания.* – 1965. - № 6. – С.21;

МРНТИ 16.01.29

Алпысова Ж.Е.¹

*¹ст.преп. кафедры английского языка
для специальных целей КазНПУ им.Абая
Тулегенова М.Б.²*

*²ст.преп. кафедры английского языка
для специальных целей КазНПУ им.Абая
Байтурбаева А.Т.³*

³к.п.н., ст.преп. кафедры международных отношений КазНПУ им.Абая

ПРОЦЕСС РАБОТЫ С АУДИРОВАНИЕМ

Аннотация

При обучении аудированию требуется система упражнений и основная задача в восприятии монологической речи необходимо осознать и определить круг событий, нить повествования, увязать основную идею и т.д. восприятие речи диалогического характера усложнена тем, что в такой речи присутствуют два или более лица, говорящие различными голосами, разным тембром и т.д. при этом следует учитывать особенности различных текстов. У обучающихся необходимо отработать умение словесного понимания речи, т.е. научить узнавать и понимать речевые единицы для аудирования текстов. Существуют разные характеры текстов, например, описательные тексты менее интересны и эмоциональны поэтому понимание их усложняется и они не вызываются, если содержание этих текстов близко к опыту данных учеников.

Ключевые слова: этапы подготовки, устная речь, аудирование, восприятие речи, воспитательная роль.

Ж.Е. Алпысова.¹

Абай атындағы ҚазҰПУ,

*¹ шет тілдер кафедрасының аға оқытушысы
М.Б. Тулегенова.²*

*² шет тілдер кафедрасының аға оқытушысы
А.Т. Байтурбаева.³*

³п.ғ.к., халықаралық қатынастар кафедрасының аға оқытушысы

ТЫҢДАЛЫММЕН ЖҰМЫС ЖАСАУ ПРОЦЕССИ

Аңдатпа

Тыңдауды үйрену кезінде жаттығулар жүйесі қажет және монологтың сөйлеуін қабылдаудағы негізгі тапсырма - оқиғалардың ауқымын, тарих тақырыбын анықтау, негізгі идеяны байланыстыру және т.б. Диалогтық сипатта сөйлеуді қабылдау әртүрлі дауыста сөйлейтін екі немесе одан да көп адамның, әртүрлі уақыттың және т.б. сөйлейтіндігімен түсіндіріледі. әртүрлі мәтіндердің ерекшеліктерін ескеру керек. Студенттер сөйлеудің ауызша түсінігін меңгеру қабілетіне ие болу керек. мәтіндерді тыңдау үшін сөйлеу бірліктерін үйренуге және түсінуге үйренеді. Мәтіндердің әртүрлі белгілері бар, мысалы, сипаттама мәтіндері қызықты және эмоционалды болып табылады, сондықтан олардың түсінігі күрделене түседі және осы мәтіндердің мазмұны осы студенттердің тәжірибесіне жақын болған жағдайда туындамайды.

Түйін сөздер: дайындық кезеңдері, ауызша сөйлеу, тыңдау, сөйлеуді қабылдау, білім беру ролі.

Alpysova Zh.Y¹

Abay KazNPU,

¹Senior teacher

Tulegenova M.B ²

²Senior teacher

Baiturbaeva A.T. ³

³Candidate of Pedagogical Sciences, senior teacher

WORKING PROCESS WITH LISTENING

Abstract

When learning to listen, a system of exercises is required and the main task in the perception of monologue speech is to realize and determine the range of events, the thread of the story, link the main idea, etc. The perception of speech of a dialogical nature is complicated by the fact that in such a speech there are two or more persons speaking in different voices, different timbres, etc. it should take into account the peculiarities of various texts. The students need to work out the ability of verbal understanding of speech, i.e. learn to learn and understand speech units for listening texts. There are different characters of texts, for example, descriptive texts are less interesting and emotional, therefore their understanding becomes more complicated and they do not evoke if the content of these texts is close to the experience of these students.

Key words: preparation stages, oral speech, listening, speech perception, educational role.

Навык аудирования формируется в процессе работы с разными видами материалов для аудирования и в первую очередь, со специально составленными текстами, предназначенными для развития этого умения. Тексты могут быть описательными, повествовательными и диалогическими. Повествовательные тексты, в свою очередь могут содержать какую-либо занимательную фабулу. Содержание текстов может быть либо близкими интересам студентов либо совершенно новым, порою неожиданным. В зависимости от этих и целого ряда других особенностей при подборе материала при обучении аудированию следует соблюдать принцип градации трудностей, предлагая студентам материал, который усложняется постепенно, в котором соблюдены промежуточные звенья.

Известно, что устная речь выступает в двух формах монологической и диалогической – и каждая из этих двух форм устной речи требует своей системы упражнений при обучении аудированию. Основная задача обучающейся в восприятии монологической речи состоит в том, чтобы осознать и определить круг событий, нить повествования, увязать основную идею и важнейшие детали сообщения и т.д. Вместе с тем на слух монологической речи несколько легче, чем диалогической. Создав верную направленность мыслей на восприятие того или иного текста, обучающиеся легко могут предположить, о чем пойдет речь далее, могут предвосхитить события.

Восприятие речи диалогического характера усложняется тем, что в такой речи присутствуют два или более лица, говорящих разными голосами, разным тембром, возможно и с разным темпом речи. Учитывая это, можно утверждать, что при обучении аудированию иностранной речи следует начинать обучение с речи монологического характера и постепенно переходить к аудированию речи диалогической. При этом необходимо учитывать особенности различных текстов и те умения, которые должны быть выработаны у обучающегося.

Для аудирования текстов описательно характера очень важно отработать у обучающегося умение словесного понимания речи, то есть научить их узнавать и понимать речевые единицы с тем лексическим наполнением, в которых они прежде встречались:

а) в знакомом окружении;

б) в новом окружении; научить дифференцировать сходные слова и речевые образцы с опорой на контекст. Сообщении, отделять один эпизод от другого; наблюдать последовательность действий; хорошо представлять себе то чем идет речь: уметь выделять идеи сказанные в речи; уметь отделять основное от второстепенного, быть в состоянии предполагать возможное содержание высказывания;

в) по экспозиции;

г) по ситуации (для диалогической речи); понимать содержание речи независимо от отдельных непонятных мест.

Для восприятия текстов фабульного характера предметного и логического понимания может оказаться недостаточно. Глубокое и точное понимание услышанного текста предполагает проникновение в то, что выражено в рассказе не прямолинейно, а косвенно, иносказательно, с помощью художественных средств и интонации. В данном случае можно говорить о понимании неявно выраженное смысла высказывание и о понимании. Экспрессивности речи, что является предпосылкой для раскрытия подтекста.

Виды работ над формой и содержанием материала, над отдельными трудностей зависят от характера текстов.

Описательные тексты, как правило, менее интересны и эмоциональны, поэтому при их аудировании необходимо удержать в памяти определенное количество детали касаются малоизвестной области. Тогда понимание текста еще более усложняется. Вместе с тем, если содержание этих текстов близко к опыту обучающихся, то они, как правило, не вызывают затруднений. Важен также и характер описания: что представляет собой наибольший интерес – предметное или же качественное описание. Когда в центре предметное описание, качественные характеристики можно считать деталями и понимание их не столь существенно для понимания текста в целом. Когда же тексты должны дать качественную характеристику, то понимание каждой такой детали весьма существенна. Фабульный, динамичный текст легче мобилизует внимание вызывает желание. Вместе с тем при определении методики работы следует помнить, что всякий текст для аудирования включает целый комплекс трудностей. Эти трудности должны учитываться при градации текстов для аудирования. При определении легких текстов или наиболее пригодных для аудирования можно руководствоваться следующими требованиями. Тексты должны:

1. Обладать идейно – воспитательной ценностью;
2. Соответствовать возрастным особенностям обучающихся и их речевому опыту в родном и иностранном языках;
3. Содержать определенную проблему представляющую интерес для слушающих;
4. Иметь ясно, простое изложение, со строгой и причинностью;
5. Представлять разные формы речи – монологическую, диалогомонологическую (в последнем случае с минимумом диалога);
6. Быть написанными не от первого лица (что затрудняет аудирование на начальном этапе);

Располагать избыточными элементами информация оказывает положительное влияние на аудирование. Наличие в тексте элементов, не связанных непосредственно с содержанием (вводные слова, повторы, синонимическое выражение, контактирующие слова и др.), облегчает прогнозирование, улучшает деятельность памяти, создает слушающему некоторый резерв времени для постановки гипотез и самокоррекции без существенного осложнения языковой формы и увлечения длины сообщения. К избыточным принято относить и внеязыковые (паралингвистические) элементы речи, с помощью которых, как полагают, передается до 60% информации. Паралингвистические средства вводят в ситуацию общения (не случайно поэтому, отдельные авторы называют их « сигналами ситуаций»), уточняют содержание, способствуют удержанию внимания, усиливают понимание замысла высказывания. К избыточным относятся и такие элементы риторической стратегии, как паузы, повторения и переформулировку, описание отдельных ситуаций с иных позиций, заполнители молчания. Структурные особенности текста приятно делить на внешние (заголовки, рисунки) и внутритекстовые (вступление, основная часть, заключение).

Основная задача заголовка – создать нужную направленность мысли, привлечь внимание к основной части текста, облегчить прогнозирование. Заголовкам присущи четыре основные функции: номинативная, информативная, рекламная и апеллятивная.

Две первые функции заголовков способствуют не только пониманию содержания, но и запоминанию последовательности изложения. Заголовки с номинативной функцией больше подходят для хорошо подготовленной аудитории. С их помощью создается общее представление о теме сообщения, и если она соответствует возрастным интересам обучающихся или удачно дополняет изучаемый в группе графический текст, то естественно предположить, что такой заголовок не только облегчает аудирование, но и создает определенную установку на последующую переработку информации: выделить новые данные по данной теме, сопоставить изложение фактов и т.д.

Информативные заголовки в аудиотекстах оправдывают себя лишь в двух случаях: когда речь идет о недостаточной языковой подготовке обучающихся не обладающих умением быстрой ориентации по контексту, и о текстах содержащих большое количество фактических данных, которые нужно запоминать и воспроизвести. Информативный тип заголовка позволит обучающимся сконцентрировать внимание на деталях пополняющих основные мысли. Во всех других случаях эти заголовки нежелательны так как они раскрывают большую часть содержания, снижая тем самым информативность текста и соответственно интерес к нему слушающих.

Наиболее сложными являются заголовки с рекламной и экспрессивно-апеллятивной функциями.

В качестве названий в них нередко используется пословицы, поговорки, крылатые слова, междометия и т.д. иногда эти заголовки содержат намек на тему, но чаще всего они, привлекая внимание слушающего, остаются для него своего рода шарадой, разгадать которую сможет лишь детальное понимание речевого сообщения с проникновением в его подтекст.

В вузах с расширенной сеткой часов по иностранному языку такие заголовки можно использовать для последующего обсуждения дискуссий, для решения всякого рода проблемных заданий.

Вступление выполняет функцию вхождения в текст и служит своеобразным средством ориентации. При выборе или восстановлении аудиотекстов следует помнить о том, что вступление может содержать, либо одну – две фразы связующего характера, либо риторический вопрос, облегчающий прогнозирование. Оно может включать краткие сведения по теме или знакомить учащихся с большим контекстом. Основная часть сообщения состоит обычно из абзацев, связанных между собой по смыслу и логико-композиционному построению. Известно, что основной задачей следующего является понимание основного смысла, которое передается основной мыслью каждого куска, изложенной обычно в самом начале, и средствами межфразовой связи: логическими (местоимение, лексические повторы, синонимические замены, антонимы и др.), лексико-грамматическими (параллельные конструкции, порядок слов, присоединение, вопросительные конструкции и др.).

Заключение может содержать суммирующую часть пояснение, подкрепление, оценку, указание на продолжение или обращение к слушающим. При обучении аудированию по специально составленным текстам оно может заканчиваться определенным заданием, в котором выделяется вопрос для обсуждения.

Перечисленные выше особенности текстов следует учитывать при выборе не только наиболее предпочтительного средства презентации, но и способа контроля послушанного.

При чтении газет, журналов, книг на иностранном языке преподаватель знакомится с многочисленными материалами, содержащими интересную информацию о странах изучаемого языка – об их экономике, общественно-политической жизни, культурно-исторических традициях. Многие из таких материалов обладают не только высокой информативностью, но и значительным воспитательным потенциалом, что позволяет эффективно использовать их на занятии в частности для аудирования. Однако необходимо научиться, во-первых, выбирать нужные материалы из большого потока информации, а во-вторых, адаптировать отобранные тексты информации в соответствии с уровнем языковой подготовки обучающихся. Адаптацию текста в учебных целях не следует понимать односторонне, как его сокращение (хотя именно сокращению, в первую очередь за счет снятия лексических и грамматических трудностей, принадлежит ведущее место в процессе адаптации).

Иногда для обеспечения адекватного восприятия текста студентами он, напротив, нуждается в добавлениях, а также и в других изменениях.

При подготовке иноязычного текста для аудирования мне представляются наиболее целесообразными следующие этапы работы:

1. Подбор материала. Подбирая тексты для аудирования, педагог учитывает:
 - а) их информативность, т.е. наличие в них сведений, имеющих познавательную ценность,
 - б) наличие в тексте уже известной обучающимся информации (полученной на занятиях иностранного языка или на занятиях по другим предметам), которая может служить опорой при аудировании или дает возможность создать такую опору,
 - в) соответствие языковых трудностей текстов уровню подготовки студентов,

г) воспитательную ценность текстов, их мировоззренческий потенциал.

2. Анализ смысловой структуры текста. В ходе этого анализа преподаватель решает, какие отрезки текста важны для его понимания, ценны в познавательном и воспитательном планах, доступны для обучающихся и какие отрезки не соответствуют данным требованиям и могут быть сокращены или опущены.

Опускаются прежде всего малоинформативные, неинтересные для студентов части текста, а также такие, которые особенно трудны в языковом отношении вместе с тем не влияют на понимание сути предъявляемой информации. Сокращаются по возможности имена собственные и цифровые данные, так как они относятся к самым трудно запоминаемым элементам текста (и к тому же не всегда важны для его понимания).

3. Создание в тексте опор на информацию. Знакомую слушателям. Это облегчает восприятие текста, способствует лучшему запоминанию его содержания. Так, если в тексте содержатся сведения о населении Лондона, можно сравнить их с данными о населении Минска или родного города и т.п.

4. Работа с языковым материалом текста. Преподаватель выявляет незнакомые для обучающихся лексические и грамматические явления нужно опустить. Заменить или оставить. Важно при этом оставить для предъявления слушателям минимум незнакомого лексического и грамматического материала (без которого невозможно понять) и провести с ним следующую работу.

4.1 Отбор слов и грамматических явления для помещения их на доске. В ходе отбора необходимо учитывать, что слишком большое количество вписанных на доске незнакомых явлений не помогает слушателям, а наоборот, отвлекает их внимание от самого аудирования.

4.2 Вставка в текст толкований незнакомых слов. Это возможно в случае, если толкования достаточно кратки и не отвлекают от хода изложения

4.3 Преобразование единиц измерения, незнакомых обучающимся, в знакомые, поскольку студенты незнакомы с такими единицами измерения, например как мили, футы, фунты и т.п., с измерение температуры по шкале Фаренгейта и т.д., механическое воспроизведение этих данных в учебном тексте нежелательно. Они отвлекают внимание слушателей даже в том случае, когда сопровождаются объяснениями. Гораздо целесообразнее перевести необходимые для понимания текста цифровые данные в знакомую ученикам систему еще до начала аудирования.

4.4 Варьирование форм, с помощью которых выражается одна и та же мысль. Незнакомое явление может быть перефразировано, например: страдательный залог заменен действительным и т.п. Не сообщая новой информации, варианты одного и того же отрезка текста способствует его правильному пониманию.

Для того чтобы обеспечить большую прочность усвоению лексических и грамматических единиц, уже знакомых слушателям можно провести работу по управлению повторяемости этих единиц в тексте. Однако такая работа является факультативной, поскольку по мнению некоторых методистов и лингвистов, большая повторяемость лексических и грамматических явлений нарушает естественный ход повествования. Кроме, того усвоение лексико-грамматического материала не является основной задачей при работе по развитию навыков аудирования.

5. Подбор зрительной наглядности. Для облегчения восприятия прослушанного текста преподаватель должен максимально использовать зрительную наглядность (географические карты, схемы, фотографии и другие иллюстративные материалы).

6. Подготовка к проверке правильности понимания прослушанного текста. Наиболее надежным способом такой проверки, по-моему, мнению, являются ответы на вопросы к тексту. Они должны быть составлены преподавателем заранее и могут быть предъявлены как до начала аудирования, так и после него.

Уровни понимания и способы их контроля

Целью любого контроля является определения уровня сформированности речевых умений и того, насколько точно и полно восприняли обучающиеся тот или иной аудио текст.

Наиболее известно является типология А.Р.Лурия, который выделяет четыре уровня понимания: уровень сложного синтаксического целого и уровень текста.

Основным отличием этих уровней является глубина и точность понимания, совершаемых слушающим.

Понимание на уровне слов носит фрагментарный характер, оно зависит от соотношения между активным, пассивным и потенциальным словарями слушающего и от его способности использовать детерминирующую функцию словосочетаний и контекста. Начиная аудитора часто различает на слух отдельные слова и наиболее легкие фразы, догадываясь на этом основании о теме сообщения.

Восприятия целого текста зависит предикативной связи предложений, ибо она наиболее стабильна и информативна, от композиционно-смысловой структуры текста, стиля, жанра.

Эта типология уровней понимания представляет интерес с точки зрения развития прогностических умений и позволяет проследить за сложностью выдвижения формальных и смысловых гипотез, однако для организации контроля малоприменима.

Неправомерным представляется и использование при обучении аудированию уровней восприятия, разработанных применительно к чтению, поскольку восприятие звучащей речи своими специфическими особенностями.

Учитывая данные о ступенчатом характере понимания, можно было бы предложить несколько иное деление:

1. Уровень фрагментального понимания.
2. Уровень глобального понимания.

3. Уровень критического понимания. Упражнения с помощью которых проверяется степень глубины и полноты понимания, должны относиться только к трем уровням (2-4), с их фрагментарностью понимания.

Уровень детального понимания определяется путем заполнения пропусков в графическом ключе, представляющем собой сокращенное или полное изложение прослушанного. В зависимости от языковой подготовки слушающих и сложности текста, пропуски могут иметь большие или меньшие интервалы (например, допускается каждое одиннадцатое слово, каждое седьмое или каждое третье).

Уровень детального понимания проверяется с помощью ответов на вопросы, пересказов на родном языке и иностранном языке, составление развернутого плана и т.д.

Уровень критического понимания связан с оценкой прослушанного, с выделением основной информации, с комментированием и обсуждением.

Литература:

1. Бердычевский А.Л. Сборник упражнений для работы в лингафонном кабинете. – Минск 1922
2. Смирнова Л.П. Уровни понимания иноязычных речевых сообщений на слух и способы их контроля. – М., 1982
3. Снедников Б.П. Обучение аудированию иноязычной речи в средних школах. – М., 1977
4. Бим Н.Л., Пассов Е.И. Организация работы по обучению чтению и аудированию. Иностранные языки в школе. 3/86, Москва, *Просвещение*, 1977
5. Комков И.Ф. Методика преподавания иностранным языкам. – Минск 1983

МРНТИ: 14.35.09

Суембекова А.К.¹ Абдрахимова Г.Б.²

¹Магистрант 2 курса специальности 6М011900- Иностранный язык: два иностранных языка

² Научный руководитель, старший преподаватель, к.ф.н.

МОДЕЛИРОВАНИЕ СОДЕРЖАНИЯ ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

Данная научная статья рассматривает моделирование содержания иноязычного образования. Конкретный предмет обсуждения – моделирование содержания образования – тот гносеологический инструмент, который позволит эффективно приблизить собственный личностно-исторический опыт учащихся к "чужому", общественно-историческому, полученному кем-то и когда-то. Проблема эта непростая. В данной статье мы затронем только один ее аспект: теоретические основы моделирования. Иноязычное образование как один из компонентов общей системы республиканского образования не может рассматриваться вне связи со средой, в которой оно функционирует и развивается.

Ключевые слова: моделирование, образование, содержание образования, иноязычное образование.

А.К. Суембекова¹ Абдрахимова Г.Б²

Абай атындағы ҚазҰПУ,

¹6M011900- Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2 курс магистранты

² Ғылыми жетекші. , ф.ғ.к., аға оқытушы

ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ МАЗМҰНЫН МОДЕЛЬДЕУ

Аңдатпа

Берілген ғылыми мақалада шет тілін оқытудың мазмұнын модельдеу қарастырылған. Талқылаудың нақты тақырыбы - білім мазмұнын модельдеу - бұл оқышылардың жеке тарихи тәжірибесін «бөтен», біреудің және бір кездері алған әлеуметтік-тарихи тарихына тиімді жеткізетін эпистемологиялық құрал. Бұл күрделі мәселе болып табылады. Осы мақалада біз оның бір аспектісін ғана қарастырамыз: модельдеудің теориялық негіздері. Шетел тілін оқыту республикалық білім берудің жалпы жүйесінің құрамдас бөлігі ретінде ол жұмыс істейтін және дамитын ортадан тыс қарастыру мүмкін емес.

Тірек сөздер: модельдеу, білім беру, оқытудың мазмұны, шет тілдік білім беру.

Suembekova A.K.¹, Abdrahimova G.B²

Abay KazNPU,

¹Master Degree 2 course of speciality 6M011900- Foreign language : two foreign languages

²Scientific advisor: Candidate of Philology, Senior Lecturer

MODELING OF THE CONTENT OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Abstract

The article deals with the modeling of the content of foreign language education. The specific subject of discussion - modeling the content of education - is an epistemological tool that will effectively bring students' own personal historical experience to the "another", social historical one, received by someone and sometime. This is a difficult problem. In this article we will discuss only one of its aspects: the

theoretical foundations of modeling. Foreign language education as one of the components of the general system of republican education cannot be viewed out of touch with the environment in which it functions and develops.

Keywords: modeling, education, content of education, foreign language education.

При обсуждении *моделирования содержания иноязычного образования* целесообразно определить систему базовых определений и понятий, которые отражают специфику поставленной задачи.

Моделированием называют исследование каких-либо явлений, процессов или систем объектов путем построения и изучения их аналогов [1]. Соответственно эти аналоги называются моделями. Компьютерное моделирование имеет дело с абстрактными (знаковыми, математическими) моделями. Имитация есть подражание чему-либо; следовательно, имитационным нужно называть моделирование, сохраняющее внешнее сходство с исходным процессом. Моделирование в справочной литературе определяется как “метод исследования объектов и явлений при помощи их условных образов, аналогов.” В модели воспроизводятся наиболее важные компоненты, свойства, связи исследуемых систем и процессов, что позволяет адекватно оценивать их, прогнозировать тенденции их развития, а также эффективно управлять этим развитием.

В “Педагогическом энциклопедическом словаре” выделяются два аспекта моделирования в обучении:

1. моделирование как содержание, которое учащиеся должны усвоить;
2. моделирование как учебное действие, средство обучения.

В последние годы разрабатываются принципы учебного моделирования, использующего графические модели в деятельности как преподавателя, так и обучаемых. Статьи А.Н. Дахина о педагогическом моделировании глубоко исследуют проблемы интеграции педагогики с другими научными направлениями, а также вопросы моделирования социокультурных явлений. В заключительной статье автор перечисляет концептуальные положения педагогического моделирования.

Далее нам стоит определить понятие «образование». Образование как процесс - способ передачи человеку культурного наследия общества. Образование - средство социализации, а также физического и духовного формирования личности, сознательно ориентированное на некоторые идеальные образы, на исторически обусловленные, зафиксированные в общественном сознании социальные эталоны. Образование как процесс приобщения человека к культуре происходит через интериоризацию и включение в мир человеческой субъективности культурных составляющих.

Е. Н. Дзятковская, А. Н. Захлебный определяют образование как составную часть культуры наряду с наукой, искусством, литературой, мифологией, нравственностью, политикой, правом, религией, сосуществующими между собой и составляющими единое целое; как одно из наиболее действенных средств социального воспроизводства культуры. Образно говоря, это ее воспроизводящий «репродуктивный орган», способный повысить потенциал социокультурного развития общества, его адаптации к изменяющимся условиям среды. Образование как результат (т. е. образованность) – это совокупность культурных составляющих, которые личность приобрела для своего дальнейшего становления и развития в качестве субъекта социально-экономической деятельности, приумножающего культурный потенциал цивилизации.

3. С философских и антропологических позиций образование можно определить как способ становления человека в культуре[2, с. 23], путь к пониманию и осознанию смыслов, выработки собственной экзистенциальной позиции. Образование – реализующаяся возможность самообразования, т.е. становление личности. Процесс этот непрерывный. А сам человек, по сути, –

возможность стать человеком, которую еще предстоит реализовать. "Надо отыскать себя в обществе, себя в человечестве, себя во Вселенной. Вот волосы седые, а работа не окончена", — говорил Я. Корчак..

Диалектическая взаимосвязь между культурой и образованием, возможности последнего оказывать существенное влияние на состояние духовности в обществе делают сегодня актуальной задачу подготовки методологических и теоретических основ реформирования образования. Решающим фактором экономического развития, а также духовной безопасности и средством решения геополитических проблем может стать эффективное образование.

Организирующая и "образующая" сила образования заключается в его способности обеспечить органичность и целостность личности.

Заметим, что философское понимание образования не очень конкретно. Оно не наукообразно и не содержит характерных педагогических атрибутов. Нет указания на содержание образования, не поясняются методы и формы его представления, не характеризуется деятельность всех участников образования и взаимоотношения между ними.

Главная цель образования – приобщение человека к культуре общества, эффективная социализация, становление человека полноценным членом общества, готовым к индивидуальным усилиям, собственным гуманистически ориентированным решениям, обладающим многофункциональной компетентностью, способным решать социальные, профессиональные, личные проблемы и быть ответственным за них. Образованный человек уважает культурные традиции других национальностей, открыт для обсуждения любых проблем. А теперь следует определить цель иноязычного образования.

Цели и содержание образования иностранным языкам (ИЯ) ориентированы на соизучение языков и культур. Иностранный язык выступает как средство формирования и воспитания морально ответственной личности, как средство общения, познания, осмысления и интерпретации фактов иной культуры, осознания своей собственной культуры и ознакомления с ней представителей других языковых сообществ.

Генеральная цель обучения иностранным языкам в средней общеобразовательной школе (СОШ) – это формирование поликультурной личности. Она ориентирует процесс обучения на подготовку учащихся к межкультурному общению, что предполагает комплексную реализацию следующих целей: практической, образовательной, развивающей, воспитательной.

Практическая цель предполагает овладение иноязычной речью в единстве всех ее функций (этикетной, познавательной, регулятивной, ценностно-ориентационной) и форм (устной и письменной) в рамках сфер и ситуаций общения, предусмотренных Программой [3, с. 3].

Целевыми коммуникативными умениями являются умения в говорении (диалогической и монологической формах общения), чтении, понимании речи других людей на слух (аудировании), в письме и письменной речи.

Если "заузить" понимание термина "образование" до предмета его наполнения исходя из социального заказа, то мы получим новую педагогическую категорию. *Содержание образования* – это не только раздел дидактики, представляющий педагогически адаптированный социальный опыт, хотя в узком смысле дают именно такое определение. Содержание образования имеет более широкую интерпретацию - культуросообразная модель жизнедеятельности общества, которая не тождественна социальному опыту. Культура не есть то, что ждет своего усвоения и применения. Подмена этих понятий может привести к невыполнению основных целей образования. Опасность эта реальна, если сведения социального опыта, представленные в содержании образования, берутся вне контекста культуры, в котором они получены, если они лишены "следов человеческой деятельности, которая их выработала". Есть еще одна сложность, связанная с распространенным игнорированием имеющегося социального опыта и принадлежности участников образовательного процесса к конкретной субкультуре. В этом смысле важно развести понятия содержание

образования и *содержание обучения*. Первое анонимно, почти неизменно в течение определенного исторического периода развития образования (как социального института), изоморфно социальному опыту, индифферентно к личности, часто дается в готовом виде.

Преподаватель, стимулирующий своих учеников к актуализации их жизненного опыта, создает условия слияния этого опыта с общественно-историческим. Для этого необходима следующая педагогическая деятельность: диагностика затруднений школьников; предвидение логики познавательного движения детей, разработка последовательности предписаний при конструировании проблемных ситуаций, прогнозирование возможных ошибок; система мер, направленная на корректировку начального опыта учащихся, а также обогащение и структурирование этого опыта.

Опишем четыре этапа моделирования содержания образования.

1. Этап общего теоретического моделирования. Содержание образования выступает в виде представления о составе, структуре, педагогически адаптированных функциях социального опыта. Определяется перечень общепредметных знаний, умений и навыков, и структура образовательной компетенции.

2. Моделирование в предметной области. Сначала конкретизируются представления об учебном материале. В данной дисциплине определяются те аспекты социального опыта, которыми должен овладеть учащийся в ходе познавательной деятельности. При конструировании содержания учебного предмета решающее значение имеет его общеобразовательная функция. Кроме этого, учитывается логика построения учебного материала, история развития данной науки, а также условия реализации процесса обучения в соответствии с особенностями детского коллектива. Роль и место учебного предмета связаны с образовательными целями, которые определяются государством, образовательным учреждением, самими участниками образовательного процесса.

3. Наполнение элементов состава содержания образования конкретным учебным материалом: фактическими сведениями, специальными умениями и навыками, которые должны получить школьники; устанавливается перечень познавательных задач и упражнений.

4. Переход содержания образования в содержание обучения, т.е. моделируется схема: проект – интериоризация – педагогическая действительность – "ставшая" культура, как результат освоения содержания образования.

В итоге содержание образования становится достоянием обучающегося, его личным опытом и культурной составляющей его жизни.

Моделирование всего комплекса содержания образования, как, впрочем, и любой его части, происходит на основе следующих условий:

1. Учет содержательной и процессуальной (материальной и формальной по А. Дистервегу) сторон обучения.
2. "Мягкое" моделирование на федеральном, региональном, школьном уровнях.
3. Принятие образовательного стандарта как системы рамочных ограничений, определяющую хромотип конструирования вариантов содержания образования.

Моделирование общепредметного содержания образования можно начать с определения его места на каждом этапе образования – начальном, основном, среднем. При этом раскрываются следующие позиции.

1. Обобщенная характеристика данного этапа (ступени) образования. Приоритеты, ценности и ключевые особенности ступени. Критерии оценки итоговых результатов.
2. Цели образования на данном этапе, которые относятся непосредственно к учащимся, а могут определять особенности функционирования образовательного учреждения. Цели для учащихся представляют собой прогнозируемые и диагностируемые комплексы образовательных результатов, полученных выпускниками данной ступени.
3. Формулируются общие учебные умения и навыки, обобщенные способы учебной деятельности и образовательная компетенция.

В дальнейшем общепредметное содержание образования предполагает фиксацию надпредметного содержания образовательных стандартов. Затем определяются:

- реальные объекты изучаемой действительности, а также фундаментальные проблемы;
- общекультурные знания об изучаемой действительности;
- общеучебные умения и навыки, обобщенные способы деятельности;
- ключевая часть образовательной компетенции.

Образовательные стандарты дублируют эти элементы в конкретном воплощении каждого учебного предмета в форме, адекватной его целям и содержанию. Компоненты общепредметного содержания определяют системообразующую основу отдельных ступеней обучения (вертикальная связь). Также они осуществляют межпредметную интеграцию (горизонтальные связи).

Фундаментальный образовательный объект в содержании образования имеет две формы проявления – реальную и знаниевую. Реальная отражается непосредственно в обязательных для изучения объектах действительности. Знаниевая – в понятиях, категориях, гипотезах, моделях, теориях, нормах, художественных принципах, культурных традициях и т.д.

Умения и навыки общего характера можно подразделить на общеобразовательные (или просто общие) и общеучебные. Первая группа относится к тематическому общепредметному содержанию образования. И представляет собой овладение общенаучными понятиями и категориями, такими как - гипотеза, модель, индукция и дедукция, доказательство, контекст, логическая связка, аналогия и др. Вторая связана с учением как процессом. Сюда можно отнести самоорганизацию, рефлекссию, самоконтроль, толерантность, умение пользоваться различными источниками информации, навыки систематизации и классификации сведений и др.

Общекультурное содержание образования включает в свой состав фундаментальные проблемы, решаемые человечеством, основные ценностные установки, смыслы и другие компоненты, обуславливающие имеющийся социальный опыт в той части, которая должна быть представлена для достижения основных целей образования. Такое содержание образования создает "точки необратимости", препятствующие зомбированию человека, делающее невозможным его возврат к одичанию и варварству.

В заключение коснемся одного из парадоксов, известных в дидактике. ИмPLICITные (неявные, побочные) цели обучения достигаются непроизвольно, не только через деятельность, но и через подсознательные акты. Поэтому второстепенные целевые установки усваиваются школьниками без особых усилий. По-видимому, все дело в небольшом объеме и органичной взаимосвязи всех частей содержания образования. Возможно, именно педагогически валидное моделирование содержания образования позволит разрешить "главный парадокс образовательной технологии: процедуры образовательной технологии задаются первостепенными целевыми установками, а ее эффективность определяется второстепенными".

Таким образом, «моделирование», как термин, получил в современной науке и практике большое распространение, используя зачастую вне корреляции с его гносеологической сущностью как категории, выступающей как метод познания и исследования объектов на основе построения их моделей. Наиболее распространенным определением «модели», которая как искусственный конструкт моделируется с целью его исследования, является его понимание как специфического объекта, создаваемого с целью получения и (или) хранения информации в форме образа, описания, отражающий свойств, характеристики и связи объекта-оригинала. При современном развитии науки и техники, при увеличивающемся объеме информации, которую необходимо довести до сведения учащихся, недостаточно использовать традиционные способы обучения, необходимо их совершенствование.

Список использованной литературы:

1. Ред. Прохоров, А.М.: Советский энциклопедический словарь 1989-1990 г.; М.: Советская Энциклопедия
2. Сенько, Ю. В. Гуманитарные основы педагогического образования: Курс лекций: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Ю. В. Сенько. – М. : Академия, 2000. – 240 с.
3. Пассов, Е. И. Коммуникативное иноязычное образование: готовим к диалогу культур: пособие для учителей учреждений, обеспечивающих получение общего среднего образования / Е. И. Пассов. – Минск: Лексис, 2003. – 184 с.

МРНТИ:14.35.09

С.Н Сулейменова¹. Т.Т.Аяпова²
Абай атындағы ҚазҰПУ,

¹бМ011900- Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2 курс магистранты

²Ғылыми жетекші, ф.ғ.д., профессор

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУҒА БАҒЫТТАЛҒАН ТӘСІЛДІҢ РӨЛІ.

Аңдатпа

Бұл мақалада білім берудегі жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған тәсілдің ерекшеліктері, қолданылу маңыздылығы және рөлі қарастырылады. Білім берудегі ескі мазмұнның орнына жаңасы келуде. Жаңа тұлға ретінде оқушыны дамыту және қалыптастыру жолдары: өзін-өзі өзектендіру, өзін-өзі тану, өзін-өзі дамушы тұлға ретінде қалыптастыруға бағытталған. Демек, оқушыларды ғылым, білімнің қоғамдық қажетті деңгейі мен қамтамасыз ету, оларды Отандық ұлттық және әлемнің мәдениет арналарына сусындату қажет. Оқу-тәрбие процесінде шәкірттердің қызығушылықтарын ескере отырып, жеке тұлғаға бағытталған жұмыс жүргізу, жастарды қоғамдық әлеуметтендіру, рухани-адамгершілік тәрбиенің, өзін-өзі ұйымдастырудың нәтижелері жеке тұлғаға бағытталған түрде жүзеге асырылғаны жөн. Сол себепті мақаланың мақсаты – қазіргі таңда мұғалімдердің білім берудегі жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған тәсілді тиімді қолдана білуіне негізделеді.

Тірек сөздер: жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған тәсіл, құзырет, құзіреттілік, антропоцентристік парадигма, прагматика, әлеуметтік-мәдени, коммуникативті-когнитивті.

Сулейменова С.Н.¹, Аяпова. Т.Т.²
ҚазНПУ имени Абая,

¹ Магистрант 2 курса специальности бМ011900- Иностранный язык: два иностранных языка

² Научный руководитель, д.ф.н., профессор

РОЛЬ ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА В ОБРАЗОВАНИЕ

Аннотация

Данная статья рассматривает особенности, важность и роль употребления личностно-ориентированного подхода в образовании. Содержание образования меняется со старого к новому. Пути формирования и развития студента в качестве новой личности: направлены на самореализацию, самопознание, саморазвитие. Поэтому необходимо обеспечивать учащихся необходимым уровнем государственного образования, знаний и обучать их родной, национальной и мировой культуре. Принимая во внимание интересы студентов в учебном процессе, целесообразно проводить индивидуально-ориентированную работу, результаты общественной социализации молодежи, духовное и нравственное воспитание, самоорганизацию. Целью данной статьи основывается на способности учителей эффективно использовать личностно-ориентированный подход в образовании.

Ключевые слова: личностно-ориентированный подход, компетенция, компетентность, антропоцентрическая парадигма, прагматика, социально-культурный, коммуникативно-когнитивный.

*Suleimenova S.N.¹, Ayarova T.T.²
Abay KazNPU,*

¹ Master Degree 2 course of specialty 6M011900- Foreign language : two foreign languages

² Scientific advisor, Doctor of Philology, professor

THE ROLE OF PERSON-ORIENTED APPROACH IN EDUCATION

Abstract

This article examines the peculiarities, importance and role of using the person-oriented approach in education. The content of education is changing from old to new. The ways of formation and development of the student as a new person: aimed at self-realization, self-knowledge and self-development. Therefore, it is necessary to provide students with the essential level of public education, knowledge, and to teach them to their native, national, and world culture. It is necessary to carry out person-oriented work taking into account the interests of students in the educational process, as the results of socialization of young people, spiritual and moral education and self-organization. The purpose of this article is based on the ability of teachers to use effectively a student-centered approach in education.

Key words: person-oriented approach, competence, competency, anthropocentric paradigm, pragmatics, socio-cultural, communicative-cognitive.

Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 8-бабында «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді акпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп атап көрсеткен [1]. Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев жолдауында айқандай: «Болашақта өркениетті дамыған елдердің қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Қазақстанды дамыған 50 елдің қатарына жеткізетін, терезесін тең ететін – білім» [2]. Сондықтан, қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдында оқыту үрдісінің технологияландыру мәселесін қойып отыр. Оқытудың әртүрлі технологиялары сарапталып, жаңашыл педагогтардың іс – тәжірибесі зерттеліп, мектеп және университет бағдарламаларына енуде. Орыс педагогі К.Д.Ушинский айтқандай, қазіргі заман талабына сай, әр мұғалім, өз білімін жетілдіріп, ескі бірсарынды сабақтардан гөрі, жаңа талапқа сай инновациялық технологияларды өз сабақтарында күнделікті пайдаланса, сабақ тартымды да, мәнді, қонымды, тиімді болары сөзсіз [3, 461б.].

Қазіргі кезде білім беру парадигмасы өзгерді. Ол бұрын пәнге бағытталған түрде жүргізілсе, енді жеке тұлғаға бағытталған түрде жүргізілетін болды. Бұл-қоғамдағы өзгерістерге байланысты туындаған объективті процесс. Бұрынғы оқыту технологиялары оқушылардың жалпы оқуға деген ұмтылыстары мен біліктіктерін қалыптастыруға бағытталған еді. Онда оқытылатын пәннің өзі оқыту мақсаты тәрізді болатын да, ал оқушы-соған жету құралы болып саналатын. Осының нәтижесінде көптеген оқушыларда оқуға деген оң көзқарас қалыптаспайтын [4, 16б.].

Білімділіктің, адамгершіліктің, кәсіби шеберліктің және іс-әрекетке икемділіктің жаңаша түсінігі алдыңғы шепке оқушылардың әрекеттері мен қатарымен араласуындағы өз орнын анықтау, өзін-өзі жетілдіру, адамның табиғи мүмкіндіктерін ашу, ойлау қабілетін жетілдіру, сөйлеу, әрекет ету сияқты қасиеттерін ашып, осылардың нәтижесінде – өмірдегі өз орнын табуға көмектеседі. Адамдарға (оның ішінде балаларға) ұрпақтан ұрпаққа жалғасып келе жатқан бір қасиет- ол жеке тұлға ретінде өз мүмкіндіктерін ашып, ортасына «өзінің маңыздылығын таныту» болып табылады [Д. Карнеги]. Әр пән бойынша да білім қажет (пән сабақтарын игермеу туралы сөз болмайды), бірақ негізгі ол емес, ол оқушының өзін-өзі жетілдіру, алға жылжыту, өзі орнын анықтау істерінің негізгі құралы болып, нәтижесінде-өз мүмкіндіктерін жүзеге асыру рөлін атқаруы тиіс [5, 26.].

Жеке тұлғаға бағытталған білім беру дегеніміз - педагогикалық іс-әрекеттің әдіснамалық жаңа бағыты, яки баланың қайталанбас дара тұлға ретінде өзін-өзі тануын, өзін-өзі жетілдіре отырып, дамытуын қамтамасыз ететін өзара тығыз байланысты идеялар, түсініктер мен іс-әрекеттер жиынтығы [5, 1б.].

Тұлғаға бағытталған жаңа көзқарас түсінігін айқындау үшін негізгі үш мәселеге тоқтала кеткеніміз жөн:

1. Тұлғаға бағытталған көзқарас ұғымын ашатын негізгі түсініктер:

- Адамның ешкімге ұқсамайтын өзіндік даралық ерекшелігі;
- Жеке тұлғаның үнемі өзгеріп отыратын әлеуметтік болмысы;
- Тұлғаның өзіне тән қабілеттері мен мүмкіндіктерін таныту үрдісі;
- Өзін және қоршаған ортаны тануда саналы, шығармашылық белсенділік көрсететін тұлға әрекеті;

- «мендік» тұжырымдаманың болуы;

- Оқушылардың білім алуына жағдай жасау. Өмірлік, кәсіби өсуіне педагогикалық қолдау, психикалық қарым-қатынас бойынша алдын-ала көмек беру іс-әрекеті [6, 3б.].

2. Оқушыларға білім беру әрекетіндегі негізгі принциптер (ұстанымдар):

- өзін-өзі белсендіретін тұлға ұстанымы;
- даралық ұстанымы;
- субъектілік ұстанымы;
- таңдау ұстанымы;
- шығармашылық табыс ұстанымы.

3. Технологиялық бөлімі:

- шығармашылық іс-әрекетке шақыру;
- баланың жеке басының дамуын қолдау;

- оқушылардың өз бетінше шешім қабылдауына, білім алудың мазмұны мен жолдарын таңдауға еркіндік беру.

Жоғарыда аталған түсініктемелер тұлғаға бағыттап оқытудың сипаттамасын айқындауға мүмкіндік береді. Жеке тұлғаға бағыттап оқыту дегеніміз оқушының қажеттіліктерін, ерекшеліктерін, іс-әрекетін ескеретін жан-жақты, интеллектуалды ойлау қабілетін, өз бетінше шешім қабылдай алатын, шығармашылық қабілеттерін дамытатын тұлғаның «мәдениетаралық қарым-қатынас субъектісін» қалыптастыру [6, 4б.].

Жеке тұлғаға бағытталған оқыту – бұл жеке тұлғаның белсенділігіне жету. Барлық оқу процесін белсенділендіру жоспарында ең маңыздысы практикалық сабақтарда берілген мүмкіндіктерді барынша қолдану.

Жеке тұлғаға бағытталған оқытудың моделін құру үшін келесі түсініктерді айыру қажет деп есептейді:

- түрлі дәрежелі амал – түрлі дәрежелі бағдарлама материалының қиындығына бағытталған болуы тиіс.

- өзгешелік амал – оқушылардың сыртқы ерекшелігі: білімі, қабілеті, білім беру орталығының типі бойынша болуы;

- жекеше амал – оқушыларды бірыңғай топ бойынша: үлгерімі, қабілеті, әлеуметтік-кәсіби ағымына қарай топтау;

- субъекті-жекелі амал - әрбір оқушымен жақын қарым-қатынаста болу [7, 29б.].

Жеке тұлғаға бағыттап оқытуда білім алушының жеке басы бірінші орында тұрады. Әрбір адам тұлға бола отырып, бір жағына жеке тұлға, екінші жағынан әлеуметтік типтік тұлға, яғни әлеуметтік маңызды сипаттарды қамтушы болып табылады.

Жеке тұлғаны дамытуға бағытталған оқыту оқушыға ғылым негіздерін үйретіп қана қоймай, әр оқушының бейімділігін анықтап, тұлғалық негізіне қарай білім беруі тиіс. Ол баланың табиғи қабілетін зерттеу арқылы оны болашақ мамандығына сәйкестендіру. Педагогикалық технологияда осы күнге дейін жеке тұлғаға бағытталған оқытудың мәнін анықтауда түрлі пікірлер болды. Тұлғалық көзқарас тұрғысы көптеген ғалымдардың күрделі нысанасы-тұлғаның өзі де сияқты бір ғана ұғыммен айқындалмайды [5, 4б.].

И.С. Якиманскаяның ойы бойынша, оқушыны оқу процесінің басты тұлғасы ретінде тану - бұл жеке тұлғаға бағыттап оқыту деп аталады. Жеке тұлғаға бағытталған оқытудың моделін құру үшін келесі түсініктерді айыруды қажет деп есептейді:

- түрлі дәрежелі амал - түрлі дәрежелі бағдарлама материалының қиындығына бағытталған болуы тиіс;

- өзгешілік амал - оқушылардың сыртқы ерекшелігі: білімі,

- қабілеті, білім беру орталығының типі бойынша бөлу;
- жекеше амал- оқушыларды біріңғай топ бойынша: үлгерімі,
- қабілеті, әлеуметтік-кәсіби ағымына қарай топтау;
- субъекті-жекелі амал - әрбір оқушымен жақын қарым қатынаста болу [8, 148б.].

Жеке тұлғаға бағыттап оқытуда білім алушының жеке басы бірінші орында тұрады. Әрбір адам тұлға бола отырып, бір жағынан жеке тұлға, екінші жағынан әлеуметтік типтік тұлға, яғни әлеуметтік маңызды сипаттарды қамтушы болып табылады.

Жеке тұлғаға бағыттап оқытуды Ариян М.А. былай дейді: «Сыныптағы оқушылар өздерінің әр түрлі параметрлері бойынша бөлінеді: оқу деңгейі, оқуға деген талпынысы, тілді меңгеруі, топта шетел тілінде қарым-қатынас жасай білуі, интеллектуалдық қабілеттері, шетел тілін оқуға деген мотивациялары» [9, 38б.]. Ал И.Л. Бим жеке тұлғаға бағыттап оқытуды жеке тұлғаның құрылымы арқылы түсіндіреді және оны мәдениетаралық қарым-қатынаспен салыстырады. Жеке тұлғаға бағыттап оқыту оқушыда мәдениетаралық қарым-қатынастың барлық компоненттерін игергенде жүзеге асады деген тұжырым жасайды [10, 261б.].

Жеке тұлғаға бағыттап оқытуға Алексеев Н.А. келесі анықтаманы береді: Оқытудың мақсаты болып оқушының өзіндік ерекшеліктері деп, оның өзін-өзі бағалауы, яғни оқу процесінің субъективтілігін айтамыз. Жеке тұлғаға бағыттап оқыту - бұл оқу субъектісінің ерекшеліктерін ескеру ғана емес, сонымен қатар оқу шарттарын ұйымдастырудың басқаша әдіснамасы, оның өзіндік жеке функцияларын «өндіруді» айтады [11, 89б.].

Жеке тұлғаға бағыттап оқыту үшін мұғалім жеке тұлғаға бағдарланған құзіреттілікті (компетенция) игеру керек. Құнанбаева С.С. сүйенсек жеке тұлғаға бағдарланған құзіреттілік санада тілдің барлық деңгейде семантикалық, синтаксистік, прагматикалық, жалпы когнитивті механизмдерді қолдануды қамтамасыз етеді. Басқаша айтқанда жеке тұлғаға бағдарланған құзіреттілік антропоцентрикалық парадигма арқылы әлем концепті секілді құрылымды тілдік тұлғаның бейнелеуін көрсетеді [12, 107б.].

Жаңа парадигмаға сай оқу процесінің орталығында оқушының қажеттіліктері, қабілеті, мүмкіншіліктері тұрады. Оқушы мұғаліммен қатар оқу әрекетінің субъектісі ретінде танылады, ал мұғалім - ұйымдастырушы, кеңесші, әріптес болып табылады, яғни оқушы іс-әрекетінің педагогикалық көмекшісі болып табылады. Жеке тұлғаға бағытталған парадигма оқу жүйесінің барлық компоненттерін қамтиды [13, 56б.].

Жеке тұлғаға бағытталған парадигма шетел тілін меңгеру үшін оқытудың барлық маңызды қазіргі заманғы амалдарына сәйкес келеді:

- әрекетшіл (адам іс-әрекет арқылы дамиды);
- әлеуметтік-мәдени (білім - бұл адамның мәдениетке енуі, айналуы);
- коммуникативті-когнитивті (қатынас және таным білім алудың негізгі әдістері);
- біліктілігі (тәжірибеге бағытталған білім берудің нәтижелі мақсатты бағытын анықтайды);
- ортаға бағытталған (тиімді білім беру орталығын жобалауға мақсатталған)[7, 21б.].

Оқушылардың мектепте алған іскерліктері мен білімі, олардың қызығушылықтары мен мүмкіндіктері, олардың жеке психо физиологиялық ерекшеліктерін ескеру педагогикалық біліктілік болып табылады. Сондықтан педагогикалық процесте оқу жоспарын және бағдарламаларын құруда жеке тұлғаға бағыттап оқытудың ерекше маңызы бар [6, 3б.].

Н.А. Алексеев және т.б. ғалымдардың ойлары бойынша жеке тұлғаға бағытталған оқытудың технологиялық жағын қамту керек, сондықтан да жеке тұлғаға бағытталған оқытудың педагогикалық технологиясы туралы айтудың маңызы ерекше. Қазіргі кезеңде біздің қоғамымыздың қажеттіліктерінің дамуы бұл технологиялардың белсенді және әр түрлі деңгейдегі технологияларға байланысты болып отыр[11, 80б.].

Бұл амалдардың жүзеге асуы үшін Якиманская И.С. мына жайыттарды ескеру қажеттігін айтады:

- оқытудың барлық сатысын қамтитын жүйелі болуы тиіс;
- ерекше білім беру орталығы қажет, әрбір оқушының жекеше таңдаушылығын, оның тиянақтылығын, танымдық стилін көрсету үшін арнайы шарттар ұйымдастыру;
- жеке тұлғаға бағытталған білім беру жүйесінің мақсатын, құндылығын түсінетін және бөле алатын арнайы дайындалған мұғалім керек [8, 150б.].

Қорыта айтқанда: сыныптағы әрбір оқушының ерекшеліктерін, қажеттіліктерін ескере отырып, оның оқу процесінде жан-жақты дамуын жүзеге асыру болып табылады, тұлғаны оқытудың соңғы нәтижесі мәдениетаралық қарым-қатынасқа жету.

Жеке тұлғаға бағытталған амалды қазіргі заманғы теория және парадигма ретінде қарау, білім беру жүйесінің барлық компоненттеріне әсер ететін (мақсатты, технологиялық, ұйымдастырушылық, прагмо-нәтижелі және т.б.) оқушыны оқу процесінің басты орталығы ету қажет, оқу әрекетінің белсенді субъектісі, жеке тұлғаның жан-жақты дамуын, оқушының барлық тұлғалық сипатын белсенділендіру, әсіресе, оның интеллектуалдық жағын, типологиялық ерекшеліктерін, мінезін, коммуникативтік қабілетін.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы // Алматы 2010.6-б
2. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, 2006ж.
3. Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения/Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии (1861). — М.: Изд-во Академии наук РСФСР, 1945. — с. 461
4. Жұмбаев М. «Педагогика». 1991
5. Орумбаева А. Д. Жеке тұлғаға бағыттап оқыту, 2010.
6. Мұсабеков Ө. Тұлғаға бағытталған білім. Қазақстан мектебі. 2007/1.
7. Баширова Ж. Р. Личностно-ориентированное образование преподавателя высшей школы в университете. Білім. 2006, №5 (29)
8. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. М., 1996.
9. Ариян М.А. Личностно-ориентированный подход и обучение иностранному языку в классах с неоднородным составом обучаемых. ИЯШ, 2007/1.
10. Бим И. Л. Личностно-ориентированный подход основная стратегия обновления школы. ИЯШ, 2001/4.
11. Алексеев Н. А. Личностно-ориентированное обучение: вопросы и практики: Монография.- Тюмень: Изд-во ТГУ, 1996.-216б.
12. Кунанбаева С.С. Современное иноязычное образование: методологии и теории А: КазГУМОиМЯ им. Абылай хана, 2005.
13. Слостенин В.А., Каширин В.П. Психология и педагогика - Москва, 2004.

**МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖӘНЕ АУДАРМА
МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ПЕРЕВОД
INTERCULTURAL COMMUNICATION AND TRANSLATION**

МРНТИ 16.01.45

Bakitov A. ¹, Mazhenova A. ²

¹*Candidate of philological sciences, associate professor of Department of «Diplomatic translations», Faculty of «International Relations» of Al-Farabi Kazakh National University, 71 al-Farabi Ave., Almaty, Republic of Kazakhstan, 050040, e-mail: bakitov77aitkali@mail.ru*

²*2 – year master student, Department of «Diplomatic translations» of Faculty of «International Relations», Al-Farabi Kazakh National University, 71 al-Farabi Ave., Almaty, Republic of Kazakhstan, 050040, e-mail: aimgulka.95@mail.ru*

TRANSLATION AS MEANS OF IMPROVEMENT OF EFFECTIVE INTERNATIONAL COMMUNICATION

Abstract

In this article importance of the translators in the international environment and advantages having good communication skills apart from linguistic knowledge of them are discussed. In the article a need of deep theoretical and practical judgment of the changes happening in language on the basis of social-linguistic analysis is considered. Considerable attention in the article is paid to the translation as a type of cross-cultural communication, since the translation is means of interlingual and cross-cultural communication serving as a tool of communication of various nationalities

Key words: translation, international relation, cross-cultural communication, competence, translator, culture.

А. Бақытов¹, А. Маженова²

¹*филология ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің халықаралық қатынастар факультеті дипломатиялық аударма кафедрасының доцент м.а,*

Қазақстан Республикасы, Алматы, 050040, әл-Фараби даңғылы, 71, e-mail:

bakitov77aitkali@mail.ru

²*Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің халықаралық қатынастар факультеті дипломатиялық аударма кафедрасының екінші курс магистранты, Қазақстан Республикасы,*

Алматы, 050040, әл-Фараби даңғылы, 71, e-mail: aimgulka.95@mail.ru

АУДАРМА ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Андатпа

Бұл мақалада аудармашының халықаралық ортадағы маңызы, оның тіл білімінен бөлек, жақсы қарым-қатынас жасай білу дағдыларын меңгеруі қажеттілігі қарастырылады. Сонымен қатар, мақала лингво-элеуметтік талдау тұрғысынан тілдегі өзгерістер түсіндермесін терең теориялық және тәжірибелік ой елегінен өткізу қажеттілігін қарастырады. Мақалада әр түрлі ұлт өкілдерінің өзара қарым-қатынасы құрал ретінде қызмет атқара отырып, тіларалық және мәдениетаралық қарым-қатынас құралы болып табылатын аудармаға мәдениетаралық қарым-қатынас түрі ретінде аса маңызды көңіл бөлінеді.

Түйін сөздер: аударма, халықаралық қатынас, мәдениетаралық қарым-қатынас, біліктілік, аудармашы, мәдениет.

Баkitов А.¹, Маженова А.²

¹кандидат филологических наук, и.о. доцента кафедры дипломатического перевода факультета международных отношений Казахского национального университета имени аль-Фараби, Республика Казахстан, Алматы, 050040 пр. аль-Фараби, 71, e-mail: bakitov77aitkali@mail.ru

²магистрант 2 года обучения кафедры дипломатического перевода факультета международных отношений Казахского национального университета имени аль-Фараби, Республика Казахстан, Алматы, 050040 пр. аль-Фараби, 71, e-mail: aimgulka.95@mail.ru

ПЕРЕВОД КАК СРЕДСТВО УЛУЧШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОЙ МЕЖДУНАРОДНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Аннотация

В данной статье рассматривается важность переводчика в международной среде, а также преимущество владения переводчиком не только лингвистическими знаниями, но и хорошими навыками коммуникации. В статье рассматривается необходимость глубокого теоретического и практического осмысления изменений, происходящих в языке с позиций социолингвистического анализа. Значительное внимание в статье уделяется переводу как виду межкультурной коммуникации, так как служа средством общения людей различных национальностей, перевод является средством межъязыковой и межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: перевод, международное отношение, межкультурная коммуникация, компетенция, переводчик, культура.

Domestic and foreign scientists emphasize the special role of the translation in expansion of communication of different people, formation of the national languages, cultural development, sciences, literatures, education and the language in the whole.

The translator Fedorov A. V. says that the translation "as a look spiritual activity of the person, goes back to an extreme antiquity. It always has played an essential role in the history of the culture and world cultures in general" [1, p.71].

Certainly, the translation is one of the most ancient ways of human activity, as from the moment of division of people into groups using different languages and the problem of decoding of the speech has appeared for implementation of communication. People were connected among themselves through trade, military, political, economic and cultural relations, thereby there was a need for translation. Examples of ancient cross-cultural and interlingual communication can be Ancient Egypt, Ancient Greece, Roman Empire, states of Central Asia, India, Iran, the including multilingual tribes and nationalities. So, in Ancient Carthage the caste of translators were treated with great respect, and as their emblem served the bright parrot whose multi-colored feathers specified what languages the translator knows.

In order to elaborate on the given subject, we need to consider the following concepts: translation, culture, communication, cross-cultural communication, international relations.

We will consider a concept of the translation. For example, V.N. Komissarov in the work describes the translation as "the difficult many-sided phenomenon which separate aspects can be an object of research of different sciences" [2, p. 55].

In turn V.S. Vinogradov considers that the word "translation" is multiple-valued and offers two concepts, the first defines the translation as "cogitative activity, process of transferring of the contents expressed in one language by means of other language", and the second is called result of this process – "the text oral or written" [3].

A.V. Fedorov in the work of "Fundamentals of the general translation theory" describes the translation as "the speech work in its ratio with the original and in connection with features of two languages and with material belonging to these or those genre categories" [4, p.47].

More developed definition is offered by A.D. Schweitzer. He describes translation as "the unidirectional and two-phase process of interlingual and cross-cultural communication at which on the basis of primary text subjected to the purposeful analysis and secondary text is created replacing primary in other language environment [5].

The translation from the foreign language (FL) on the translated language (TL) promotes the introduction in dialogue between cultures, to cultural exchange and enrichment. The translation breaks temporary barriers, thanks to the translation we have an opportunity to make a dialogue with the author which as chronologically and geographically far from us. The cultural value of the translation considers not only helping to adjust process of interaction of people with each other, but also allows to exchange with ideas, objects, artistic images and other elements of culture.

Translation helps people to understand each other, to come into contact, to strengthen unity of outlook, contributes to the development of scientific-theoretical exchange.

Translation plays an important role in the development of culture, science, economics, literature and, of course, the very language of communication. Thanks to the translation, people who spoke different languages could communicate in multinational states, the translation provided interlingual and intercultural communication. In order to ensure intercultural communication, the translator in our time should be not only a bilingual, but also a “bicultural” one. The meaning of the linguistic element becomes clear only when it is consistent with the cultural context in which it is used. Languages reflect reality in different ways, asymmetrically. The main obstacle in the process of intercultural communication is the national-specific features of the contacting cultures. Contacting the “alien” culture, the recipient intuitively perceives it through the prism of their culture. It should be noted that the cultures themselves are so different that even the notion of what is good and what is bad in them can vary significantly [6, p.79].

The peculiarities of an “alien” culture may be misinterpreted by the recipient, and as a result, inevitably, misunderstanding arises. Translation is the process of replacing a text in one language with text in another language. Text is not a simple set of elements: words and sentences that we use in the communication process can have different meanings if we change their combinations. Therefore, you need to translate the whole text, rather than individual sentences and words. When translating a communicative text, it is necessary to preserve its cultural characteristics. To achieve the adequacy of translation, a linguist must be familiar with the culture of both the source language and the target language, know the purpose of communication and the target audience. It must be remembered that due to the difference in culture and language, there can be no exact translation. The only thing that can be hoped for is approximation. The more similarities between systems and cultures of the two languages, the more productive will be the translation in intercultural communication [7, p.87].

Emergence of writing became one of important milestones in development of the translation. First, it has given a powerful spur for cross-cultural exchange of values and achievements in various fields of activity of the person, and secondly, the new type of translation practice, namely, the translation of texts functioning from this point along with interpretation was formed. Not only oral statements, but also written texts began to be translated [8].

Today we became witnesses of a translation boom in science and technology. More than 70% of translators work in this area. The largest volume of the translations are the share of business correspondence, consumer information texts (instructions, handouts, etc.), scientific and technical documents, any contracts, technical specifications.

Modern translation theory as the scientific direction has arisen in the middle of the 20th century. Have served as a push to her emergence and development sharp expansion of translation practice for satisfaction of pressing needs. World War II and directly or indirectly the related subsequent political events and changes – the Nuremberg process, disintegration of colonial system, emergence of the international organizations UN, UNESCO and military blocks of NATO, the Warsaw pact – involve all new and new people, modern national languages in the sphere of the international communication. As a result the army of translators, quantity of languages from which transfer and to which transfer grows [9].

The boom of the comparative researches conducted by method of the translation and for the translation which inherently represent private translation theories for concrete pairs of languages begins. Theoretical researches lead to formation of a conceptual framework of translation theory, development of the main questions of translation theory [10].

It is necessary to distinguish the so-called educational translation and professional translation. The educational translation is connected with interpretation of the foreign-language text for the purpose of his understanding in the course of the learning of foreign language. It is reception which gives the chance to comprehend bases of a foreign language, methods and technology of transfer, to deepen knowledge in language.

Professional translation is a special language activity – the translation activity directed to reconstruction of the original in other language. This activity demands special preparation, skills and ability. She assumes perfect knowledge of the foreign and native language, knowledge not only the, but also foreign-language culture [12].

Human tendency to generalization of the events in the world, accumulation of extensive experience during translation practice, have pushed translators to synthesis of the available knowledge and creation of translation theory.

During translating process not only a contact of two languages happen, but also contact of two cultures. The term culture covers not only set of material and spiritual achievements of society, but also historical, social and psychological features of a field of activity of the person. Having addressed the dictionary, we find a concept of culture as "set of material and cultural wealth, vital representations, examples of behavior, norms, ways and methods of human activity: reflecting a certain level of historical development of society and the person, embodied in subject, material carriers, transferred to the subsequent generations" [13].

The translator is at least bilingual personality addressing at the same time to two cultures. Knowledge of features of the people belonging to various cultures allows liquidate not only a language, but also cultural barrier, which can divide participants of communication. Therefore, the task of the translator includes overcoming in the course of communication not only interlingual, but also cross-cultural distinctions.

Concept of communication is rather wide as it has application in the field of linguistics, biology, technical science [14]. There are several approaches to its treatment. For example, in a broad sense, communication is considered as exchange of information between individuals through the general system of symbols. Communication can be carried out by verbal and nonverbal means. Distinguish mechanical and activity approach to communication. In mechanical approach, communication – the unidirectional process of coding and information transfers from a source and reception of information by the recipient of the message. Communication – in activity approach – joint activity of participants of communication (communicants) during which the general view point is developed (to a certain limit) and actions with them [15].

One of the basic moments by consideration of the translation is the understanding that communication is interaction of individuals in which communicants appear as subjects of culture, representatives of a certain social community. And the translation as a type of mediation is not only means interlingual, but also means of cross-cultural communication. Translation consideration as cross-cultural communication follows from understanding of language as culture component as uniform welfare education, and cultures as the set of material and spiritual achievements of society including all versatility of historical, social and psychological features of ethnos, his tradition, views, values, institutes, behavior, life, living conditions – a word, all parties of his life and consciousness including language. At such understanding language is treated as the uniform welfare education reflecting features of ethnos as the carrier of the certain culture distinguishing and distinguishing him among other cultures [16].

S.G. Ter-Minasova in the work "Language and cross-cultural communication" treats the term "cross-cultural communication" as follows: "this communication of the people representing different cultures". At the same time definition is noted which is presented in E.M. Vereshchagin and V.G. Kostomarov's book "Language and culture", and definition as following: cross-cultural communication is an adequate mutual understanding of two participants of the communicative act belonging to different national cultures" [17].

As regards to international relations, it represents "set of economic, political, social legal, military, diplomatic, cultural, scientific and other fields in the relations between the main subjects of the international sphere under which the states, non-governmental organizations, social movements and also individuals are meant".

The translation is a difficult and many-sided phenomenon which covers all spheres of knowledge and which separate aspects can be an object of research of different sciences [18]. The translation performs the major social function, thereby is means of interlingual communication of people. Wide circulation of the translation has opened for people access to cultural achievements of other people, has made possible interaction and mutual enrichment of cultures and literatures.

Today mankind needs to carry out effective cross-cultural communication and coordination joint activity at the international level. Implementation of cross-cultural communication at the international level is impossible without work with official documentation and without its translation. Adequate and high-

quality translation cannot be made without knowledge of the main stylistic, lexical and grammatical features of texts of official style, ways of their translation [19].

The profession of the translator consists in continued work and constant readiness, continuous training, self-education, reading any literature, not only the concerning subject of theory of translation. Theory of translation need to be read, for expansion of an outlook and to know about the latest events in "the world of translators" [20].

The translator has to be erudite. He is unique "store" of data on different areas of human knowledge and human activity, and for them equally important to know also an essence of process or the phenomenon, and how all this is called on native and – respectively – a foreign language. One more important aspect – ability to be expressed beautifully, competently, that is to know a foreign language – it is excellent, but not to be able to speak, express in the native language – a big miss. It is important that the translator owned oratorical skill. Thus, increasing the level of language knowledge, the translator lays a way to the future of specialty.

Important aspect in formation of the translator as identity of communication, responsible for quality is experience. Resistance to stress and development, memory formation play important role. In work of the translator there are a lot of situations when it is necessary not to perceive the translation "closely to heart" and not to take personally criticism which is addressed not to the translator. Difficulties of the translation are quite often caused by divergences in historically developed differentiation of concepts. The special difficulty for the translation is presented by the English headings, misunderstanding of idioms, set phrases [21].

Presently became obvious that successful contacts with representatives of other cultures are impossible without knowledge of features of these cultures and practical skills in cross-cultural communication.

Intercultural communication is the interaction of carriers of different cultures. Man is not the only carrier of culture, biologists and psychologists say that some animals are able to develop and transmit culture. Thus, different populations of animals are carriers of different cultures, and the interaction of these groups can also be called intercultural communication. Theory Intercultural communication, of course, does not study the analysis of animal communication. It is important, however, to understand that the IWC is a very ancient phenomenon, it appeared simultaneously with the formation of what we call different cultures.

However, the theory of the IWC as an independent scientific discipline emerged quite recently, in the middle of the XX century. Interest in the study of intercultural communication processes, to their theoretical understanding arose primarily under the influence of globalization.

Transnational corporations are being created, the sphere of tourism is developing, migration processes are intensifying, more people enter into inter-ethnic marriages, adoption of children from other countries is becoming more popular [22].

Let us now try to define intercultural communication. First, we need to understand the components of this term. There are many definitions of culture. It is studied in different humanistic sciences: anthropology, cultural studies, sociology, psychology, etc., as well as in a variety of related disciplines. None of these sciences has an established understanding of culture [23]. In a broad sense, culture is defined as all that is created and created as a result of human activity. This is not only physical, physical objects (tools, objects of everyday life, art objects), but also something non-material - values, habits, customs, traditions, norms of behavior, etc. But culture is not simply the sum of individual objects and phenomena [24]. Culture is a system of views, values, norms (primarily behavioral ones), beliefs, customs, traditions and knowledge inherent in a certain society. And this society is not necessarily an ethnos, it may be a larger one, a group of people, and then it comes to interethnic values and norms; to some extent, they include, for example, various religious cultures, whose representatives are representatives of several ethnic groups. Cultural bearers may be more "small" social groups in comparison with ethnos - social classes, individual generations of people of a certain society. That is, you and your parents in some ways are carriers of different cultures [25].

With the definition of communication, there are also some difficulties, because it is like culture, the object of study of various sciences. In this topic we confine ourselves to the simplest definition: communication is the process of information exchange [26].

So, intercultural communication is the exchange of information carried out by carriers of different cultures, and the fact that communicants are carriers of different cultures, has a significant influence on their communication and to some extent determines its course.

References

1. Bassnett, S., (1991), *Translation Studies*, Routledge, London.
2. Baker, M., (2000), "Linguistic perspectives on translation", In: France, P. (ed.), *The Oxford Guide to Literature in English Translation*, Oxford University Press, Oxford, pp. 20-25.
3. Collins COBUILD English Dictionary (1995), Collins, London and Glasgow.
4. Coulthard, M., (1992), "Linguistic Constraints on Translation", In *Studies in Translation / Estudos da Tradução*, Ilha do Desterro, 28. Universidade Federal de Santa Catarina, pp. 9-23.
5. Herzfeld, M., (2003), "The unspeakable in pursuit of the ineffable: Representations of untranslability in ethnographic discourse", In: Rubel, P.G. and Rosman, A. (eds.), *Translating culture: Perspectives on translation and anthropology*, Berg, Oxford, New York, pp. 109-135.
6. James, K., (2002), "Cultural Implications for Translation", *Translation Journal*, Volume VI / 4.
7. Newmark, P., (1988), *A Textbook on Translation*, Prentice Hall, New York.
8. Nida, E., (1964), "Principles of Correspondence", In: Venuti, L. (ed.), *The Translation Studies Reader*, Routledge, London.
9. Novakov, P., (1999), "U četiri časa pre podne", *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, Vol. XXVII, str. 99-106.
10. Novakov, P., (2000), "Crvenocijljarski univerzitet", *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, Vol. XXVIII, str. 89-97.
11. Novakov, P., (2001), "Prevođenje u nastavi stranog jezika na univerzitetu", *Savremene tendencije u nastavi stranog jezika*, Filozofski fakultet, Nikšić, str. 181-193.
12. Novakov, P., (2007), "Translation and English Language Teaching", *English Language and Literature Studia: Interfaces and Integrations, Proceedings, Vol II*, Beograd, pp. 57-63.
13. *Oxford Guide to British and American Culture for learners of English (2005)*, Oxford University Press, Oxford.
14. Parsons, T., (2005), *Stories we could tell*, HarperCollinsPublishers, London.
15. Parsons, T., (2005), *Naše nezaboravljene priče*, Laguna, Beograd.
16. *Rečnik srpskoga jezika (2007)*, Matica Srpska, Novi Sad.
17. Rubel, P and Rosman, A., (2003), *Translating cultures. Perspectives on Translation and Anthropology*, Berg, Oxford, New York.
18. Sapir, E., (1956), *Culture, Language and Personality*, University of California Press, Los Angeles.
19. Venuti, L., (1995), *The Translator's Invisibility: A History of Translation*, Routledge, London and New York.
20. Venuti, L., (2000), ed., *The Translation Studies Reader*, Routledge, London and New York.
21. Angelelli, Claudia V. 2004. *Revisiting the Interpreter's Role: A Study of Conference, Court, and Medical Interpreters in Canada, Mexico, and the United States*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
22. Baker, Mona, and Gabriela Saldanha (eds). 2009. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies. Second edition*. London/New York: Routledge.
23. Bermann, Sandra, and Catherine Porter (eds). 2014. *A Companion to Translation Studies*. Malden/Oxford: Wiley Blackwell. Oxford: Oxford University Press.
24. Gambier, Yves, and Luc van Doorslaer (eds). 2010-2013. *Handbook of Translation Studies*.
25. Guidère, Mathieu. 2010. *Introduction à la traductologie. Penser la traduction: hier, aujourd'hui, demain*. 2e édition. Bruxelles: De Bouck.
26. Hermans, Theo. 2014 (1999). *Translation in Systems. Descriptive and System-oriented Approaches Explained*. Abingdon/New York: Routledge.

**ЛИНГВИСТИКА ЖӘНЕ МӘТІН ЛИНГВИСТИКАСЫ
ЛИНГВИСТИКА И ЛИНГВИСТИКА ТЕКСТА
LINGUISTICS AND TEXT LINGUISTICS**

МРНТИ: 16.01.45

Мамырбаева М.З.¹

Abay KazNPU,

¹Senior teacher, master of linguistic studies

PECULIARITIES OF NEWSPAPER TEXTS

Abstract

The article deals with the peculiarities of newspaper texts as one of the speech styles of English language. It is specially noted that the main objective of publicist style is information giving and influence on the audience. On the basis of the analysis of the known works on stylistics of modern English.

Newspaper style is the most popular of all functional styles as its distribution is promoted by mass media – the press, radio, cinema, television. All language functions except for aesthetic and contact establishing are peculiar to the newspaper-publicistic style.

Keywords: Newspaper style, publicist style, language of newspapers, functional styles, mass media, editorials

М.З. Мамырбаева.¹

Абай атындағы ҚазҰПУ,

¹ Аға оқытушы, лингвистика ғылымдарының магистрі

ПУБЛИЦИСТИКАЛЫҚ СТИЛЬДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Берілген ғылыми мақалада газет мәтіндері ағылшын тіліндегі сөйлеу тілінің бір стилі болып табылатындығына мән беріледі. Бұл мақалада публицистикалық стильдің негізгі міндеті мәлімет беру және оқырмандарға әсер ету екені атап өтілген. Қазіргі кездегі ағылшын тілі стилистикасының негізінде газет стилін сараптауға мән беріледі.

Газет стилі барлық функционалдық стильдердің арасында ерекше орын алады, себебі ондағы ақпараттар пресса, радио, кино және телевидение арқылы таратылады. Эстетикалық және қарым-қатынас орнатудан басқа тілдің барлық функциялары газеті-публицистикалық стильге тән.

Түйін сөздер: газет стилі, публицистикалық стиль, газет тілі, функциональды стиль, бұқаралық коммуникация, бас мақала.

Мамырбаева М.З.¹

КазНПУ имени Абая,

¹ ст.преподаватель, магистр лингвистики

ОСОБЕННОСТИ ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОГО СТИЛЯ

Аннотация

В статье рассматриваются особенности газетных текстов как один из речевых стилей английского языка. Особенно отмечается, что главная цель публицистического стиля - информационное предоставление и влияние на аудиторию. На основе анализа известных работ над стилистикой современного английского языка мы обратили внимание на Газетный стиль. Газетный стиль является самым популярным из всех функциональных стилей, поскольку его распространению способствуют средства массовой информации – пресса, радио, кино, телевидение. Все языковые функции за исключением эстетического и установления контакта специфичны для газетного-publicistic стиля.

Ключевые слова: газетный стиль, публицистический стиль, язык газеты, функциональный стиль, массовая коммуникация, передовая.

Peculiarities of newspaper texts

Speech styles are distinguished as certain systems in the literary language, first of all for the purpose of the message. Each speech style has more or less exact purpose which predetermines its functioning and its language features. So, for publicist style the main objective is information and influence; the purpose of official style – to establish conditions, restrictions and forms of further cooperation of two and more people; the purpose of scientific style is the proof of certain provisions, hypotheses, arguments, etc. [1.433].

The system nature of use of language means in different styles of the speech leads to the fact that in certain spheres of the use of language the choice of words and the nature of their use is normalized. Primary use of these or those syntactic designs, features of the use of figurative means of language, the use of various ways of communication between parts of the statement, use or, on the contrary, ignoring of various graphic means of expression of language is formed.

On the basis of the analysis of the known works on stylistics of modern English, in the work we would like to stop in detail on one of its styles – Newspaper style.

The concept of newspaper style consists of language of newspapers, social and political magazines, reports, performances, conversations, speeches, discussions, language of radio and telecasts, documentary and publicistic cinema [2.407]. Newspaper style is the most popular of all functional styles as its distribution is promoted by mass media – the press, radio, cinema, television.

The speed of creation of the newspaper texts connected with the need of quickly reaction to the taking place events has significant effect on newspaper style. Considerable impact on the choice of language means and on the structure of the newspaper text renders the limited volume of this text, need to contain in it as much as possible information.

In I. R. Galperin's book "Essays on English stylistics" the big section of chapter about speech styles is devoted to newspaper style. In newspaper style the author distinguishes two versions: a) a style of newspaper messages, headings and announcements which make, according to I. R. Galperin, a being of newspaper style, and b) the style of newspaper articles making a kind of publicistic style where also enter style of oratorical and style of the essay [1.426].

M. D. Kuznets and Yu. M. Skrebnev, authors of "English stylistics", consider that it is illegal to unite peculiar features of language of the newspaper into a concept of newspaper style as at the same time signs of functional style are substituted for genre signs. These authors also point that in different sections of the newspaper: editorials, texts of political documents and performances, in articles on various questions of cultural life, science and technology – various style systems of language are reflected [3.379]. Along with publicistic style in the newspaper it is possible to meet official style at the publication of documents of a general meaning, and scientific; at last, works of art or fragments from them also are published in newspapers.

Some authors suggest to mark out not newspaper, but information style which can be used in newspapers, on radio and television. It also called style of mass communication [4.388].

Newspaper lexicon has very emotional and expressional coloring, includes colloquial and slangy elements. Lexicon characteristic of publicistic style can be used also in other styles: in official, scientific. But in publicistic style it gets special function — to create a picture of events and to transfer to the addressee of impression of the journalist of these events.

Newspapers in their direction are subdivided into several types. So, for example, in Great Britain for the mass reader there is so-called popular paper – the mass newspaper printing, generally materials of sensational character with a large number of photos and published multimillion circulation. Daily Express, Daily Mirror and "Sun" are among such newspapers. The mass newspaper is resisted by the so-called quality paper, the solid, respectable newspaper calculated mainly on the informed and more educated reader and publishing a significant amount of information on the international, internal political and economic subjects, and also state-of-the-art reviews.

Such newspapers usually appear in smaller circulation. "Times", "The Guardian" and "Observer" concern to them.

In the United States distinction is noted between the so-called tabloids, low-format newspapers publishing the sensational messages accompanied with numerous illustrations, and more solid press. A typical example of tabloids is the New York Daily Mirror. Such editions enjoy popularity among needy and poorly educated readers. For more educated reader's audience there are such newspapers as "New York Times", "Washington Post", and others.

Newspaper style is the independent functional style possessing a certain social appointment, the combination of language functions setting as the main goal the message, an appeal and persuasion (influence) [4.386]. Therefore in newspaper style there is a wide choice of the linguistic, grammatical and composite features helping to get together the author with the interlocutor.

In the linguostylistic plan this style quickly registers appearing of the new words and expressions, loans and specific reductions accepted in national language, abounds with internationalism [2.412]. The existence of stereotypes and neologisms, the simplified syntax of informal conversation (to bar, to ban, to ax, a slang – to snog "kiss", booze "alcohol") calculated on perception by a general population, and complicated, close to scientific style belong to lexical features also a combination stylistically of neutral and emotional lexicon (terms: mortgage, leukaemia).

Researchers noted big percent of own names in the newspaper texts: toponyms, antroponyms, names of institutions and organizations etc., percent of numerals, higher in comparison with other styles, and abundance of dates. From the etymological point of view the abundance of international words and tendency to innovations which, however, very quickly turn into stamps and a cliché is characteristic: vital issue, free world, pillar of society, escalation of war, terrible tension, plea of mercy, phraseological units: to give smb. the boot "dismiss". The abundance of a cliché is noticed long ago and is specified by all researchers. All these clichés, just as some litotes like not unimportant, not unworthy, etc., give to the text thoughtful sounding even if its contents is absolutely banal, for example: in my opinion it isn't an unjustifiable assumption that instead of I think. Clichés serve the situations which are regularly repeating within the newspaper style. Many clichés are obtained from a professional slang (hard-liner - the conservator), many – from the general slang (think-tank - a brain).

Authors of works on newspaper style note big percent of abstract words though information is, as a rule, concrete. The abundance of not so much emotional how many estimated and expressional lexicon is noted: When the last Labour Government was kicked out. (Daily Mail). This estimation is often shown in the choice of the raised lexicon [2.395].

At last, feature of newspaper style are allusions on the well-known facts and events of day. Most often allusions occur in articles commenting on events of internal life of the country. Depending on character of the newspaper, from contents of the article, from the aim which is pursued by the author character of allusions, type of figurativeness and a ratio of colloquial and book elements in article changes.

In newspaper style we meet lexicon from professionalism. The purpose of them to make easy the perception of information by the reader, to reach a certain communicative influence. Political terms express precisely certain political concepts, such as *republic*, *monarchy*, *national servanty*.

Also it should be noted replacement of a simple verb with collocations that add excess syllables to each sentence and makes an impression of bigger smoothness: *militate against*, *make contact with*, *be subjected to*, *have the effect of*, *play a leading part (role) in*, *take effect*, *exhibit a tendency to*, *serve the purpose of*, etc. [1.397]. Such verbs as prove, render, serve, form, play most often participate in such combinations. They are used often in the passive form: *greatly to be desired*, *a development to be expected*, *brought to a satisfactory conclusion*.

It is possible to refer variability in registration of heading to composite features, a statement of the main information and the main thought usually at the beginning of the text.

The grammatical originality of language in newspaper style is researched by V. L. Nayer. He notes the originality in use of times and cases, the high specific weight of impersonal forms, abundance of difficult attributive phrases, special forms of using of the direct speech and transformation of the direct speech into indirect, and also features of a word order [4. 287].

Researchers of newspaper style note also a set of quotes of the direct speech and the developed system of various ways of transfer of someone else's speech are often used. One of these specific ways – not literal, reduced speech transmission with notes of the journalist in commas; the quoted speech is provided at the same time without quotes. Such direct speech is called "free direct speech" "unmarked" or "adapted" [4.287].

But there are even more cases of the direct speech noted by quotes. Sometimes the quote given in quotes contains ironical alteration of contents of this or that statement. Also the tendency to omission of articles is noted.

Prepositional constructions are always given preference before a gerund (by examination of, but not by examining). The similar phenomenon is observed in the field of the conjunctions and prepositions where simple short words are replaced with such constructions as with respect to, having regard to, in view of, on the hypothesis that.

Unlike official style newspaper-publicistic style, logging into mass communication, isn't depersonalized. It is individualized on groups of people: age, educational, social, ideological, on interests, etc. Unlike works of art, in newspaper-publicistic style not implication, but the text quite definitely expresses the estimated relation to the stated facts.

The peculiarities which is getting together this style with style of literary speech is a manifestation of individual contents in a statement. And here, of course, extent of manifestation individual is limited to features of the style.

Among stylistic means of pictorialism and expressiveness are used tropes, comparisons, hyperboles, allegories, euphemisms, proverbs, sayings, winged words and quotes. Author's updates of stylistic means, i.e. intended change of a form of these means act as very strong tool for the publicistic. Intended violation of usual word orders in the sentence – inversion, antithesis, rhetorical question, question-answer structure of the statement is applied to allocation and underlining of these or those words or phrases.

In newspaper-publicistic style literary and bookish words, neologisms (even such which demand the explanation in the text), parenthetic clauses and other components of newspaper – publicistic style can be used [1.408].

On the basis of the review of theoretical sources, we have come to a conclusion:

- 1) at the lexical level of the newspaper-publicistic style existence of neologisms, phraseological units, words of colloquial lexicon, professionalism, abundance of a cliché and stamps is characteristic. Need for compression of information leads to application of abbreviations;
- 2) at the grammatical level – use of times and voices, abundance of difficult attributive constructions, special forms of introduction of the direct speech and transformation of the direct speech into indirect, and also existence of quotes;
- 3) among stylistic means of pictorialism and expressiveness are used tropes, comparisons, hyperboles, allegories, euphemisms, proverbs, sayings and catchwords.

All language functions except for aesthetic and contact establishing are peculiar to the newspaper-publicistic style. However, it is fair on the relation not to all newspaper materials. Articles and publicistic can come to a greater or lesser extent to scientific, to the literary text and have the corresponding set of functions.

Newspaper-publicistic style is more or less homogeneous in the stylistic characteristics, however and here it is often possible to meet cases of connection of literary and bookish and colloquial conversation. It is explained by extremely various spheres of public work which find the publishing on pages of newspapers.

Resources

1. Arnold I. V. *Components of a lexical meaning of the word//XXII Gertsenovsky readings: Foreign languages. L., 1970.*

2. Skrebnev Yu.M., Kuznets M.D. "English stylistics" – 1960. p.433
3. Galperin I. R. "Essays on English stylistics" – M. 1958. p.459
4. M. D. Kuznets and Yu. M. Skrebnev. "English stylistics". –L.1960. p. 379.
5. Arnold I. V. "Stylistics of modern English" – L., 1981 p.423

МРНТИ 16.01.45

*Ismailova O.¹, Yessenaman S.,² Rakhimova M.³
Abay KazNPU,*

¹ Senior teacher, master of pedagogical sciences

² Teacher, master of pedagogical sciences

³ Teacher, master of pedagogical sciences

ETHNOLINGUISTIC ASPECT OF MARITIME PICTURE STUDY IN ENGLISH

Abstract

The article is devoted the analysis of the lexical units forming the field "SEA" in the modern English language from ethnolinguistic point of view. The work is conducted within the limits of the theory of ethnolinguistics, the perspective science investigating the interaction of language and culture.

Key words: ethno linguistics, maritime picture, world model, semantics.

*О. Исмаилова.¹, С. Есенаман,² М.Рахимова³
Абай атындағы ҚазҰПУ,*

¹ Аға оқытушы, педагогика ғылымдарының магистрі

² Оқытушы, педагогика ғылымдарының магистрі

³ Оқытушы, педагогика ғылымдарының магистрі

АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕГІ ТЕҢІЗ БЕЙНЕСІНІҢ ЭТНОЛИНГВИСТИКАЛЫҚ АСПЕКТІ

Аңдатпа

Бұл мақала қазіргі заманғы ағылшын тілінде SEA ұғымын этнолингвистикалық тұрғыдан лексикалық бірліктерге анализ жасау арқылы дамытуға арналған. Жұмыс этнолингвистиканың теориясы, тіл мен мәдениеттің өзара әрекеттесуін зерттейтін перспективті ғылым аясында жүргізіледі.

Түйін сөздер: этномәдениет, теңіз бейнесі, әлемдік модель, семантика.

*Исмаилова О.¹, Есенаман С.,² Рахимова М.³
¹ Старший преподаватель, магистр педогогических наук*

² Преподаватель, магистр педогогических наук

³ Преподаватель, магистр педогогических наук

ЭТНОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ МОРСКОГО ИЗУЧЕНИЯ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация

Статья посвящена анализу лексических единиц, формирующих поле «МОРЕ» в современном английском языке с этнолингвистической точки зрения. Работа ведется в рамках теории этнолингвистики, перспективной науки, исследующей взаимодействие языка и культуры.

Ключевые слова: этнолингвистика, морская картина, мировая модель, семантика.

The sea belongs to the phenomena connected with the organization of space in world model. "Semantics of space, - according to Yu. M. Lot-man, - has extremely important, if not dominating, value in creation of a picture of the world of this or that culture." [1, 58]

Also research of the sea phenomenon as a separate, independent cultural area of life without which it would be difficult to present the course of historical development of Great Britain is topical; topical is also the identification of the corresponding semantic components forming a concept "sea". Specifics and semiotics of a concept "sea" are directly connected with historical and cultural experience of the people, with features of the organization of a geographical arrangement - island life, with those realities which surround representatives of this ethnos.

Ethnolinguistics (sometimes called "cultural linguistics") is a field of linguistics which studies the relationship between language and culture, and the way different ethnic groups perceive the world. It is the combination between ethnology and linguistics. The former refers to the way of life of an entire community, i.e., all the characteristics which distinguish one community from the other. Those characteristics make the cultural aspects of a community or a society. It studies the way perception and conceptualization influences language, and shows how this is linked to different cultures and societies. [2]

An example is the way spatial orientation is expressed in various cultures. In many societies, words for the cardinal directions *east* and *west* are derived from terms for sunrise/sunset. The nomenclature for cardinal directions of Inuit speakers of Greenland, however, is based on geographical landmarks such as the river system and one's position on the coast. Similarly, the Yurok lack the idea of cardinal directions; they orient themselves with respect to their principal geographic feature, the Klamath River. [3]

There has always been a relationship between the culture and between the civilization of the people that live in different countries. The culture and civilization in different countries almost go hand in hand with one another. The culture will sometimes change from time to time but the original culture is always remembered and used in some kind of way. The civilization in different countries usually does not always change too much. The different cultures of countries is that what makes each country unique.

A culture ordinarily exists within a civilization. In this regard, each civilization can contain not only one but several cultures. Comparing culture and civilization is like showing the difference between language and the country to which it is being used. Culture can exist in itself whereas civilization cannot be called a civilization if it does not possess a certain culture. It's just like asking how a nation can exist on its own without the use of a medium of communication. Hence, a civilization will become empty if it does not have its culture, no matter how little it is.

Language is used to maintain and convey culture and cultural ties. Different ideas come from different language use within one's culture and the whole intertwining of these relationships start at one's birth. Everyone's views are dependent on the culture which has influenced them, as well as being described using the language which has been shaped by that culture. The understanding of a culture and its people can be enhanced by the knowledge of their language. This brings us to an interesting point that even though people are brought up under similar behavioural backgrounds or cultural situations but however speak different languages, their world view may be very different.

Boas had already pointed out that for American anthropologists the study of languages was an important means of aiding in the reconstruction of the early history of mankind. The data which the studies provided showed the historical relationship between peoples of the Old World; and the same methods began to be successful in reconstructing the early aboriginal history of the New World. Thus migrations were traced by means of place names, and inferences were drawn about the ethnic composition of populations through the analysis of proper names. Today, with the aid of the modern linguistic structural concepts, the solution to the problems of genetic relationship have been greatly facilitated since similarities between

languages that have similar configurations afford valid evidence of this. On the other hand, linguistic interpretation has shed light on the problem of direction in borrowing, if any, and its chronology. [4]

The relationship between language and thought is that the language one speaks affects how one thinks and thus their interaction with the world. Thus the level at which one knows a language may directly affect how wide he thinks about the world and related matters. This connection was noticed due to the fact that different languages express the world differently. Each culture has its own peculiarities and throws special influence on the language system.

According to V. A. Maslova, the naive picture of the world which develops as the response to practical needs of the person, as a necessary cognitive basis of his adaptation to the world, is reflected in language. Thus, as the author specifies, important circumstance is the differentiation between a universal human factor and national specifics. The world picture which can be called knowledge of the world, is the cornerstone of individual perception [2, 68].

The concept of the picture of the world (including language) is based on the study of representations of the human world. Representatives of cognitive linguistics rightly argue that our conceptual system is displayed in the form of linguistic picture of the world, which depends on the physical and cultural experience, and is directly connected with it.

Picture of the world can be represented by a spatial (*top-bottom, right-left, east-west, far-close*), time (*day-night, winter-summer*), quantitative, ethical, and other parameters. Its formation affects the language, traditions, nature and landscape, education, training, and other social factors. [5]

Picture of the world, which can be called knowledge of the world, is the basis of individual and social consciousness. Language also fulfills the requirements of the cognitive process. Conceptual image of the world in different people may be different, for example representatives of different eras, different social and age groups, different areas of scientific knowledge, etc. People who speak different languages may have under certain conditions similar conceptual picture of the world, and the people who speak the same language – different ones. Consequently, in the conceptual picture of the world interacts universal, national and personal.

For language and culture study it is important to determine the characteristics of conceptual design in the language of the space within which flows everyday human existence, so the study of this fragment of the worldview is of interest to linguists. Linguistic worldview is a language interpretation of reality. It is interpretation, not a reflection, therefore the interpretation is a result of subjective perception and conceptualization of reality performed by the speakers of a given language.

The lexis provides access to the conceptual sphere of a given culture. Sapir emphasized that vocabulary is a very sensitive index of the culture of the people. Consequently, we may say that vocabulary is the main part of language while speakers communicate in the society. Lexis includes the organization of lexical semantic fields (space relations, colour, measurement terms, names of emotions, values). The description of lexical meaning is lexical semantic field by means of cognitive definition.

The aim of our study is to identify and study the specifics of the operation of lexical items in linguistic-cultural field or concept "sea" and its comprehensive description on the material of fiction and newspaper texts.

The investigations by E. Shmeleva show that in English newspapers economic and political subject take the first and second places that correspond to 19 and 16% of total number of the studied groups respectively, the sports subject takes the third place on the importance for British - 13% of the studied sections, medicine and health - 10%. It is important to note that the sea subject takes the fourth place - 7%, but it is located in the same row with such important spheres of human life as education - 7% science and equipment - 6%. Other theme groups make 22% of total (separately make 6% and less).

Public perception of the sea can actually be illustrated by the following quotations, in which the British people self-defining itself as an island nation, and are proud that they are the sea country in Europe:

“We are an island race, most of our trade is by sea and we are the largest sea nation in Europe. Our ability to remain free to trade throughout the world depends on a strong Navy of modern warships and well-trained crew. Our prosperity depends on the stability and security of sea trade, and the sea is a marvelous place for adventure, and despite of the decline of the Royal Navy, emotionally we are still a seafaring nation”

There is a part of the novel “The Old Man and the Sea” where we can see a description of the “sea”: The novel was written by the American author Ernest Hemingway in 1951 and it is centered upon

Santiago, an aging fisherman who struggles with a giant marlin far out in the Gulf Stream. The words italicized show the sea lexis as well as local orientation terms.

“Clouds over *land* rose like a *mountain range*, and the *coast* seemed a long green *strip* behind which loomed blue-gray *hills*. The *water* was dark blue, almost purple. When the old man looked into the *water*, he saw the reddish iridescence of plankton in the dark depths and quaint reflection of sunlight. He saw to it right if it goes into the *water line*, and was glad that the all-round was plankton, because it promised a fish. Bizarre reflection of rays in the *water* now that the sun rose higher, meant good weather, as well as the shape of the clouds hanging over the *ground*”.[6]

Based on this work we can see lexical items related to the sea which have helped us to see the significance of maritime picture of the world and its special place in the life of the British. Thus, basing on language data picked out from different literary and newspaper sources, we have attempted to distinguish the following groups of lexical items denoting objects, phenomena, state, forming the concept “sea” The whole classification includes the following thematic groups:

1. Partial synonyms denoting sea
2. Historical personalities
3. Sea professions
4. Sea transport
5. Parts of the ship
6. Sea food

Partial synonyms of the concept "sea": *water(s), salt water, watery waste*.

Personalities: *Captain James Cook, Francis Drake, Sir Francis Chichester*; admirals: *H. Nelson, Vice Admiral Gordon Campbell, Lord Charles Beresford, Sir Doveton Sturdee*; writers: *Lord Byron, W. Scott, D. Defo, R. Kipling, I. Murdock, L. Beckwith*; artists: *J. M. W. Turner*, musicians: *Daniel, R. V. Williams*; inventors: *Samuel Plimsoll, Edward Berthon*.

Sea – professions : *sea-captain, admiral, vice-admiral, skipper, navigator, sea-cook, surgeon's mate, fisherman, shipwright, naval architect*.

Sea transport: *ships, warship, transport, liner, cruiser, extraction, trade, merchant ship, vessel, cargo, dredgers, ace*.

Parts of the ship : *boats: mast, board, bottom, bow, the sails stiff with salt and bleached by the sun, hull, line*. Parts of the ship were the source of a large number of figurative expressions, such as: *to send a line, to clear the decks, to heat the deck, to deck oneself out, to have an oar in every man's boat*.

Seafood: Seafood has always occupied a special place in British culture. In England, a very popular dish, originally from the Scottish town of Cullen- “*Cullen skink*”. Also one of the popular dishes in ancient Britain - *Dover sole fried in butter, Whitstable oysters and shellfish, Angels in horseback, Norfolk and Kedgeriee* which has an Indian origins, consists of smoked haddock, rice and eggs, and it became a popular dish of the British people, served usually for breakfast or dinner.

Geographic objects: *The Atlantic ocean, The Bristol Channel, The Gulf Stream, The White Cliffs of Dover, The Strait of Dover, The Narrow Seas, Greenwich, Southampton, St. Ives, Grimsby, Portsmouth*.

Thus, the concept of "sea" in the form of verbalization is a complex multi - layer formation. It is closely linked with the concepts related to human beings, vehicles, water, island, and forms around a wide language and culture study field.

The concept of "sea" has some deep cultural underpinnings, coexisting with the modern concepts of the Royal Navy and conquests associated with the sea. In other words, in the language picture of the world, there are relatively stable images of sea elements fixed in the minds of the British language and culture, as well as individual ideas and associations, hardly changed under the influence of time and related to the "eternal" values of British society. Sea British national consciousness inherent in such key concepts as loneliness, freedom, space, travel, and the images of the sea, the ship and the island is central to British maritime picture of the world in the mind of an Englishman-islander.

For ethnolinguistics it is important to detect features of conceptual registration in language, exactly of that space in which there takes place daily existence of the person, therefore research of this fragment of a language picture of the world is of interest to linguists.

List of Literature:

1. Лотман Ю. М. *Культура и взрыв*. М.: «Гнозис»; Изд. гр. «Прогресс», 1992.
2. В. А. Маслова. *Лингвокультурология*. М., 2001
3. <http://home.uchicago.edu/~tliron/boas/boas.pdf>
4. Вежбицкая А. *Понимание культур через посредство ключевых слов*. — М.: Языки славянской культуры, 2001
5. Popova Z. D. *Language and national picture of the world*. Voronezh, 2004
6. Ernest Hemingway. *The Old Man and the Sea*. 1951

МРНТИ 16.01.45

Massimgaziyeva A.D¹, Seitnur Z.S²
^{1,2}Al-Farabi Kazakh National University
Almaty, Qazaqstan

EXPERIMENTAL ETHNOPSYCHOLOGY IN KAZAKHSTAN

Abstract

Presently the surge in search of ethnic independence in the Republic of Kazakhstan endures a stage of rapid development. Realities of modern construction of the independent, sovereign and multinational state stimulate emergence of the theoretical and empirical researches devoted to studying of development of the inter-ethnic relations, inter-ethnic interaction, features of formation of ethnic consciousness, ethnic identity, the psychological nature of ethnic tension and the ethnic conflicts. Therefore, studying of experimental ethnopsychology in Kazakhstan, the inter-ethnic relations having value for practice of construction at the present stage of development of society, is of particular importance.

Key words: Ethno-psychology, inter-ethnic relations, socialization, ethnic stereotypes, installations, values and beliefs.

А. Д. Масимгазиева¹, Ж.С Сейтнұр²
^{1,2}Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Алматы, Қазақстан

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЭКСПЕРИМЕНТТІК ЭТНОПСИХОЛОГИЯ

Аңдатпа

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында этникалық дербестікті іздеу қарқынды даму кезеңін бастан кешуде. Тәуелсіз, егеменді және көпұлтты мемлекеттің қазіргі заманғы құрылысының шынайылығы этникааралық қатынастардың даму динамикасын, этносаралық өзара іс-қимылды, этникалық сана-сезімнің қалыптасу ерекшеліктерін, этникалық бірегейлікті, этникалық шиеленіс пен этникалық қақтығыстардың психологиялық табиғатын зерттеуге арналған теориялық және эмпирикалық зерттеулердің пайда болуын ынталандырады. Демек, этнопсихологияның негізгі мәселелерін зерттеу, этнопсихологияның қоғамның қазіргі даму кезеңінде этникааралық қатынастар құрылысының тәжірибесі үшін аса маңызды.

Түйін сөздер: Этнопсихология, этносаралық қатынастар, ұлтшылдық, этникалық стереотиптер, ұстанымдар, құндылықтар мен сенімдер.

Масимгазиева А. Д.¹, Сейтнұр Ж.С.²
^{1,2}Казахский национальный университет имени аль-Фараби
Алматы, Казахстан

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНАЯ ЭТНОПСИХОЛОГИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация

В настоящее время всплеск поиска этнической самостоятельности в Республике Казахстан переживает этап бурного развития. Реалии современного строительства независимого, суверенного и многонационального государства стимулируют появление теоретических и эмпирических исследований, посвященных изучению динамики развития межэтнических отношений, межэтнического взаимодействия, особенностей формирования этнического самосознания, этнической идентичности, психологической природы этнической напряженности и этнических конфликтов. Следовательно, изучение основных проблем этнопсихологии, имеющих ценность для практики строительства межэтнических отношений на современном этапе развития общества, приобретает особое значение.

Ключевые слова: Этнопсихология, межэтнические отношения, национализация, этнические стереотипы, установки, ценности и верования.

Effectively to realize the national idea "Мәңгілік Ел" as experts we believe that the research of ethnic and psychological features of Kazakhstan citizens becomes an important task. After the country has followed a way of independence, there have come favorable conditions for development of this important problem which contours have been outlined by the ancestor of psychological science in Kazakhstan, by professor Tolegen Tazhibayev more than 50 years ago.

Nowadays nobody will decide to deny that at the time of the Soviet Union the national was considered as nationalist, and the personality, neutral in relation to all national was an ideal. From textbooks everything that reminded of national identity was withdrawn, and the school student who didn't have national lines was model of the pupil. Education was based only on the basis of general regularities, without national culture.

In this regard it is necessary to join the point of view of scientists who consider ethnopsychology the independent science playing a special role both in the system of psychological sciences and in prosperity of such multiethnic state as Kazakhstan.[1]

Features of the Kazakh culture as nomadic don't allow to record due to the lack of writing the first stages of formation of an ethnopsychological thought in Kazakhstan. However the feature of a location of the republic which at all times was the place of crossing of the directions extensively of light forced Kazakhs as ethnos to look narrowly at adjacent national communities, to define features of their character and to fix them in folklore: proverbs, sayings, fairy tales. Abu Nasr al-Farabi also dealt with issues of ethnopsychology of various people.

However the first directly scientific ethnopsychological notes appear only in the 19th century. Also they are connected with a name of Sh. Ualikhanov which works not only have laid the foundation for formation of ethnopsychology in Kazakhstan, but also, moreover, have caused specifics of this scientific knowledge in the Kazakhstan science. Speaking about development of an ethnopsychological thought in Kazakhstan, it is impossible to ignore creativity of Abay of Kunanbayev who was not only the great poet, but also the great thinker, the scientist. All his poetic and especially prosaic works differ in a peculiar approach to the analysis of ethnopsychological problems.

In 20-30-e years in Kazakhstan the ethnopsychology developed in line with the Russian science. During a Stalinism era national "I" have led the ban on search to repressions of the leading Kazakh scientists. In the fifties the XX centuries in Kazakhstan there was a work T.T. Tazhibayev devoted to problems of national character. The big contribution to development of the Kazakhstan ethnopsychology was made by N.D. Dzhandildin and M. Mukanov who investigated problems of national character and national thinking.

The development of the logic of ethno-psychological research is the most urgent problem of the present stage of development of psychology in General. Its successful solution makes it possible to obtain the most accurate results in the study and understanding of such a complex phenomenon as the national psyche. The logic of ethnopsychological research-a set of stable ideas about the interrelated stages, forms, levels, methods, procedures and strategies for the study of national psychological characteristics of people. The standard ethnopsychological research originally doesn't assume cross-cultural comparison. Usually act as his object: national consciousness or consciousness; national values and orientations, requirements and motives; specifics of a car - and hetero-stereotypes, ethnic installations; separate

national and psychological features, traditions, habits and customs; originality of behavior of representatives of the specific nations and people. Carrying out a standard ethnopsychological research requires creation of the original, specially developed techniques adequate to his purposes and tasks. Or techniques of studying of consciousness of the personality and the social and psychological phenomena functioning in the other ethnic environment can be used adapted (modified) to specific ethnic community existing in psychology (and other sciences).[2]

However the modern ethnopsychology as special branch of psychological science has demanded creation of specific complex procedures of a research which would unite methods of experimental and empirical researches. At the same time the procedure of an ethnopsychological research finds the status of a special complex experimental and empirical method. In social psychology the methods based on manipulation with the procedure of an empirical research therefore it finds the status of a field experiment with necessary experimental variables are used for a long time. The begun disintegration of the Soviet empire in the mid-eighties of the last century and weakening of bureaucratic control of science stimulated development of ethnopsychological researches in various regions. In Kazakhstan experimental and empirical researches in the field of ethnopsychology have been for the first time undertaken within the subject "Psychological Problems of Socialization of the Personality" at department of the general psychology of the Karaganda state university which has been created in 1990 for ensuring educational process on the only thing then office of psychology where training was provided in parallel in the Kazakh and Russian languages.[3]

It was the beginning of formation of experimental ethnopsychology as special system of scientific knowledge which is based on accounting of specific features of the phenomena caused by the group nature of their manifestation and course in such various forms of communities as the people and ethnos. Social psychology, considering big groups, most often deals with the conditional social groups defined on any to one or several formal signs. Existence of psychological contact between members of these groups not necessarily and not always perhaps. At the same time ethnic groups are not only the big, but also real social groups assuming the continuous direct or mediated by ethnoculture psychological contact between certain representatives of ethnos. It should be noted that experimental and empirical researches of ethnopsychological phenomena and differences in informative processes were conducted in Kazakhstan earlier[5]. They are connected with the most interesting works of M.M. Mukanov on a problem of ethnic determination of the speech and thinking which are carried out in the seventies the last century [4]. And even earlier in the Soviet Union similar researches have been conducted by one of outstanding psychologists of the XX century – A.R. Luriya – in Central Asia in the thirties which complete description of results he managed to carry out only more than forty years later [6]. Experimental and empirical researches of ethnopsychological phenomena at department of the general psychology of the Karaganda university began to be conducted at the same time in three directions. The first direction was rather traditional and covered studying of a problem of interrelation of ethnic stereotypes with the valuable orientations of the personality changing in the course of intensive socialization of the person. Under intensive socialization the processes of training and education which are specially organized in an education system meant. The second direction aimed at identification of actually psychological mechanisms which are the cornerstone of ethnopsychological phenomena which accompany process of socialization of the person in the conditions of training and education in the multiethnic environment. The third direction included a research of influence of bilingualism (bilingualism) on the socialization process happening in the conditions of formation and development of cognitive activity in the system of high school and school training. Changes of ethnic stereotypes, installations, valuable orientations and beliefs of the person in the course of the training having, as a rule, group character have acted as empirical indicators of socialization. As for the first direction of researches, it was found out that the concept "ethnic stereotype" is least of all suitable for experimental and empirical studying of ethnopsychological phenomena. It has turned out that this concept is more adequate for sociological, at best social and psychological researches of the ethnopsychological phenomena. As it has become clear, it has been caused by specific features of this kind of researches which are directed to studying of macrodynamic processes in the wide range of existential coordinates.

In the work "Experimental studies of ethnopsychological features of personality" Dzhakupov S. M. explain a comparative analysis of the effectiveness of cognitive activity of students in the learning process in mono-ethnic and multi-ethnic groups showed a difference in the processes of formation and development of the General Fund of semantic formations and its subsequent assignment by each

participant. In turn, these differences were due to both the ethnic characteristics of students and the structure of their inter-ethnic interaction and communication. They also determined the variability of the effectiveness of cognitive activity of students included in the mono-ethnic or multi-ethnic groups. Introduction to a scientific turn of the term "ethnic prejudice" became the following step in development of a conceptual framework of experimental ethnopsychology. The last was the most adequate psychological concept for studying of dynamics of changes of the specific ethnopsychological phenomenon which is a consequence of assignment by the individual of the general fund of semantic educations. The phenomenon which is experimentally established by us is formed in the conditions of training in multiethnic groups, proving as the specific semantic barrier caused by ethnocultural features of representatives of various ethnoses. Besides, the semantic barrier generating subsequently ethnic prejudices is found in the comparative analysis of ethnic pictures of the world of monoethnic groups, various on the ethnic structure

If the main content of ethnopsychology is understood as the ratio of national and universal psychological characteristics of human behavior, embodied in the psychological concept of "ethnic personality", it would be possible to talk about research areas and relevant blocks of problems. Thus, in the first block it is important to study the acquisition of national features and their impact on the life, psyche and behavior of the individual. The second block includes the interaction of different ethnic groups in the areas of joint activities. The third block is the ethnogenesis of the Kazakh nation and its mentality. The main strategic problem of this direction of science today-the problem of developing methodological foundations of General ethnopsychology, and Kazakhstan in particular. At the present stage of development of this science it is necessary to create a methodological model of the future experimental, practice-oriented ethnopsychology. And most importantly. In order to become one of the most developed countries, it is important to ensure not only the quality of life, but also the physical, psychological and social well-being of citizens. In this regard, it is psychological science and practice that can play a key role in ensuring such well-being. As the bitter experience of many countries shows, ignoring social and psychological problems in society is fraught with irreversible destructive processes that lead to the fall of spiritual and moral values, crimes against the individual.

Almost twenty years' experience of experimental and empirical ethnopsychological researches in Kazakhstan presented more than in twenty theses allows to say that it was succeeded to describe a number of the new psychological phenomena having significant effect on activity of people in various conditions of inter-ethnic interaction and communication.

From generation to generation also send, to methodologies continuation and within centuries the natural person they are consciousnesses of front lines models of all-round development, Influence on examples of behavior, national education in receiving it is unconditional. At the same time most one of the main requirements - national to learn qualities - ability. Therefore on education of generation it is necessary to pay much attention. And so, through an example of the population generations it is possible to raise questions of education into the forefront. Because we first of all tomorrow the handle of the country see only good of consciousness of youth the future - we are only the countries, and destinies, education of the is necessary to the fate of the nation we make a contribution. Now, our goal give for youth to conditions of the organization of effective work special teaching and educational for education caloric contents. At the same time national traditions in the republic, in total, dismembers, widespread introduction on education of youth, in the light of day, their main business [7].

National psychology of representatives of specific ethnic groups is the result of a long and specific development, which involves many factors. The most important of these factors are political, social and economic development. Under their influence, the difference of all the main characteristics of the national psyche is formed, since the national psyche depends largely on industrial and social relations. A complex of political, social, economic, cultural, interdisciplinary and other measures is needed to overcome nationalism and racism.

Reference:

1. Перленбетов М. А., Кубигул Б.Ж. *Этнопсихология: роль в благополучии общества* Казахстанская правда - Казахстанская правда, Апрель 2016.
2. Крысько В.Г. *Этническая психология* - «Академия», 2002.-320с.

3. Джасакупов С. М. Развитие экспериментальной этнопсихологии в Казахстане - Вестник КазНУ. Серия психологии и социологии. 2004. № 2 (13).
4. Муканов М. М. Гипотеза лингвистической относительности Б. Уорфа и этнопсихология - Интеллект и речь. Алма-Ата, 1972.
5. Джасакупов С. М. Экспериментальные исследования этнопсихологических особенностей личности - Вестник КазНУ. Серия психологии и социологии. 2002. № 2 (9).
6. Лурия А. Р. Об историческом развитии познавательных процессов. М., 1974.
7. Жарықбаев Қ. Этнопсихология: ұлттәрбиесініңөзегі. Алматы., Білім. 2005ж

LINGUA-CULTURAL LINGUISTICS

МРНТИ: 821.512.1

Аутова Г.М.¹

¹ старший преподаватель, к.ф.н. КазНПУ им. Абая

ФОЛЬКЛОРНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ В ТВОРЧЕСТВЕ ПОЭТА – КЛАССИКА ЛУТФИ

Аннотация

В этой статье речь идет о творческом наследии известнейшего поэта-классика Лутфи, который жил в конце XIV и в середине XV вв., внес огромный вклад в развитие восточной и тюркской литературы Средней Азии и Восточного Туркестана. Здесь рассматриваются такие фольклорные элементы, как пословицы-поговорки и идиоматические словосочетания, их роль и значение в создании художественных образов. Также определяются место и вклад его творческого мастерства в развитии поэтических жанров восточной литературы как дастан, газель, рубаи, китъа и др.

Ключевые слова: Творческое наследие, художественный образ, фольклорные элементы, пословицы-поговорки, идиоматические словосочетания, газель, дастан, жанр, восточная литература.

Г.М. Аутова¹

Абай атындағы ҚазҰПУ,

¹ Аға оқытушы

КЛАССИК АҚЫН ЛУТФИДІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ФОЛЬКЛОР ЭЛЕМЕНТТЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада XIV ғ. соңы және XV ғ. ортасында ғұмыр кешкен, Орта Азия және Шығыс Түркістандағы шығыс және түркі әдебиетінің дамуына үлкен үлес қосқан танымал тұлға, классик ақын Лутфидың шығармашылық мұрасы туралы сөз болады. Ақынның шығармашылығындағы фольклор элементтерінің яғни мақал-мәтелдер мен идиоматикалық сөз тіркестерінің көркем образ жаратудағы рөлі және мәні қарастырылады. Сонымен бірге шығыс әдебиетіндегі дастан, ғазал, рубаи, китъа т.б. поэтикалық жанрларды дамытудағы ақынның шығармашылық шеберлігінің орны мен қосқан үлесі айқындалады.

Тірек сөздер: Шығармашылық мұра, көркем образ, фольклор элементтері, мақал-мәтелдер, идиоматикалық сөз тіркестері, ғазал, дастан, жанр, шығыс әдебиеті.

Autova G.M.¹

Abay KazNPU,

¹ Senior teacher

FOLKLORE ELEMENTS IN THE WORKS OF CLASSIC POET LUTFI

Abstract

This article deals with the creative legacy of the famous classic poet Lutfi, who lived at the end of the 14th and in the middle of the 15th century and made a great contribution to the development of Eastern and Turkic literature in the Central Asia and East Turkestan. Here are considered such folk elements as proverbs, sayings and idiomatic word combinations, their role and significance in the creation of artistic

images. The place and contribution of his creative skills are also determined in the development of poetic genres of oriental literature as a dastan, gazelle, rubai, kita, etc.

Keywords: Creative heritage, artistic image, folklore elements, proverbs, sayings, idiomatic phrases, gazelle, dastan, genre, oriental literature.

Одним из виднейших представителей литературы эпохи тимуридов был величайший художник слова, живший в конце XIV и середине XV вв., поэт Лутфи, который сыграл огромную роль в обогащении мировой культуры. Его богатое наследие служило для развития литератур многих тюркоязычных народов Средней Азии и Восточного Туркестана. Первые сведения о Лутфи встречаются в трудах Алишера Наваи «Маджалис-ан-нафаис», «Мухакаматул луғатайн», «Хутбаи давовин», где дается высокая оценка его творчеству. Имя Лутфи в европейской литературе впервые встречалось в трудах Г.Флюгеля, в каталоге рукописей, который был составлен Чарльзом Рье (в Британском музее). Во второй половине XIX - начале XX вв. виднейшие русские ученые в своих трудах, посвященных Наваи, частично касались творчества поэта. Академик В.Бартольд в книге «Улугбек и его эпоха», указывая имена некоторых поэтов, упомянул и о лондонском варианте рукописи газелей Лутфи. А.Н.Самойлович первым опубликовал несколько туюгов Лутфи с переводом на русский язык. Также о нем писали Е.Э. Бертельс в книге «Тюркская поэзия в эпоху тимуридов», «Наваи» и турецкий ученый Фуат Куприюльзаде «Чагатайские поэты IX-X вв.». Фрагменты его наследия были опубликованы в Казахстане М. Хамраевым, В. Юдином и С. Моллаудовым в книге «Эхо веков» (1963 г.), также и в Синьцзяне в журнале «Булак».

Большой вклад в изучение творческого наследия Лутфи внесли узбекские ученые Э. Рустамов, С. Эркинов, Э. Ахундов и многие другие. В ранних источниках имеются сведения о том, что Лутфи был автором более двадцати поэтических произведений, к сожалению, в настоящее время не дошедших до нас. Известно, что в книге видного ученого XV в. Мавлана Хандамира «Макоримул-ахлак» имеются сведения о том, что Лутфи написал около двенадцати тысяч бейтов на тюркском и персидском языках. Наряду с величайшими талантами Востока, такими, как Саади, Хафиз и др., Лутфи еще при жизни благодаря своему наследию обрел мировую известность. Из его произведений, дошедших до нас, поэма «Гуль ва Навруз» и «Диван» (сборник газелей, рубаи, китъа, туюгов и др.) имели огромную известность в Средней Азии и Восточном Туркестане. Имеются сведения о литературно-переводческой деятельности Лутфи, сообщающие о его переводе с персидского языка произведение известного историка Шарафуддина Али Язди «Зафарнамэ» («Книга побед»). О судьбе этого произведения Алишер Наваи в «Маджалис-ан-нафаисе» писал: «У Мавлана есть месневи более чем из десяти тысяч бейтов, представляющее собой перевод «Зафарнамэ». Эти стихи не прославились, потому что не были переписаны» [1. 55-56].

Относительно «Зафарнамэ» Е.С.Бертельс писал: «Возможно, что некоторое подобие «Шахнамэ» собирался создать Лутфи, приступая к задуманной им «Книге побед Тимура» («Зафарнамэ-йи-Тимури»), которая, несомненно, должна была быть выдержана в героических тонах и поэтому во многом могла перекликаться с «Шахнамэ» [2. 31].

О «Зафарнамэ» свидетельствуют и синьцзянские ученые, ссылаясь на книгу «Сэфнэтушшуира» («Корабль поэтов»). В ней сообщается, что это произведение было переведено с персидского языка на уйгурский язык, и имеет форму месневи, которое содержит около двадцати тысяч полустихий» [3. 228].

Кроме названных произведений, Лутфи является автором еще одного, ныне неизвестного науке, - «Машхиноул хакайик», отмечанного в «Каталоге уйгурской классической литературы» Ю. Мухлисовым. Несмотря на то, что в «Каталоге» были указаны все сведения об этом произведении (о двух вариантах, объеме и т.д.), рукопись «Машхунула хакайик» до сих пор не найдена.

В настоящее время из известных нам произведений Лутфи имеются 33 вапианта «Дивана» и более 10 рукописных вариантов поэмы «Гуль ва Навруз». Они анализировались в трудах упомянутых нами ученых, которые, несомненно, являются большим вкладом в изучение творчества Лутфи. Тем не менее, нельзя сказать, что все вопросы относительно творческого наследия Лутфи исчерпаны. Одной из важных является проблема поэтического мастерства Лутфи. В этом отношении наряду с другими вопросами, касающимися поэтического мастерства, вопрос о влиянии устного народного творчества на творчество Лутфи также имеет весомое значение. В свое

время Е.Э. Бертельсом и позже узбекскими учеными было отмечено наличие элементов устного народного творчества в произведениях Лутфи. В связи с этим вопрос о роли и значении народной мудрости, воплощенной в пословицах и поговорках в творческом наследии поэта, требует конкретного анализа.

При изучении поэзии Лутфи нами выявлены около 40 газелей, где были использованы 19 пословиц и поговорок, 2 фарда и 2 китъа, имеющие по 2 пословицы.

Известно, что главной темой поэтических произведений Лутфи является любовь. И фольклорные элементы, выполняя разные функции, служат для воплощения и развития данной темы. С их помощью создается образ, раскрываются черты характера возлюбленной, к которой стремится лирический герой – влюбленный поэт. К таким, где отражены личностные качества возлюбленной – беспощадной, неверной, равнодушной к страданиям влюбленного, недоступной мучительницы, относятся следующие пословицы:

«Чун вафасизларгэ беришлар ээлдэ көркни» (С давних пор красота дана неверным), далее следующая строка служит для подтверждения мысли первой строки, где сказано: «При такой совершенной красоте, откуда быть верности». Эту пословицу можно увидеть в нескольких газелях, где она дается в разных формах: «Көрклүк кишиниң болмас емиш меъру вафаси» (У красивой нет верности, добра), «Көрклүкниң чу йетэр жамали» (У красивой достаточно красоты, чтобы гордиться).

Беспечность, равнодушие возлюбленной передается через пословицы: «Сувсизин йүз балиг өлсэ, бэхргэ не бак ерур» (Морю нет дела до гибели сотен рыб от засухи), «Көздин йирак болсэ, көңүлдин йирак емиш» (Тот кто далек от глаза, далек и от души) или современный вариант - «С глаз долой, из сердца вон»). В этих газелях предаются страдания лирического героя из-за равнодушия возлюбленной. В некоторых пословицах выражается мотив ревности: «Хуршидни нетэй, йашурсэ болмэс» (Не возможно спрятать солнце от чужих глаз). Любовь лирического героя эгоистична. Он желает того, чтобы кроме него никто не видел красоту возлюбленной, подобной солнцу, хотя она не доступна и ему. Об этом воспевается в газелях, где с помощью следующих пословиц показана сила страданий влюбленного: «Йэр кэтику, көк йирак» (Земля – тверда, небо – высоко). В этой пословице проявляется безвыходное положение того, кто стремится достичь своей цели. Поговорка «Өлмәкдин тирилмәк» (От смерти вновь рождаться) несет чисто религиозный смысл – «в смерти есть жизнь». Лирический герой выбирает смерть, а не разлуку с любимой. Здесь отражается мотив жертвенной любви. Он также имеется и в религиозной поговорке аллегорического характера: «Калур мәжид, эгэр бузулсэ мехраби эниң» (Если разрушится молитвенное место (мехраб), то останется мечеть). С помощью этой поговорки передается мысль о том что, несмотря на «разрушительное влияние ее красоты» на душу влюбленных, они (в том числе и он) останутся верными любви.

Пословица «Чэрағ түби кэраңғу» (Под свечой темно) оповещает о неизвестном, скрытом, которое ожидает влюбленного. У Лутфи есть газель, в которой можно встретить сразу несколько пословиц: «Аққан эриккэ ақэр сув» (Вода потечет по тому арыку, где раньше текла вода), «Кишиниң көзидур, оре, тэразу» (Глаза человека как весы (мерило), «Қорқар, қайдәким кан көрсэ ынду» (Индус боится при виде крови), «Тиләгәнни – тиләгу» (Желай того же, кто тебе пожелал).

Словосочетания, идиоматические выражения, бытующие в народе, выполняя определенную функцию в произведении, сыграли роль в создании образов. Например идиомы: «зэррәйе мехри йоқ (нет ни малейшей доброты), таш бағир (каменное сердце)» описывают беспощадность возлюбленной, а красота ее, несущая страдания и несчастье передаются в следующих выражениях: «Түштә сач көргән бәла» (Увидеть во сне волосы – к несчастью). Некоторые идиомы играют роль гиперболы: «Илигини тишләб өтүбдур» (Кусал палец – в букв. смысле, то есть, завидовал), «Башиндин еврүлур сәдкә болгәли кәмәр» используется идиома «Баштин өрүмәк» (Покрутить над головой). В первом случае речь идет о том, что при виде ее красоты даже феи «кусили пальцы» от зависти. Относительно второй идиомы надо сказать, что здесь берется за основу народная примета: «прежде чем давать вещь, предназначенную для подаяния, надо несколько раз покрутить ее над головой». В контексте газеля говорится, что «кәмәр» (луна) подобно подаянию крутится над головой возлюбленной». Так восхваляется, идеализируется ее красота. В газелях, также и в поэме часто встречаются повторяющиеся выражения: «Көз тәгмисун» (не сглазить). Например: «Көз тәгмисун ул йүзгәким, күн әндин уйалди», в этой строке газели красота лика возлюбленной

ставится выше красоты солнца – «күн эндин уйалди» (солнцу стыдно перед ее красотой). В словосочетании «көз тэгмисун» проявляется мотив ревности. А в другой строке газели «Қорқуб өләрмән әл көзи тәккәй дәйду сәнгә» (Умираю от страха, что люди тебя сглазят) мотив ревности усиливается и переходит в переживания влюбленного лирического героя. К часто встречающимся выражениям также относятся: «қан тартәдур», «дамәни пак». Первое из них означает предрасположенность к чему-либо или в контексте может использоваться при описании цвета губ (красные как кровь). Что касается «дамәни пак» (непорочная девственница), то этим дается оценка качествам той возвышенной, неземной особы, которая является символом моральной чистоты и недоступной любви.

Влияние фольклора также можно увидеть и в поэме «Гуль ва Навруз» Лутфи во вступительных частях некоторых глав в рассказе повествователя или в диалогах героев поэмы. В повествовательных частях используются такие строки, как:

1. Неч иш бирлә тәсәлли тапқуси йок,
Мамуқ бирлә йалинни йапқуси йок [4].
(Ничем не может себя утихомирить,
Ибо огонь невозможно прикрыть пухом (погасить).

Этот бейт имеется в главе, где повествование идет о том, как отец Навруза, шах Фаррух совещается со своими беками, чтобы отправить сына в страну Фархар, где живет Гуль – девушка, которая стала причиной всех его любовных страданий. Пословица, являющаяся второй строкой бейта (строфы), передает чувства и переживания Навруза о любимой девушке.

2. Көрәр дүшмән қилиб дүшмәнлигини
Савуқ Бәхмән қилиб бәхмәнлигини [4].
(Враг поступает подобно врагу,
Холодный Бахман поступил хладнокровно).

3. Билә болсә икки йари вафадар,
Су алсә дунийани не қайғуси бар [4].
(Когда влюбленные вместе,
Им все равно, пусть даже будет всемирный в потопе).

Во второй строфе речь идет о везире по имени Бахман, сопровождающем Навруза в пути к Фархар, в страну его возлюбленной – Гуль. Здесь приводится пословица: «Дүшмән дүшмәнлигини қилур» (Враг поступает по вражески), которая используется для раскрытия образа Бахмана – одного из отрицательных героев в поэме.

Третий бейт использован в повествовании о побеге Навруза вместе с Гуль. Сговорившись, они убегают от фагуфура (китайского правителя), намеривавшего взять Гуль в жены. Им приходится преодолевать много препятствий. В этом бейте передаются их чувства и действия в той ситуации, когда они оказываются в море, и придает повествованию оптимистический тон.

Фольклорные элементы также присутствуют в диалогах, в словах героев. В качестве примера можно привести следующее: «Савсан (прислуга) пытается уговорить Гуль, потерявшую голову от любви, отказаться от Навруза»:

- Севук севгән өлүмдин фикр қилмәс,
Этин қайчи билән тоғрәсә туймәс [4].
(Влюбленный не станет размышлять о смерти
И не почувствует, даже если резать его тело (эт – мясо)) ножницами.

Они звучат и в пожеланиях Савсана:

- Хәзан елини көрмәсун нияалиң,
Йаман көздин йирақ болсун жамалиң [4].
(Пусть росток твой – молодость не знает осени,
И лицо твое не попадается дурным глазам).

В речах главных героев – Навруза и Гуль:

- «Саадәт әһлидин йуқмақ саадәт»
(От счастливого народа наберешься счастья).
«Бериб жан болдиләр жананғә васил».
(Отдавший свою жизнь, добился любви, т.е. достиг своей цели).

Приведенные выше пословицы-поговорки придают ситуациям глубокий смысл, служащим для воплощения основной идеи поэмы «Гуль ва Навруз». В контексте поэмы также встречаются элементы, свойственные сказкам, которые отражаются в рассказе соловья (Булбул) при описании красоты Гуль:

Камалиндин риваят қилсә болмәс,
Жамалиндин хикоят қилсә болмәс [4].
(Ее совершенство нельзя передать ни в легендах,
Красоту лика нельзя в рассказах рассказать).

При изучении произведений Лутфи определяется то, что в них Лутфи мастерски использовал очень много пословиц и поговорок. Даже целые бейты (строфы) его поэтических произведений звучат как пословицы. В них поэт выражает свой взгляд на окружающий мир, размышляя над жизненными ситуациями и людьми. Творчество поэта Лутфи является ярким примером того, что между устным народным творчеством и классической литературой имеется тесная многовековая связь.

Таким образом, умело используя элементы устного народного творчества, Лутфи не только создал произведения на родном языке, но и способствовал обогащению и дальнейшему развитию уйгурского литературного языка и языка других тюркоязычных народов.

Список использованной литературы:

- 6 Алишер Навои. *Собрания избранных. Т. IX. Ташкент, 1970.*
- 7 Бертельс Е. Э. *Навои. М., Л., 1948.*
- 8 *Уйгур классик әдәбиятидин нәмуниләр. Шинжаң хәлиқ нәширияти, 1981.*
- 9 *Лутфи. Сенсан севарим. Ташкент: Адабиет вә санғат наш., 1987.*

МРНТИ 13.07.77

Ибрагимова К. К.¹

¹ *ст. преп., магистр гуманитарных наук, кафедра Восточной филологии и перевода, КазНПУ им. Абая, Алматы, Казахстан*

**КОДЫ КУЛЬТУРЫ –
КЛЮЧ К ПОНИМАНИЮ КУЛЬТУРНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ НАРОДА**

Аннотация

Свою тождественность с народом, нацией личность устанавливает посредством своего осознания особенностей национальной культуры и национального языка. На основе национальных образов, языка, духовности, традиций и ценностей народа формируется национально-культурный код этноса, отражающий его культурную ментальность. Культурные коды обеспечивают возможность того или иного этноса интегрировать, адаптироваться в мировом сообществе. Опираясь на определения известных зарубежных и отечественных лингвистов и культурологов, автор статьи излагает основные виды и характеристики кодов культуры. В статье также описываются отдельные программы и проекты по сохранению своей культуры, собственного национального кода в Республике Казахстан.

Ключевые слова: национально-культурный код, идентичность народа, культурная ментальность, язык как кладовая культуры, картина мира

**МӘДЕНИЕТ КОДЕКСІ -
ХАЛЫҚ МӘДЕНИЕТІНІҢ АНЫҚТАУЫНЫҢ НЕГІЗГІ КІЛТІ**

К.К. Ибрагимова ¹.

¹аға оқытушы, гуманитарлық ғылымдар магистрі, Шығыс филология және аударма кафедрасы, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Андатпа

Өз халқымен, ұлтымен ұқсастығын жеке тұлға ұлттық мәдениет пен ұлттық тіл ерекшеліктерін ұғыну арқылы анықтайды. Өзінің халықпен, ұлттармен ұқсастығын жеке тұлға өзінің ұлттық мәдениет пен ұлттық тілдің ерекшеліктерін ұғыну арқылы белгілейді. Ұлттық бейнелер, тіл, руханилық, салт-дәстүр мен құндылықтар негізінде этностың мәдени менталдығын көрсететін ұлттық-мәдени коды қалыптасады.

Мәдени кодтар қандай да бір этнос біріктіруге, әлемдік қоғамдастыққа бейімделуге мүмкіндік береді. Белгілі шетелдік және отандық лингвистер мен мәдениеттанушылардың анықтамаларына сүйене отырып, мақала авторы мәдениет кодтарының негізгі түрлері мен сипаттамаларын баяндайды. Мақалада сондай-ақ Қазақстан Республикасында өз мәдениетін, өзінің ұлттық кодын сақтау жөніндегі жеке бағдарламалар мен жобалар сипатталады.

Түйін сөздер: ұлттық-мәдени код, халықтың бірегейлігі, мәдени менталдығы, тіл мәдениет қоймасы ретінде, әлем бейнесі

**CODES OF CULTURE -
KEY TO UNDERSTANDING THE CULTURAL FEATURES OF THE PEOPLE**

Ibragimova K. ¹.

*¹senior lecturer, master's degree of humanity/pls, Department of Eastern Philology and Translation, KazNPU named after Abai, Almaty, Kazakhstan
e-mail: kulzagii@gmail.com*

Abstract

Through his own awareness of the peculiarities of national culture and national language, he establishes his identity with the people, the nation. Based on national images, language, spirituality, traditions and values of a people, a national-cultural code of an ethnos is formed, reflecting its cultural mentality.

Cultural codes provide an opportunity for an ethnos to integrate, adapt in the world community.

Based on the definitions of famous foreign and domestic linguists and cult urologists, the author outlines the main types and characteristics of culture codes. The article also describes individual programs and projects to preserve their culture, their own national code in the Republic of Kazakhstan.

Keywords: national cultural code, identity of the people, cultural mentality, language as a storehouse of culture, worldview

Человек - существо социальное, которое развивается и всегда находится под влиянием своей национальной культуры. Тождественность личности с народом, нацией устанавливается посредством осознания личностью особенностей национальной культуры, которые заложены в структуре национального языка, отражающего и формирующего национальную культуру.

Культура воплощается и обретает знаковое выражение в языке. Именно национальный язык принимает непосредственное участие в сохранении культуры, ее воспроизведении и развитии, в формировании ее концептов и ценностей. Очевидность тесной связи языка и культуры доказана исследованиями лингвистической науки: [1:95]:

- язык не существует вне культуры;

- язык является зеркалом культуры этноса, так как в нем отражаются образ жизни, общественное самосознание, национальный характер, менталитет, традиции, мораль и система ценностей народа;

- язык есть кладовая культуры, так как именно язык является хранилищем и передатчиком культурных ценностей, заложенных в лексике, грамматике, фразеологии и художественной литературе последующим поколениям;

- язык именуют также орудием культуры, так как заложенные в языке шкала ценностей и коды культуры формируют человека как личность, как представителя его национальной культуры.

Сегодня термин «культурный код» или «коды культуры» (латин. *codex* – книга и *cultura* – культура) часто используется в исследованиях теоретических аспектов лингвистики и лингвокультурологии. Следует отметить, что и по сей день строго определения данного термина отсутствует в связи с узко-предметным подходом к его анализу.

Проблема взаимосвязи национального видения мира и языка была поставлена еще в XIX веке Вильгельмом фон Гумбольдтом, который ввел понятие «внутренняя форма языка», вкладывая в это понятие идею «духа народа» [2:87]. Национальная «культурная» информация, заложенная в национальном языке, часто не лежит на поверхности, она «закодирована» в семантической структуре слова, в его внутренней форме, в семантике грамматических феноменов, в синтаксисе. Интерес к этим скрытым национально и культурно обусловленным смыслам стимулировал появление понятия **кода культуры**.

Широко известны познания кодов культуры специалистов сравнительного языкознания. Ю.М. Лотман, опираясь на теорию семиотической культурологии и характеризуя культуру как знаково-коммуникативную систему, отождествляет культурные коды и язык: «Язык — это код плюс его история» [4:15].

По мнению социального психолога Т.М. Дридзе коды реализуются в знаках и символах, где знаки не только «замещают» реальные объекты, но и определяют характер коммуникативной деятельности, то есть знаки ментальны, коммуникативны по своей природе и функциям [5:47].

В работах Ф. де Соссюра культурные коды можно обнаружить в многочисленных текстах его научных трудов, где культурные коды определяются им в качестве «ткани» текста культуры, смыслы и значения которого человек постоянно «считывает», расширяет.

В.В. Красных рассматривает код культуры как некую понятийную сетку, которую «культура набрасывает на окружающий мир, членит его, категоризует, структурирует и оценивает его» [6:19]. М.В. Пименова в своей работе «Введение в концептуальные исследования» отмечает что коды культуры обладают строгой упорядоченностью и системой, характеризующие внутренний мир человека и могут рассматриваться как «макросистема характеристики объектов картины мира», в которой объединены природные и созданные руками человека объекты (биофакты и артефакты), а также объекты внешнего и внутреннего миров» [7:88].

Итак, опираясь на вышесказанное можно сделать вывод, что коды культуры, как любой другой феномен, обладают определенным набором характеристик, которые являются значимыми и предопределяют устойчивость культурных кодов в любой национальной культуре: 1) универсальность; 2) самодостаточность для производства, трансляции и сохранения человеческой культуры; 3) открытость к изменениям.

В современной лингвистике определяются целый ряд кодов культуры: анатомический (или телесный), природный, растительный (вегетативный, фитоморфный), зооморфный (анимальный, териоморфный), перцептивный, соматический, антропоморфный, предметный (вещный или артефактный), гастрономический (пищевой), акциональный (поведенческий), метеорологический, химический, цветовой, пространственный, временной, духовный, теоморфный (божественный), галантерейный, игровой, математический, медицинский, музыкальный, этнографический, экологический, экономический и др. В свою очередь среди множества кодов выделяют базовые коды культуры, т. е. те, которые соотносятся с архетипическими представлениями культуры народа и в которых зафиксированы наивные представления человека о мироздании. Коды культуры образуют систему факторов, которая содержит и задает эталоны культуры и участвуют в организации и оценке материального мира.

Особый интерес вызывает мнение В.В. Красных о том, что культурные коды всегда проявляются в культуре народа и вследствие этого имеют национальный характер.

В Казахстане в последнее десятилетие разработана стратегия, в которой ставка делается на осмысление истории страны и традиционных духовных ценностей казахского народа. В данном контексте, а также в лингвокультуре выявлены основные коды культуры, как гостеприимство,

открытость миру и всему новому, которые необходимо сохранять и развивать. Глава государства в своей книге «В потоке истории» неоднократно обращал внимание, что «Казахская степь и казахские города были перекрестком диалога великих культур Юга и Востока, Севера и Запада [8:33].

Культурный код как структура, определяющая генотип нации включает в себя семь самостоятельных звеньев, каждое из которых представляет собой самостоятельный культурный феномен: наследие, обычаи, традиции, жизненный уклад, семья, язык, праздники. Каждый из семи элементов становится кодом культуры только при условии неразрывности архетипических связей между собой. При условии утраты или деформации хотя бы одного из семи элементов может произойти мутация культурного кода и вследствие этого утрата идентичности, этнической памяти и разрушение культурного генотипа народа.

Итак, каждая национальная культура отличается набором специфических языковых образов, символов, образующих особую систему кодов культуры, с помощью которой носитель языка описывает окружающий его мир, используя ее в интерпретации не только внешнего, но и своего внутреннего мира.

Культурные процессы, будоражащие общество, не могут быть в стороне от социальных и культурных явлений. Следовательно, концепция культурного развития жизненно необходима любому государству. Также, концепция культурной политики – долгожданное явление для Казахстана. Важным моментом в Концепции является четкое видение развития неисчерпаемого творческого потенциала народа Казахстана через культурный код нации. Вследствие отражения культурной ментальности через национально-культурный код выявлено его формирование на основе национальных образов, языка, духовности, традиций и ценностей народа.

В последнее 10-летие термин «культурные коды» все чаще упоминается в СМИ в контексте тем не только культуры Казахстана и культуроведческих знаний, но и политики, истории страны. В частности, политологи и историки нашей страны сходятся во мнении, что народ страны находится под защитой культурного кода: понимание культурных ценностей своего народа, знание истории родной страны и уважительное отношение к традициям других этносов будут служить Казахстану надежной защитой от воздействия чуждых идеологий. Будучи обеспокоенными случаями вторжения в жизнь народа нашего государства чуждой системы ценностей, разрушающей устоявшуюся культурную среду в последние десятилетия, они призывают противостоять разрушительному внешнему влиянию путем собственного «национального иммунитета». Сохранение своей культуры, собственного национального кода есть одно из главных условий модернизации общественного сознания.

За годы независимости в Казахстане принят и реализован ряд крупных программ и проектов сохранения историко-культурного наследия, такие как:

- проект «Туған жер», нацеленный на более широкую установку - «Туған ел», задается задачами поднять и развивать статус регионов, отдаленных от центра, имеющих свою историю, традиции, известные имена, но которые, к сожалению, не только освещены в учебных источниках, но и незаслуженно забыты;

- проект «Сакральная география Казахстана», предполагающий объединение в единую систему информации обо всех древних святынях, расположенных на территории республики. В реализации данного проекта заложены задачи, основывающиеся на двух непреложных правилах, как любая модернизация общества основывается на сохранении национальных культурных ценностей, на глубоком осмыслении значения этих исторических памятников; движение вперед требует отказаться от тех элементов прошлого, которые не дают развиваться нации. Названные задачи являются «важнейшим чертами патриотизма, основанного на культурно-генетическом коде, который любую нацию делает нацией, а не собранием индивидов», – писалось о проекте. К великой радости казахстанской археологической и исторической науки осуществляется работа по возрождению и сохранению древней культуры Казахстана. В регионах активно проводятся научные исследования, работа по изучению и сохранению новых археологических находок, проводятся работы; идет восстановление древних архитектурных памятников и популяризация их как туристических объектов. Но ученые умы понимают, что на пути исследований важно не допустить критических «перекосов», но придерживаться объективных, достоверных фактов.

Коды в культуре составляют множество взаимосвязанных между собой установок, стандартов, предписаний к различным видам человеческой деятельности, как коммуникативная,

познавательная, эстетическая, преобразовательная, технологическая, аксиологическая, семантическая и другие. Коды культуры упорядочены и выступают в виде знаков, символов, смыслов и их комбинаций, а также могут выражаться в ритуалах, культе, магии, танцах и т. п., а также в орудиях труда, связанных с ручной деятельностью человека. Языковые знаки помогают человеку осваивать природу, социум и расширять тем самым собственную свободу и возможности самой культуры. Коды культуры обеспечивают не только сохранение национальных ценностей, но и возможность того или иного этноса интегрировать, адаптироваться в мировом сообществе. Основной культурный код универсален, это означает функционирование его в любом промежутке истории, в любом культурном типе. Культурные коды можно наблюдать в любом типе культуры: в устной - дописьменной, письменной, в культуре кино и телевидения. Основной культурный код может изменяться, способствовать появлению вторичных кодов согласно изменениям и развитию общества. На оценку и переоценку национально-культурных кодов в общественном или индивидуальном сознании могут влиять различные социально-политические, идеологические, религиозные, национально-культурные, образовательные, а также воспитательные факторы. Становление и изменения национально-культурных кодов возможно проанализировать посредством изучения и сравнения текстов, наскальных рисунков, орнаментов и других культурных памятников различных эпох. Национально-культурные коды проявляются, таким образом, в истории, языке, речи, литературе, фольклоре, верованиях, искусстве, национальной архитектуре, кухне, одежде, музыке, играх и т.п. Национальная одежда является одним из важнейших атрибутов национально-культурных кодов. По национальной одежде мы можем отличить представителей различных культур и общественно-политические, идеологические факторы могут влиять на оценку и восприятие национальной одежды. Например, казахская национальная одежда в период советской власти являлась признаком провинциальности, отсталости, вследствие этого, национальную одежду носили в деревнях в основном люди пожилого возраста. В 90-х годах с распадом Советского Союза национальная одежда постепенно входит в повседневную жизнь казахов, становится символом национального самосознания. Национальная одежда тюркских народов в настоящее время является непременным атрибутом праздников, свадебных обрядов, фестивалей, различных культурных мероприятий.

Природа культурных кодов заключается в том, что они формируются постепенно, в течение длительных периодов истории и только в процессе жизнедеятельности всего народа. Для формирования и обновления кодов культуры потребуется, по меньшей мере, период активной жизни двух-трех поколений (в пределах от 70 до 100 лет). Базовые коды культуры, которые требуют гораздо больше времени для созревания, по-видимому, не одно столетие; меняются же они в крайне замедленном темпе. Согласно мнению ряда исследователей, некоторые коды можно считать константами, если же они разрушаются, то культура необратимо меняется или исчезает.

Одним из важнейших факторов сохранения и воспроизводимости национально-культурных кодов является правильный перевод, так как не все коды имеют семантические эквиваленты. Например, слово «семазен» как национально-культурный код турецкого народа в русском языке не имеет семантического эквивалента. Дословный перевод данной культуры: танцующие дервиши, крутящиеся дервиши, вращающиеся дервиши. Для сохранения данного национально-культурного кода номинативная единица «семазен» в других языках осталась в турецком варианте. Материальные и духовные концепты передаются от одного языка на другой язык посредством сохранения звукового ядра. Например, большинство историков, этнолингвистов, археологов и культурологов разных стран без перевода понимают такие номинативные единицы, как юрта, шанырак, Жибек жолы, балбалы (каменные идолы), матрешка, тройка, репрессии, перестройка, гласность, Эйфелева башня и многие другие.

На протяжении веков алфавитная политика вела к постепенному поэтапному стиранию национально-культурных кодов. Национально-культурные коды характеризуют сегодня, в основном, концептуальную модель современника. Оценка национально-культурных кодов связана с асимметрией языкового знака и языкового сознания, которая проявляется в несоответствии смыслового и оценочного плана выражения и плана содержания, а значит, поиске новых средств выражения. Например, наименование «игил», означающее «исламское государство», оскорбляет многих мусульман, так как настоящий Ислам призывает к добру, миролюбию и проповедует

истинные духовные ценности, поэтому по настоянию мусульманской общественности в СМИ террористическую организацию *ИГИЛ* стали именовать «даиш», что в переводе означает «сатана». Приведенный пример является ярким примером несоответствия наименования внутреннему содержанию слова.

В процессе исторических изменений, стирания и возникновения новых геополитических границ дешифровка национально-культурных кодов становится усложненной задачей. Историко-аксиологический анализ и оценка (переоценка) рукописей, исторических текстов, летописей, позволили выявить больше общностей, чем различий национально-культурных кодов. Именно общность национально-языковых картин мира позволяет различным народам жить в мире и согласии. Устойчивость и распространение национально-культурных кодов зависит от множества факторов:

- принадлежность к одной культуре всех носителей языка;
- частотность их употребления посредством литературы, телевидения, газет, учебников, официальных праздников и т.п., многократная повторяемость которых приводит к закреплению определенного кода в языковом сознании;
- массовая литература, которая влияет на моделирование национально-культурных кодов и их оценку;
- процессы заимствования, уничтожения, ассимиляции или интернационализации национально-культурных кодов в результате исторических и языковых контактов.

Итак, национально-культурные коды являются связующей нитью между прошлым и настоящим любого социума, поэтому последовательность и преемственность являются основными характеризующими признаками. Коды культуры являются определяющим фактором их восприятия и влияния на духовную жизнь человека и общества. Для решения задач устойчивости и распространения кодов культуры исследователями предлагаются следующие пути:

1. Лингво-культурологические исследования должны проводиться с учетом анализа научных трудов древневосточных философов, историков и мыслителей.
2. Сопоставительное исследование языков, истории, национальных культур, предполагающее комплексное исследование национально-языковой картины мира должно осуществляться не только с позиции родного языка, но и его связи с другими языками.
3. Аксиологический анализ национально-языковой личности на различных этапах исторического развития должен выявлять новые национально-культурные коды.
4. Словарное описание национально-культурных кодов должно задаваться на основе создания словарей нового типа и на анализе древних словарей, отражающих национально-культурную и этнолингвистическую информацию.
5. В целях воспитания подрастающего поколения предлагается включение в общеобразовательные программы основных национально-культурных кодов во взаимосвязи с мировыми культурными кодами.
6. Массовое распространение литературы национально-культурных кодов различных народов должно быть нацелено на расширение межкультурных контактов и международного сотрудничества.

Таким образом, культурный код – это ключ к пониманию уникальных культурных особенностей народа. Любой язык является культурным кодом, формирующим философию жизни человека, его систему ценностей, стиль поведения, образ мышления. Коды культуры — это «некая несущая конструкция, которая позволяет всему «зданию культуры» конкретного этноса сохранять прочность в течение длительного периода времени, а ее носителям (представителям разных поколений) глубоко осознавать свою неразрывность с родной культурой, поддерживать чувство этнокультурной идентичности» [9: 113].

Литература

1. Тер-Минасова С.Г. *Язык и межкультурная коммуникация*. М., 2000.
2. Гумбольдт В. *Избранные труды по языкознанию*. М., 1984.
3. Кошарная С.А. *Миф и язык: опыт лингвокультурологической реконструкции русской мифологической картины мира*. Белгород, 2002.

4. Лотман, Ю. М. Массовая литература как историко-культурная проблема / Ю. М. Лотман // О русской литературе. Статьи и исследования: история русской прозы, теория литературы. — СПб., 2012.
5. Копыленко, М. М. Основы этнолингвистики / М., 1995.
6. Красных В.В. Этнопсихоллингвистика и лингвокультурология. М., 2002.
7. Пименова М.В., Кондратьева О.Н. Введение в концептуальные исследования. Кемерово, 2006. С. 88.
8. Назарбаев Н. А. «В потоке истории»/А., Атамұра, 1999, С.169
9. Алимжанова, Г. М. Сопоставительная лингвокультурология. Взаимодействие языка, культуры и человека / Г. М. Алимжанова. — Алматы, 2010.

МРНТИ 16.01.45

С. Айтқазы¹

¹ PhD доктор, Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті

ЕЖЕЛГІ ҚЫТАЙ МӘДЕНИЕТІНДЕГІ “САРЫ” ТҮСТІҢ ҰЛТТЫҚ ДҮНИЕТАНЫМДАҒЫ КӨРІНІСІ

Аңдатпа

Қытай дүниетанымындағы “Инь мен Яң” (“阴阳” yin yang) – дәстүрлі қытай мифологиясының нәм философиясының басты космологиялық түсініктері. Бұл мақалада қытайдың Ийн Яң бес негізгі элемент іліміне негізделіп, ежелгі дәуірдегі қытайлардың бес негізгі түсінің бірі, қытай дәстүрлі мәдениетінде айрықша символдық мәнге ие сары түске ұлттық дүниетанымдық, тіл және мәдениет тұрғысынан талдау жасалды.

Тірек сөздер: Ийн Яң, бес негізгі элемент, бес негізгі түс, сары түс, символ, тіл, қытай мәдениеті.

Айтқазы С.¹

¹ PhD доктор, ҚазНПУ им. Абая

НАЦИОНАЛЬНОЕ ИЗОБРАЖЕНИЕ В МИРОВЗРЕНИИ « ЖЕЛТОГО» ЦВЕТА В ДРЕВНЕКИТАЙСКОЙ КУЛЬТУРЕ

Аннотация

Китайская «Инь-ян» («阴阳» инь-ян) является основной космологической концепцией традиционной китайской мифологии и философии. В этой статье один из пяти основных цветов древнекитайских корней - китайская национальная традиция была проанализирована с точки зрения национальных взглядов, языка и культуры, которая имеет символическое значение в традиционной китайской культуре.

Ключевые слова: Ийн Я., пять основных значков, пять основных цветов, желтый цвет, символ, язык, китайская культура.

Aitkazy S.¹

¹ PhD Doctor, Abay KazNPU

NATIONAL IMAGE IN THE WORLD VIEW OF "YELLOW" IN ANCIENT CHINESE CULTURE

Abstract

The Chinese firmly believe that the universe needs a balance between yin and yang, and that efforts should be geared towards harmonizing the two. Furthermore, the Chinese believe that everything under the sky can be classified under the Five Elements, namely Gold, Wood, Water, Fire, and Earth. Similar to the theory of yin and yang, balancing the Five Elements is central to Chinese thinking. Yellow, the royal color used by the emperors, represents power and authority. It is associated with the Earth Element, which symbolizes growth. The Chinese word for yellow, “huang” sounds like the word for “royal” and thus was chosen thousands of years ago as the exclusive color for the imperial household. Under the penalty of death, no Chinese person other than the emperor was permitted to be clothed in any shade of yellow or gold. Some ancient Chinese emperors bearing the national color of old China, yellow (gold).

Keywords: yin and yang, the five elements, the five color, yellow color symbol, Chinese culture

Сары түс қытай дәстүрлі мәдениетінде айрықша символдық мәнге ие. Сары түс ежелгі дәуірдегі қытайлардың бес негізгі түсінің бірі, орталықты, жер кіндігін білдіреді. Қытайдың Ийн Яң бес негізгі элемент ілімінен бастау алып, қытайлардың жер құдайына табынатындығын көрсетеді. Қытай дәстүрлі мәдениетінде сары түс *императорға* ғана тәуелді түс болған.

Ежегі дәуірдегі қытайдың Ийн Яң бес негізгі элемент ілімінде, “黄” huang сары түс “ағаш, от, топырақ, метал (алтын), су” осы “бес негізгі элементтің” ішінде “топырақтың” символы. Қытайлар ғасырлар бойы сары түсті қадірлеген, сары жердің түсі. Қытайдың феудалдық қоғамында сары түс патша әулетіне ғана тән деген түсінік қалыптасқан. Яғни император барлық жерді – территорияны иеленуші адам, территорияны иелеу бәрін де иеленумен тең, сондықтан патшаның сары түсті киім киюі территорияға иелік етудің нышаны [1]. Төңіректің төрт бұрышына үстемдік жүргізетін император үшін жер үстемдіктің символы болып, қытайлар қарайған халыққа әмірін жүргізетін император орталыққа орналасады деп сенген, сондықтан ертеде қытайлар патшасын “黄帝” huang di (the Yellow Emperor) “(сары) патша” деп атаған [2].

Қытай тіліндегі “黄” huang сары иероглифінің ежелгі сүйек сауыт жазуы мен мыс жазбалардағы тура мағынасы сары түсті қас тасын білдіреді, кейін келе мағынасы кеңейіп жалпы сары түсті білдіретін болған. «Тәпсірде» («说文解字» shuo wen jie zi) иероглиф формасы арқылы оның мағынасына талдау жасап, иероглифтің ортаңғы бөлегіндегі “жерге” байланысты “田” tian (атыз) сөзіне негізделіп, сары – жердің түсі сондықтан жерге байланысты иероглифтен құралған деп түсіндірген [3].

Қытайдың “бес негізгі элемент” (“五行” wu xing) іліміне негізделгенде, 青 qing (green)、赤 chi (red)、黄 huang (yellow)、白 bai (white)、黑 hei (black) түстер қытайлардың ежелгі дәуіріндегі бес негізгі түсі. “Бес негізгі элемент” ілімінде қытайлар дүниені “ағаш, от, топырақ, метал (алтын), су” осы бес негізгі заттан құралған деп қарайды. Қытайлардың ежелгі дәуірдегі бес негізгі түсі осы “бес негізгі элементке” сәйкес келеді, яғни **сары – топырақтың түсі**.

Ежелгі дәуірдегі қытайлар ғаламның горизонталь модальндегі “бес бағытты” (шығыс, оңтүстік, орта, батыс, солтүстік) және “бес құдайды” (“五帝” wu di “бес құдай”: 青帝 qing di – шығыстың “жасыл құдайы”; 赤帝 chi di – оңтүстіктің “қызыл құдайы”; 黄帝 huang di – орталықтың “сары құдайы”; 白帝 bai di – батыстың “ақ құдайы”; 黑帝 hei di – терістіктің “қара құдайы”) сонымен бірге жылдың “төрт мезгілін” (көктем, жаз, күз, қыс) қытайдың ежелгі “бес негізгі түс” символикасымен өзара байланыстырған [3].

Сары (黄 huang) атауы сары топыраққа негізделген, бес негізгі түстің ішінде 青 qing (green)、赤 chi (red)、白 bai (white)、黑 hei (black) төрт түс жеке-жеке ғаламның горизонталь модальндегі шығыс, оңтүстік, батыс, солтүстік төрт бағытты білдіреді, ал сары “орталықтың түсі” болған. Осыған байланысты қытай мәдениетінде сары түс көптеген ұлттық мәдени сипат алған.

Сары – топырақтың түсі, қытайлардың танымы бойынша жердің түсі. Қытай территориясының басым көпшілік жері сары топырақты келетіндіктен “сары топырақты өңірді” қытайдың символына балайды. “Сары өзен” қытай мәдениетінің бесігі, таралған жері. Ежелгі дәуірде “өзен” деп аталған, бүкіл сары топырақты өңірді ағып өтіп, көп мөлшердегі сары топырақты қоса ағызып, сары түске айналғандықтан, бара-бара “Сары өзен” деп аталған. Сары өзен бүкіл орта жазықты ағып өтетіндіктен, “сары өзен” де қытайдың символы болған [3].

Қытай дүниетанымында сары түс ғаламның горизонталь модальндегі “бес бағыттың” ішінде “орталықты” білдіреді. Сондықтан ертедегі қытайлар сары түсті жердің түсі, орталықтың түсі деп білген. Сол себепті сары түс ертедегі патшаларға ғана тәуелді ерекше символдық мән ала бастаған. Сүй, Таң дәуірінен бастап ертедегі патшалар сары түсті өз билігінің символына балаған. Жоу Тиян цы патша үстінгі денесіне қара түсті, астынғы денесіне сары түсті киім киген. Хан дәуіріндегі патшаларда сары түсті құрметтеген, алайда ол кезде патшаның сары түсті киім киюі заң бойынша рәсімделмеген. Сүй (б.з.581-618) хандығының патшасынан бастап патшаларда сары тон киетін салт болған.

Сары түсті қытай халқының ерекше қастерлеуі, сонау ежелгі дәуірден басталған, сары түс ғасырлар бойындағы қытай билеп төстеушілері жағынан ең құрметті түс деп қабылданған. Қытайдың ежелгі кітабы «Ханнамада» (《汉书·律历志上》) сары “орталықтың түсі” ханзада кимінің түсі деп жазылған. «Ақ барыста» (《白虎通义·号篇》) сары түстің түсіндірілуі мифологиялық түс алып Даоцизмнің көзқарастары қосылған. Бан Гу “сары – бейтарап түс, табиғат қасиетіне ие, ғасырлар бойы өзгермейді, яғни сары түс ғасырлар бойы өзгермейтін жердің түсі” деп қараған. «Жалпы тағылым» (《通典》) кітабында: “сары бейтарап түс, тәңірлік моральға, гүлденіп-көркею мен ізгілікке мұрагерлік етеді, ерте заманда құрметті түс деп аталған” деп түсіндірілген. Сары жердің табиғи түсі, қытайдың ежелгі дәуірінде ғасырлар бойы өзгермеген. Бұл түс “тәңірлік моральдің” даңықтылығына, яғни “бейтараптылықтың”, “бейбітшіліктің” нышаны болып, қытай дүниетанымында құрметті түс саналған. Орталықтың түсі болған сары түс ежелгі қытайда “мемлекет түсі” болған [5]. Сары түс ең құрметті – **“император түсі”**, патшалық биліктің, мұрагерлік жүйенің, биік мәртебенің символы. Қытай дәстүрлі мәдениетінде сары түс қылышынан қан тамған патшаның мәртебесіне ғана тәуелді түс болып, патшалық құқықтың айбатын асырған. Қарайған халықтың құрметіне бөленіп, олардың қолдануына тиім салынған түс [4].

Тарихи кітаптарда, “Таң Гао зу патша У Де жылнамасының басында (б.з.618-626), Сүй патшалығының (б.з.581-618) түзімін қолданып, тек патша ғана сары түсті киім киеді, қарапайым халық бұқарасының сары түсті пайдалануына болмайды, сары түсті киім киюге осы кезден бастап тиім салынады” деп жазылған [4]. Сол кезден бастап “黄袍” huang pao (сөзбе-сөз: сары тон) патшалық мәртебенің символы болған. Соң Ваң маудың «Сары түске тиім» «Июан патшалығы тарауында» (《野客丛书·禁用黄》《元曲章》) “қарапайым халық сары түсті киім киюіне болмайды” деп жазылған. Осыдан сары түстің қытай феудалдық қоғамында заң жағынан белгіленген құрметті түс екенін, патшалық билік пен биік мәртебенің символы екенін көруімізге болады. Қазірге дейін сары түс ежелгі қытайдың символы. Қытайлар өздерін “炎黄子孙” yan huang zi sun деп атайды, бұндағы “黄” huang 黄帝 huang di (the Yellow Emperor) “сары патша”, яғни қытайлар өздерін “Ян Ди патша мен Хуан Ди патшаның ұрпағымыз” дейді. Патшаның сары түсті монополиялауы Сүй, Таң дәуірінен бастап Чиң дәуіріне дейін жалғасқан. Сүй, Таң дәуірінен Чиң дәуіріне дейінгі мың жылдан астам уақытта, патшалардың барлығы сары түсті патшалық тон киген. Сары түс қытай феудалдық қоғамында заң жағынан белгіленген құрметті түс болып, тек патша әулетіне ғана тән түс болған, қарапайым халықтың сары түсті киім киюіне тиім салынған, егер кімде-кім бұл заңға қайшы келсе басы алынып, өлім жазасына бұйрылған.

Түр-түстердің символикасы салт бойынша, әлде қатаң тәртіп бойынша қалыптасқан болсын, белгілі тарихи дәуірде салыстырмалы түрде тұрақтылыққа ие болады. Ертеде сары – “император түсі” болғандықтан, қоғамдық өмірде императорға қатысты заттардың барлығы сары түспен байланысып жатты, соған сәйкес ежелгі қытай тілі лексикасында “黄” huang сары сөзімен тіркескен көптеген тұрақты сөз тіркестері пайда болды. Мысалы: “黄袍加身” huang pao jia shen (сөзбе-сөз: үстіне сары тон кию) тек император ғана киетін киім, яғни қолдап-қуаттаумен біреуді патшалыққа отырғызу “патшалық таққа отыру” (to be dressed with the imperial yellow robe by one’s supporters and made emperor), бұл ағылшын тіліндегі ‘raise sb to the purple’ сөзіне сәйкес келеді; қытай тілінде: “黄钺” huang yue (сөзбе-сөз: сары балта) деп патшаның соғыста істететін

айбалтасын айтады; “黄榜” huang bang (сөзбе-сөз: сары тақта немесе алтын тақта) деп патшаның жарлығы жазылған тақтайшаны атайды; “黄车” huang che (сөзбе-сөз: сары арба) патшаның мінетін арбасы, патша арбасының күндігі, күймесі “黄屋” huang wu (сөзбе-сөз: сары үй) делініп, “黄屋” huang wu патшаның айдайтын арбасын да меңзейді. Таң дәуірінде патшаның жарлығын сары түсті қағаздарға көшіріп тарататын болған, мұны ертеде “黄纸” huang zhi (сөзбе-сөз: сары қағаз) ‘the yellow message’ деп атаған. Ертеде патша ордасының тамдары қызыл түсті, ал шатыры сары түсті болған, “黄马夹” huang ma jia (сөзбе-сөз: сары бешпет) Чиң патшасының еңбек сіңірген уәзірді марапаттайтын ең жоғары дәрежелі сыйлығы, “黄带子” huang dai zi (сөзбе-сөз: сары бау, сары таспа) Чиң династиясы патша әулетінің лақап аты.

Сары түстің қытай дүниетанымында биік мәртебемен атақ-абыройдың символы болуы, ежелгі дәуірде таралған бес түпкі элемент ілімінен келіп шыққан. Ежелгі дәуірде қытайлар түр-түстерді негізгі түс және қосымша түс деп екіге бөлген. Негізгі түс таза түсті, қосымша түс аралас түсті көрсетеді. Шүй Шын (шығыс Хан дәуіріндегі иероглиф танушы) қосымша түс екі негізгі түстің араласуынан жасалады деген. Кейін қосымша түс ауыспалы мәнде әккілікті білдірген, сонымен негізгі түс пен қосымша түс ежелгі дәуірде көбінесе әділдік пен әділетсіздікті бейнелеп, ізгілік пен пасықтықтың, адалдық пен жауыздықтың символы болған[3].

Қытайдың “бес негізгі элемент” (“五行” wu xing) туралы іліміне негізделгенде сары түс от пен топырақтың өзара жедел бірігуінен пайда болған негізгі түс, шексіз құрмет пен мәртебенің, салт-дәстүрдің символы. Жасыл түс ағаш пен топырақтың қарсылықты бірігуінен пайда болған қосымша түс, жексұрындықтың символы[3]. «Жырнамада» («诗经·邶风·绿衣》 *The Book of Songs*) “绿衣黄里” lü yi huang li, “绿衣黄裳” lü yi huang chang деп жазылған. Бұл алдыңғы сөйлем құрметті сары түсті киімді ішкі жағына, қарапайым жасыл түсті сыртына ки немесе қадірлі сары түстен шалбар, ал қарабайыр жасыл түстен тон тік деген мағынада. Ертеде патша ордасының тамдары қызыл түсті, шатыры сары түсті болса, уәзірлердің үйінің тамдары қызыл, шатыры жасыл түсті болған, осы арқылы қытайлар патша мен уәзірдің мәртебесінің жоғары-төмендігін парықтаған. “黄钟大吕” huang zhong da lü ‘асқақтаған музыка үнін яғни салтанатты музыка үні’ дегенді білдіреді; “黄钟毁弃” huang zhong hui qi ‘білімді адамның маңызды орынға ескерілмеуі’; Таң дәуірінде сары және күлгін түсті мұдан гүлі (牡丹 mu dan) өте бағалы болып, сол дәуірдің адамдары оған ерекше құмартқан, ертедегі “姚黄魏紫” yao huang wei zi тіркесі, Таң дәуірінен бастап сары және күлгін түсті мұдан гүлі байлық пен қуаттылықтың, гүлденіп-көркеюдің символы болған.

Қытай дәстүрлі мәдениетінде сары түс патшалық құқық пен биік мәртебенің символы болған, қастерлі түс, алайда феудалдық қоғамның ыдырауы мен патшалық түзімнің жойылуына байланысты, патша мен сары түске байланысты заттардың барлығы тарихи жадыгерге айналып тарих қойнауында қалды. Қазіргі кезде сары түстің қымбатты мәні көп қолданылмайды, қайта сары түс бәдік, көргенсіздікпен ассоциацияланған символдық мәнде қолданылатын болды.

Қытай тіліне сары түстің бәдік мәні батыс мәдениетінен кірген. 19-ғасырдың соңында Америкадағы (New York World) газеті өзінің басылым көлемін арттыру мақсатында, кейбір адамдардың талғамына қарай, бәдік мазмұнды “Сары бала” (“The Yellow Kid”) атты тізбекті суреттерді үздіксіз жариялап, оқырмандардың назарын барынша баурады, осыдан бастап сары түс нәпсі құмарлық, бәдіктікпен ассоциацияланып таңғажайып хабарларды білдіретін болды. Кейін келе, сары сөзінің мағынасы кеңейіп, іріп-шірудің, азғындаудың, нәпсі құмарлықтың, көркемдігі төмен тұрпайы әдебиет көркем өнердің символы [2].

Қазіргі кезде нәпсі құмарлыққа қатысты қылмыстық хабарларды “黄色新闻” huang se xin wen, бәдік әңгімелерді “黄色小说” huang se xiao shuo, бәдік фотолар, фильмдер мен тұрпайы әдебиет көркем-өнер басылымдарын “黄色图象” huang se tu xiang (сөзбе-сөз: сары сурет), “黄色电影” huang se dian ying (сөзбе-сөз: сары фильм), “黄色书刊” huang se shu kan (сөзбе-сөз: сары басылым) деген сөздермен бейнелейді. Бұл сөздердің құрамындағы “黄色” huang se сөзі бәдіктікпен көргенсіздікпен қатысты. Әдебиет көркем өнердің мұндай түрін ағылшын тілінде “blue film” (сөзбе-сөз: көк фильм); ал ағылшын тіліндегі “yellow press” (сөзбе-сөз: сары басылым) шындықты асыра сілтеп, далитып көрсетіп оқырман назарын баурайтын газеттермен басылымдар, “сатылған буржуазиялық басылымдар”, ағылшын тілінде: “yellow journal” (сөзбе-сөз: сары журнал) “таңғажайыптар жазылған журнал” деген мағынада. Сары түстің батыс мәдениетіндегі мәні қытай тіліне сары сөзімен байланысты көптеген жағымсыз мәнді сөздер алып келді.

Қытайдың Иин Яң бес негізгі элемент ілімі қытай тіліндегі түр-түс атауларының қолдануы мен символдық мәнінде ерекше маңызды рол атқарады. Түр-түс атауларының қолданылуы бір ұлт мәдениетінің шоғырлы бейнесі. Бұл мақаламызда, ежелгі дәуірдегі қытайлардың бес негізгі түсінің бірі, қытай дәстүрлі мәдениетінде айрықша символдық мәнге ие сары түстің символикасына тіл және мәдениет тұрғысынан талдау жасалды.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. 颜色词在中西文化中的象征意义 / 叶利华著. —上海: 上海上学院学报, 2008.11 期
2. 汉语色彩词的文化审视 / 骆峰著. —上海: 上海辞书出版社, 2003.12
3. 汉语与中国文化 / 鲁宝元著. —北京: 华语教学出版社, 1999.
4. 英汉词语文化语义对比研究 / 杨元刚著. —武汉: 武汉大学出版社, 2008.8
5. 现代汉语词汇讲义 / 钱玉莲著. —北京: 北京大学出版社, 2006.8

**ТІЛДЕРДІ ОҚИТУДАҒЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРДІҢ РӨЛІ
РОЛЬ КОМПЕТЕНЦИЙ В ОБУЧЕНИИ К ЯЗЫКАМ
THE ROLE OF COMPETENCY IN LEARNING LANGUAGES**

МРНТИ 16.01.45

А. Бакитов,¹ А. Смагулова², Р. Маткеримова³

¹филология ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің халықаралық қатынастар факультеті, дипломатиялық аударма кафедрасының и.о.доценті, Алматы қ., Қазақстан, Карасай батыра 95 e-mail: bakitov77aitkali@mail.ru

²филология ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің халықаралық қатынастар факультеті, дипломатиялық аударма кафедрасының и.о.доценті, Алматы қ., Қазақстан, Карасай батыра 95 e-mail: smagulova.aigerm@kaznu.kz

³экономика ғылымдарының магистрі, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің халықаралық қатынастар факультеті, дипломатиялық аударма кафедрасының Алматы аға оқытушысы, қ., Қазақстан, Карасай батыра 95 e-mail: raushan.matkerimova@kaznu.kz

КОММУНИКАТИВТІК БІЛІКТІЛІК ҰҒЫМЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ НЕГІЗГІ ҚҰРАМДАС БӨЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада «қарым-қатынас», «мәдениетаралық қарым-қатынас», «коммуникативтік біліктілік» секілді ұғымдарға белгілі тіл мамандарының берген анықтамалары мен ой-тұжырымдарына шолу жасалып, қазақ және француз тілдеріндегі қарым-қатынас барысындағы тілдік және ұлттық мәдени ерекшеліктер салыстырмалы түрде зерттеледі және коммуникативтік біліктіліктің құрамдас бөліктеріне сараптама жасалады.

Түйін сөздер: қарым-қатынас, мәдениетаралық қарым-қатынас, коммуникативтік біліктілік, лингвистикалық, дискурсивтік, прагматикалық (практикалық), әлеуметтіклингвистикалық, стратегиялық және ой біліктіліктері.

Бакитов А.¹, Смагулова А.², Маткеримова Р.³

¹кандидат филологических наук, и.о. доцента кафедры дипломатического перевода факультета международных отношений Казахского национального университета имени аль-Фараби, г.Алматы, Казахстан, Карасай батыра 95 e-mail:

bakitov77aitkali@mail.ru

²кандидат филологических наук, и.о. доцента кафедры дипломатического перевода факультета международных отношений Казахского национального университета имени аль-Фараби, г.Алматы, Казахстан, Карасай батыра 95 e-mail:

smagulova.aigerm@kaznu.kz

³магистр экономических наук, ст. преподаватель кафедры дипломатического перевода факультета международных отношений Казахского национального университета имени аль-Фараби, г.Алматы, Казахстан, Карасай батыра 95 e-mail: raushan.matkerimova@kaznu.kz

КОНЦЕПЦИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КВАЛИФИКАЦИИ И ЕЕ ОСНОВНЫЕ КОМПОНЕНТЫ

Аннотация

В настоящей статье рассматриваются такие понятия как «коммуникация», «межкультурная коммуникация», «коммуникативная компетенция» и обзор определении и мнении известных лингвистов, также в данной статье проведена сравнительно-сопоставительный анализ лингвистическим и культурным особенностям при коммуникации на казахском и французском языках и составляющим коммуникативной компетенции.

Ключевые слова: коммуникация, межкультурная коммуникация, коммуникативная компетенция, лингвистическая, дискурсивная, прагматическая (практическая), социолингвистическая, стратегическая компетенции

Bakitov A. ¹, Smagulova A. ² Matkerimova R. ³

¹Candidate of philological sciences, associate professor of Chair of «Diplomatic translations» of Department of «International Relations» of Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, Karasai batira 95 e-mail:

bakitov77aitkali@mail.ru

²Candidate of philological sciences, associate professor of Chair of «Diplomatic translations» of Department of «International Relations» of Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, Karasai batira 95 e-mail:

smagulova.aigerm@kaznu.kz

³ Master of economical science of Chair of «Diplomatic translations» of Department of «International Relations» of Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, Karasai batira 95 e-mail: raushan.matkerimova@kaznu.kz

THE CONCEPT OF COMMUNICATIVE QUALIFICATIONS AND ITS BASIC COMPONENTS

Abstract

This article examines such concepts as “communication”, “intercultural communication”, “communicative competence” and a review of the definition and opinion of famous linguists. Also in this article, a comparative analysis of the linguistic and cultural characteristics of communication in Kazakh and French languages communicative competence. **Key words:** communication, intercultural communication, communicative competence, linguistic, discursive, pragmatic (practical), sociolinguistic, strategic competence.

Тәуелсіздік алғаннан бері Қазақстан халықаралық қатынастар субъектісіне айналып, мемлекетаралық қатынастар, қарым-қатынас саласы жаңа белеске көтерілді. Бұл тұрғыдан алғанда елімізде мемлекетаралық қарым-қатынаста жемісті қызмет атқаратын, шетел тілдерін жоғары деңгейде меңгерген білікті мамандар даярлау бүгінгі заман талаптарының бірі болып табылады деп ойлаймыз.

«Қарым-қатынас» дүниежүзінің барша халқына ортақ сөз және ол латынның “communico”, яғни, «жалпылама істеймін, байланыстырамын, қарым-қатынаста боламын» деген мағынаны білдіретін сөз тіркесінен шыққан.

О. Я. Гойхман мен Т. М. Нодейна «Қарым-қатынас» ұғымына мынандай анықтама береді: «Қарым-қатынас - адамдардың танымдық еңбек қызметі үрдісінде олардың өзара іс-әрекетінің өзгеше формасы».

С. Г. Тер-Минасова: «Қарым-қатынас – адамдар арасында ақпаратты берудің әр алуан әдістері, осы тәсілдердің көмегімен адамдар бір-біріне қатынасын құрып, бір-біріне деген сезімін түсіндіреді» дейді [1,15]. Мәдениетаралық қарым-қатынас терминінің пайда болуы ХХ ғасырдың жетпісінші жылдары жарық көрген Л.Самовар және Р.Портердің оқулығымен байланысты. Сол жылдары негізгі нысанасы екі немесе бірнеше ұлт өкілдерінің қарым-қатынас жасау барысында кездесетін коммуникативтік сәтсіздіктер мен түсініспеушіліктер болып табылатын ізденіс жұмыстары дами бастады.

Қарым-қатынас туралы қазіргі кезде танымал концепциялардың барлығын алпысыншы жылдары құрамына әр түрлі ғылым саласында жұмыс істейтін зерттеушілер: психиатрлар Ватрлауиск, Жаксон және антропологтар Батсон, Бирдуисмел, Э.Гофман, И.Винкин кіретін американдық Пало Алто мектебінің өкілдері ұсынған. Ғалымдардың пікірінше, қарым-қатынас вербалдық және вербалдық емес әрекеттерді қамтиды. Қарым – қатынас екі немесе одан да көп қатысушы адамдардың қатысуымен іске асатын үдеріс [2,47]. Қатысушыларды сөйлеуші және тыңдаушы деп екі топқа бөлуге болады. Сөйлеуші өз сөздерін, іс-әрекетін тыңдаушыға бейімдейді (яғни сөйлеуші тыңдаушының жасына, статусына, т.б. байланысты өз іс-әрекетін бейімдейді). Сонымен қатар, сөйлеуші сөйлеп отырған кезде тыңдаушы да қарым-қатынасқа қатысады. И.Винкин қарым-қатынасқа мынандай анықтама береді: «Қарым-қатынас телеграф немесе теннис ойыны сияқты емес, бір адам хабар жіберіп, екінші оны қабыл алған соң ғана сөйлеушіге (хабар жіберушіге) айналмайды. Қарым – қатынас оркестр сияқты. Қарым – қатынас бірнеше каналды жүйе. Бұл жүйеге коммуниканттар оркестрдегі музыканттар секілді әр уақытта қатысады. Бірақ бұл оркестрде дирижер болмайды. Әркім өзімен әңгімелесушіге байланысты, оның жасына, жынысына, әлеуметтік рөліне және тағы басқа да қарым – қатынас ережелеріне сүйене отырып, сөзін, іс-әрекетін тыңдаушыға бейімдейді» [3, 254].

Мәдениетаралық қарым-қатынасқа М.Б.Бергельсон мынандай анықтама береді: «Межкультурная коммуникация – это разновидность коммуникации, при которой представители разных культур используют при прямом контакте специальные языковые варианты и дискурсивные стратегии» [4, 166].

Мәдениетаралық қарым-қатынас үдерісінде әр түрлі мәдениет, әр түрлі әлеуметтік және жас ерекшелігі бар топтар өкілдерінің арасында ақпарат алмасу болады. Мәдениетаралық қарым-қатынас әр түрлі ұлт өкілдеріне таныс емес мәдени кеңістікте дұрыс бағыт-бағдар бере отырып, олардың бірін-бірі түсінуіне көмек береді. Тілді үйрену тек грамматикалық ережелер мен сөздерді меңгеру ғана емес, сонымен қатар сол тілде сөйлейтін халықтың мәдениетін де үйрену екендігіне ешкімнің таласы жоқ. Себебі мәдениетті білмейінше тіл әр түрлі ұлт өкілдерінің арасындағы коммуникативтік қарым-қатынастың сәтті болуына жеткіліксіз.

Белгілі бір мәдениет немесе ел адамдарының қарым-қатынас жасау барысында ұстанатын белгілі ережелері, жоралары бар. Атап айтар бір жәйт, бұндай ережелер тек бір адамның мінез-құлқына, іс-әрекетіне негізделмеген, керісінше әр адам өз іс-әрекетін сол мәдениет өкілдерінің бәріне ортақ ережелерге лайықтайды, яғни әр кезде қарым-қатынас белгілі бір қоғамға тән салт-жоралармен, ережелермен жүзеге асады. Мысалы, бастық пен оның қол астында қызмет атқаратын адамның арасындағы қарым-қатынас барысындағы вербалды және бейвербалды іс-әрекеттер мен достар арасындағы әрекеттердің арасында айырмашылық көп. Мінекей, қарым-қатынас барысында лингвистикалық біліммен қоса әлеуметтік-мәдени білімнің де атқаратын рөлі зор. Лингвистикалық біліктілік сөйлеуші мен тыңдаушыға сөйлемдер құрап, өз ойын жеткізуге және сол сөйлемдерді түсінуге мүмкіндік беретін грамматикалық ережелер жүйесі болып табылса, коммуникативтік біліктілік грамматикалық ережелер мен әлеуметтік-мәдени білімнен құралады. Бұндай білім адамға әр түрлі коммуникативтік мәдени жағдаяттарда жақсы нәтижеге жетуіне көмектеседі. Коммуникативтік біліктілікке әңгімелесу ережелері, әдептілік нормалары да жатады, яғни әр түрлі коммуникативтік жағдаятқа сәйкес амандасу, алғыс айту, мақтау, өтініш білдіру тағы

басқалар әр түрлі жолмен жүзеге асады [5,74]. Бәрімізге белгілі, бір сөйлем қолданысқа түсу үшін оның грамматикалық тұрғыдан дұрыс болғандығы жеткіліксіз. Кез келген сөз, сөйлем өзіне тән қолданыс ережелеріне бағынады. Сонымен, сөйлеу біліктілігі тілдік және коммуникативтік біліктіліктерден құралады.

Бүгінгі таңда мәдениетаралық қарым-қатынас жөнінде зерттеу жұмыстары өте көп. Көптеген лингвистердің айтуынша, бұндай ізденіс жұмыстары төмендегідей принциптерге негізделген:

1. «Өзара қарым-қатынас жүйесі бір мәдениеттен екінші мәдениетке өзгеріп отырады, басқаша айтқанда әр ұлттың өзіне тән мәдениеті, өзара қарым-қатынас жасау жүйесі бар. Тілі мен мәдениеті әр түрлі халықтар арасындағы қарым-қатынастарды салыстыра зерттегенде ең бірінші осы тілді және мәдени тұрғыдан әр түрлі елдердің арасындағы өзгешеліктер тудыратын коммуникативтік мәселелердің көзін анықтау керек. Бұлар: сөз әрекеттерінің жүзеге асуы, сөз кезегін сақтау ережелері, адамдар арасындағы қарым-қатынас ережелері, алуан түрлі эмоцияның, сезімнің тілде көрініс табуы және т.б.

2. Мәдениетаралық қарым-қатынас барысында бұндай өзгешеліктер екі немесе бірнеше ұлт өкілдерінің арасында түсінбеушілік тудыруы мүмкін» [5, 78].

Жоғарыда айтылған ой-пікірлерге дәлел ретінде бірнеше мысалдар келтірейік: кейбір коммуникативтік жағдаят барысында шетелдік сөйлеуші калька жасайды, яғни ол өз ана тіліндегі кейбір тілдік құбылыстарды шетел тілінде сөйлегенде қолданады. Мысалы:

1. *Men sizdi Жаңа жылыңызбен құттықтаймын* деген тілекті көп адамдар француз тілінде *«Je vous souhaite bonne année»* - деп айтудың орнына *«Je vous félicite à l'occasion du Nouvel An»* - деп тікелей аударма жасап айтады.

2. Француз тіліндегі: *«Vous voulez fermer la porte, s'il vous plaît»* <Есікті жапқыңыз келе ме? > деген сөйлем *«Fermez la porte, s'il vous plaît»* <Есікті жабыңызшы> деген мағына береді.

3. *«Tu ne vas pas me faire croire ça»* <Сен бұған мені сендіре алмайсың > деген емес *«Tu es un menteur»* <Сен өтірікшісің> деген мағынаны білдіреді.

4. *«Tu ne vas pas me raconter toujours la même histoire»* <Сен маған ылғи да бір әңгімені қайталап айтпайтын шығарсың> деген сөйлем имплицитті түрде *«Tu m'ennuies, tais-toi»* <Сен мені жалықтырдың, аузыңды жап> деген мағынаны білдіреді.

Әр түрлі мәдениет өкілдерінің арасында түсініспеушілік тудыратын тілдік ерекшеліктермен қатар, мәдени айырмашылықтар да кездеседі. Мәселен, танысу барысында ұстанатын әдептілік ережелері әр ұлтта әр түрлі болады. Бір корейлік алғашқы кездесуден кейін француз ғылыми жетекшісі туралы былай дейді: *«Мені француз ғылыми жетекшім өте суық қабылдады. Ол менен тіпті отбасы жағдайымды, жасымды, қайда тұратындығымды сұрамады. Ол маған тек қана мекеменің құрылысын, оқуға жазылу ережелерін түсіндірді»*. Керісінше, бір жыл Кореяда болған француз информанты былай дейді: *«Корейліктер шетелдікпен танысқан кезде, бірден оның жасын, отбасы жағдайын, балаларының бар – жоқтығын сұрайды. Бұл еуропалықтарға нағыз тергеу сияқты ерсі көрінеді»* [6, 47]. Бірінші мысалда, француз ғылыми жетекшісі француздардың әдептілік ережелерін сақтай отырып, өз әңгімелесушісінің жеке өміріне байланысты сұрақтар қоюдан аулақ болады, себебі бұндай сұрақтар ол үшін орынсыз болып есептелінеді. Екінші мысалда корейлік шетелдіктен жасын, отбасы жағдайын сұраудан именбейді, себебі бұндай сұрақтар корейліктер үшін әдепсіздік емес, тек орынсыз қолданылмаса болғаны. Сонымен қатар, бұндай сұрақтар корейліктер үшін адамға жақындау стратегиясы бола алады. Әңгімелесушінің әлеуметтік мәдени ерекшеліктері туралы білімдердің жеткіліксіздігінен, француз бен корейлік сөйлеу актілерін өздерінің ұлтында қалыптасқан мәдени ерекшеліктерге, әңгімелесу ережелеріне сүйене отырып түсіндіреді. Бұл сөйлеу жағдаятында басқаның іс-әрекеті жағымсыз түрде бағаланған, *өте салқын қабылдады, нағыз тергеу сияқты ерсі көрінеді* деген сияқты баға берілген.

Әдептілік бір қоғамның деңгейінде ғана әмбебап деп айтуға болады. Әдептілік әр қоғамда әр түрлі жолмен көрініс табады. Тілді жете білмеуден басқа, тілінде сөйлеп отырған елдің салт-дәстүрін, мәдениетін білмеу де түсінбестік туғызатындығын байқауға болады. Сонымен қатар бұндай түсінбестік екі ұлт өкіліне де ортақ, яғни бір шетелдік екінші шетел азаматының кейбір іс-

әрекетіне таң қалуы мүмкін немесе түсінбеуі ықтимал, керісінше екінші шетелдік те бірінші шетелдіктің кейбір іс-әрекетіне, сөздеріне таң қалып, түсінбеуі мүмкін. Бұдан іс-әрекетке жағымсыз баға беру туындайды.

Бәрімізге белгілі, қазақтар тіл, сөз құдіретіне сенгендіктен, тіл-көз тимесін деп адамды, әсіресе кішкентай баланы көп мақтамайды, мақтай қалған жағдайда тіл-көзден аулақ болсын деген ниетпен бірден «тьфу-тьфу» дейді. Француздарда еңбекақысы туралы сұрақ қою орынсыз болып есептелсе, қазақтарда жолаушыдан «Қайда бара жатырсың?» - деп тіке сұрамаған, «Жолың (-ыңыз) болсын!» деген тілек айту арқылы меңзеп сұрайды.

Жетпісінші жылдарда зерттеушілердің көпшілігі шетел тілдерін коммуникативтік бағыттағы оқыту жолына үлкен көңіл бөлді, яғни, мұндағы мақсат ана тілінде емес, үйреніп жүрген тілде сол тіл өкілімен қарым-қатынас жасау іскерлігін қалыптастыру болып табылады.

Ең бірінші американдық ғалым Н. Хомский (1965) “тіл қабілеттілігі” мен “тіл белсенділігі” ұғымдарының байланысын анықтауды қолға алды.

Н. Хомский В. Гумбольдтің еңбектеріне сілтеме жасай отырып, генеративтік грамматиканың мәселесін [латынның competence деген сөзінен шыққан – белгілі бір нәрсеге қабілетті болу деген мағынаны білдіреді] көбінесе ана тілінде нақтылы тілдік іс-әрекеттерді орындауға қажетті, қабілеттілік ретінде анықтады. Н. Хомский біліктілікті грамматикалық білімді жете білу деп анықтайды, соның негізінде сол тіл өкілі грамматикалық дұрыс сөйлемдердің тууына себепкер болады және сонымен қатар ол кейбір сөз айтылымдары оның тіліне жатады ма немесе жатпайды ма соны талқылайды. Сөз тудыруға грамматикалық білімді қажет екенін ескеру қажет. Бірақта сөз жағдаяттары да жоққа шығарылмайды, оның дәлелдемесі А. Р. Лурияның көзқарасында жетекші орын алады: «Тілдегі “біліктілікпен” [тілдік қабілеттілік] және тілді “қолдану” [тілдік белсенділік] бірден пайда болған жоқ және тәуелсіз екі құбылыс болып табылмайды». Сөз іс-әрекетінде өзін көрсетуші және “білімнің белгілі бір жиынтығы мен ұсынылуының ” меңгеруші тілдік тұлға ұғымының (Ю. Н. Караулов) еңгізілуі, біліктілік ұғымын тілдік тұлғаның онтогенізде иемденген және оқу процесінде меңгерген мағлұмат жиынтығының нақтылы реттік жүйемен біріккен эксралингвистикалық және тілдік білімнің жиынтығы ретінде анықтауға мүмкіндік берді, сонымен қатар, санада жинақталған индивидтің негізгі мәлеметі болып табылады. Соған сәйкес, Щукин А.Н. өзінің «Обучение иностранным языкам: Теория и практика» [7,87] еңбегінде коммуникативтік біліктілікке мынандай анықтама береді: коммуникативтік біліктілік – үйреніп жатқан тіл құралдарының көмегімен қарым – қатынас мақсаттары мен жағдаяттарына сәйкес сөз әрекетін жүзеге асыру қабілеті». Сонымен, коммуникативтік біліктілік жеке адамның шетел тілін үйрену үдерісінде меңгерген білімі, жеке адамның сөзді тудыру барысында ақпараттың қажетті мазмұнын беру үшін немесе қабылдау кезінде ақпаратты түсіну үшін жеке адамның меңгерген және қолданатын сөз іс-әрекетінің барлық түрлерінің іскерлігіне меңгергендігі болып табылады. Коммуникативтік біліктілік қарым – қатынасқа қатысуға мүмкіндік беретін іскерліктер жиынтығына және біліктіліктің басқа да түрлеріне негізделеді.

Коммуникативтік біліктіліктің толық сипаттамасын Л. Ф. Бахман берді. Автор мұнда тілдік (**лингвистикалық**), **дискурсивтік**, **прагматикалық** (**практикалық**), **әлеуметтіклингвистикалық**, **стратегиялық және ой біліктіліктерін** кіргізеді.

Коммуникативтік біліктіліктің құрамдас бөліктеріне жеке – жеке тоқталып өтелік:

1. Лингвистикалық біліктілік - бұл тіл жүйесі жайлы білімдерді меңгеру, тіл бірліктерінің сөздегі қызмет ету ережелерін білу және тіл жүйесі көмегімен өзге адамдардың ойын түсіну және өз ой- пікірін, коммуникативтік ниетін ауызша және жазбаша түрде жеткізе білу қабілеті.

2. Коммуникативтік біліктіліктің келесі құрамдас бөлігі - әлеуметтік мәдени біліктілік. Әдіскерлердің ойынша, біліктіліктің бұл түрі тіл үйренушілердің оқып жатқан тілде сөйлейтін ұлт өкілдерінің әлеуметтік және сөйлеу әрекеттерінің ұлттық мәдени ерекшеліктерін білу және үйреніп жатқан тіл өкілдерінің дәстүрлерін, әдет - ғұрыптарын, әлеуметтік стереотиптерін, сан

ғасырлық тарихы мен мәдениеттерін білу, сонымен қатар қарым-қатынас үдерісінде осы білімдерді қолдана алу болып табылады.

Шетел тілдері сабақтарында аталмыш біліктілікті қалыптастыру мәдениеттер диалогы контекстінде әлемді қабылдаудың әлеуметтік мәдени ерекшеліктерін ескере отырып өткізіледі және «екінші тілдік тұлға» қалыптасуына ықпал етеді.

3. Сөз біліктілігі - сөз әрекетін ұйымдастыруға және жүзеге асыруға, коммуникативтік ниетті жүзеге асыруға мүмкіндік беретін тілдің көмегімен ойды қалыптастыру, тұжырымдап жеткізу тәсілдерін білу, сонымен қатар осы аталған тәсілдердің көмегімен басқа адамдардың айтқан ойын түсіну және өз ой – пікірін жеткізу қабілеті болып табылады. Сонымен қатар сөз біліктілігі сөз әрекетінде тілді қолдану қабілеттілігін де қамтиды.

Біліктіліктің бұл түрін кейбір зерттеушілер әлеуметтік лингвистикалық біліктілік деп атайды. Сөз біліктілігін әлеуметтік лингвистикалық біліктілік деп атау арқылы сөйлеушінің сөйлеу әрекетінің шарттарына, атап айтқанда сөйлеушінің жағдаяттарға, коммуникативтік мақсаттар мен ниеттерге байланысты қажетті лингвистикалық формалар мен тәсілдерді таңдап алу іскерлігін көрсетуге тырысады.

4. Дискурсивтік біліктілік тіл үйренушінің мәтінді құру мен түсіндіру үшін нақты стратегияларды қолдана білу қабілетін білдіреді. Көптеген әдіскерлер атап көрсеткендей, коммуникативтік бағдарлы оқыту формаға емес, мазмұнға бағытталады. Сондықтан да дискурс деп аталған «не айту керек» және «қалай айту керек» дегендерді қамтитын коммуникативтік мазмұн формасы қызығушылық тудырады. Дискурс - біртұтас байланысқан мәтін, фразадан жоғары бірлік. Дискурс пен мәтін арасындағы айырмашылық: мәтін қандай да бір абстрактылы – формалды құрылымды білдірсе, дискурс қарым – қатынас барысында туындайтын мәтінді білдіреді. Осылайша, дискурс дегеніміз лингвистикалық белгілермен қатар, қарым – қатынас жағдаяты мен қарым – қатынасқа қатысушылардың ерекшеліктерін көрсететін экстралингвистикалық өлшемдері бар сөз туындысы. Дискурстың осы анықтамасына сәйкес, дискурсивтік біліктілікті - әртүрлі дискурстерге тән ерекшеліктерді білу, сондай-ақ қарым-қатынас жағдаятында дискурс жасай білу деп анықтауға болады.

5. Коммуникативтік біліктіліктің бесінші құрамдас бөлігі - стратегиялық біліктілік. Л.Ф.Бахман өз зерттеу жұмысында стратегиялық біліктілікті коммуникативтік тілдік қабілеттіліктің аяқталған элементі ретінде қарастырады. Л.Ф.Бахман айтуынша, **стратегиялық біліктілік** - жеке адамның ақпарат алмасу үдерісінде тілдік біліктіліктің барлық элементтерін қолдана алу қабілеттілігі.

А.Н. Шукинаның пікірінше, стратегиялық біліктілік – шетелдік ортада тілдік біліміндегі, сондай – ақ сөйлеу мен әлеуметтік тәжірибесіндегі кемшіліктердің орынын толтыру біліктілігі болып табылады. Мәселен, тіл үйренушілердің өздеріне таныс емес сөздердің мағынасын контекстке, тақырыпқа, жағдаятқа немесе сөз құрылымындағы таныс элементтерге (түбір, қосымшалар және т.б.) сүйеніп түсінуі.

Стратегиялық біліктілік – коммуникативтік біліктіліктің бір бөлігі, бұл танымдық механизм, оның көмегімен экстралингвистикалық және тілдік біліктіліктер арасында байланыс іске асады, тілдік мінез – құлық стратегиясын таңдау арқылы жеке адамның жағдаятқа қажетті тілдік және түпкі білімдері іске асады.

6. Әлеуметтік біліктілік басқа адамдармен қарым – қатынас жасау ниеті мен іскерлігінде және сөйлеушінің коммуникативтік ниеті мен жағдаятқа сәйкес өз сөйлесімдерін құрау қабілетінде көрініс табады. Біліктіліктің бұл түрін ғалымдар **прагматикалық біліктілік** деп атайды. Бұл атау арқылы ғалымдар тіл үйренушінің коммуникативтік акті шарттары мен алға қойған мақсатқа байланысты өз ой- пікірін жеткізудің ең тиімді тәсілін таңдап алу іскерлігін атап көрсетеді.

- Қазақ және француз тілдеріндегі тілектердің қызметіндегі бір үлкен айырмашылық қазақ тілінде тілек тек қана адресатқа жақсылық тілеу ғана емес, сонымен қатар оған алғыс айтып,

ризашылығын білдіру, іс - әрекетін құптап, жағымды бағалау үшін де қолданылады. Мәселен, үлкенге кіші көмектесе, үлкен кісі оған: *Өркенің өссін! Таудай азамат бол! Бақытты бол! т.б.* тілектер айтады. Француз тілінде тілектердің жағымды баға беру мақсатымен қолданылған жағдайларды зерттеу барысында бізге белгілі әдеби шығармалар мен ғылыми еңбектерден кездестірмедік.

- Француз тілінде баланың сырт-келбетіне мақтау айту ешқандай конвенциямен шектелмеген болса, қазақ тілінде бөтен адамдар балаға көп мақтау айтпайды, тіл - көз тиіп кетеді деген пікір бар, сондықтан да қазақ халқында кішкентай баланы *жаман бала, жаман қыз* деп еркелете мақтау қалыптасқан.

- Вербалдық белгілер адамдар арасындағы қарым-қатынастың басты құралы болғанымен, олар адамның әр түрлі эмоциясы мен сезімін жеткізу үшін жеткіліксіз. Тілдік белгілер бейнелей алмайтын адамның әр түрлі эмоциясы, көңіл күйі бейвербалдық белгілердің көмегімен беріледі. Е.И.Рогов өзінің “Психология общения” (Москва, 2001) еңбегінде атап көрсеткеніндей, сөйлеуші 40 % ақпаратты тілдің көмегімен бере алады. Қалған ақпараттар паралингвистикалық белгілер арқылы беріледі. Сондықтан да қарым-қатынастың коммуниканттар үшін тиімді болуы олардың сөздерді және вербалдық Қарым-қатынастың басқа да элементтерін түсіне білуіне және ым-ишарат, дене қозғалысы, дауыс ырғағы т.б. бейвербалдық белгілердің көмегімен берілетін ақпараттарды дұрыс түсіне білуіне байланысты.

- Жағымды бағалаудың бейвербалдық белгілеріндегі ұқсастықтар: Қазақтарда да, француздарда да адамның іс - әрекетіне риза болып, жағымды баға беруде **алақан шапалақтау, бетінен сүйю, арқасынан қағу, бас бармақты жоғары көтеру** сияқты паралингвистикалық белгілер қолданылады. Осы жерде айта кетер бір мәселе: кейбір бейвербалдық белгілер жағымды бағалаумен қатар, қолданылу жағдайына байланысты наразылықты көрсетіп, жағымсыз бағаны білдіруі де мүмкін. Мәселен: *...Тілектің аудармашылығына” жұрт қыран күлкіге батып, ду қол шапалақтады. Шешен қағазына тағы да шұқшия бастап еді, жұрттың ду қол шапалағы қайта басталып, сөз бастауға мұрша бермеді. Сөйтсе жұрттың осыныша қол соққаны – олардың “Тілек, желікпе сөзің жетеді, енді мінбеден түс” деген белгісі екен.*

- Жағымсыз бағалауға қатысты бейвербалдық белгілерге келетін болсақ, олар көбінесе “көзбен”, “қаспен”, “қабақпен”, байланысты болып келеді. Қазақ тіліндегі: *ала көзімен ату, жаман көзбен қарау, жеп қоятындай қарау, жаман қарау, көзбен ату, көзін аларту, қабағын тую, оқты көзбен қарау, т.б.*, француз тілінде: *regarder du mauvais oeil, regarder de travers, faire de gros yeux, froncer les sourcils, lancer un regard sévère sans rien dire* сөз қолданыстарында наразылық, ұнатпаушылық, құптамау, жағымсыз бағалау мәні жатыр.

- Екі тілдегі жағымды және жағымсыз бағалауды білдіретін бейвербалдық белгілерді айырмашылықтарына қарай 3 топқа топтастыруға болады:

- Екі тілде де кездесетін, бірақ беретін мағыналары әр түрлі бейвербалдық белгілер: Қазақтарда “тамағының астын саусақпен шертү” вербалдық емес белгісі қолданылса, француздарда осы аталған белгі “бауыздау” деген мағынаға ие.

- Бір мәдениет өкілдері қолданатын, бірақ екінші тілде ешқандай мағына бермейтін бейвербалдық белгілер: француздарда алақанынан жүн жұлып жатқандай қимыл жасау “еріншек” деген мағынаны білдірсе, сол қолының бұлшық етін оң жұдырығымен үйкелеу “мақтаншақ адам” дегенді меңзейді. Ал қазақ тілінде аталмыш паралингвистикалық белгілер қолданылмайды.

- Бір жағымды не жағымсыз баға екі тілде екі түрлі бейвербалдық белгінің көмегімен беріледі: Француздарда сұқ саусағымен көзінің астын тигізу, “ сен өтірік айтып отырсың немесе ол өтірік айтып отыр, ол - өтірікші” дегенді меңзесе, тура осы мағынаны білдіру үшін қазақтарда “құлақты саусағымен ұру” белгісі қолданылады.

- Бағалаудың бейвербалдық белгілері француз тілінде кеңірек орын алған, себебі қазақ халқы сөз құдіретіне сенгендіктен, эмоциясын, сезімдерін, ой-пікірін көбінесе тілдік бірліктермен білдіреді.

Тіл коммуникативтік мақсаттарда ой құралы ретінде ғана қолданылады, өйткені қарым-қатынас процесінде коммуникативтік мазмұн беріліп қана қоймайды, сонымен қатар сөз-ойлау әрекеті нәтижесінде жасалады. Тіл үйренушілерді лексика, грамматикаға оқытумен қатар, Қарым-қатынасқа үйрету қажет, яғни коммуникативтік біліктілікті және оның құрамдас бөліктерін дамыту қажет. Бұл өте маңызды, өйткені коммуникативтік біліктілікті оның бөліктерінсіз

калыптастыру мүмкін емес. Егер оқушы қарым-қатынас тақырыбының мазмұнын білсе де, сөз айтылымның коммуникативтік стратегиясын меңгермесе, Қарым-қатынас іске аспайды. Коммуникативтік біліктілікті оның құрамдас бөліктерімен бірге дамыту қажет.

Қолданылған әдебиеттер:

1. С. Г. Тер-Минасова *Язык и межкультурная коммуникация*. - Слово / Slovo. Москва 2000. - 146 стр.
2. Goffman Erving. *Les rites d'interaction*. - Paris, les Editions de Minuit, 2005,- p 230.
3. Winkin Yves, *La nouvelle communication*. – Paris, Seuil, 2001.-p.207.
4. Бергельсон М.Б. *Межкультурная коммуникация как исследовательская программа: Лингвистические методы изучения кросс-культурных взаимодействий // Вестник МГУ, сер.19. – 2001, №4.-с.166-181.*
5. Kerbrat-Orecchioni Catherine, *Les interactions verbales, tome 1*. – Paris, Armand Colin, 1998.-p.250.
6. Mauchamp Nelly, *Les Français (mentalité et comportements)*. – Paris, Clé international, 1994. –p.95.
7. Щукин А.Н. *Обучение иностранным языкам: Теория и практика*, - М.: Филоматис, 2004, -стр. 140

МРНТИ:14.35.09

Сатибек С.А.¹ Абуов Ж.А.²
КазНПУ имени Абая,

¹ Магистрант 2 курса специальности 6М011900- Иностранный язык: два иностранных языка

² Научный руководитель, д.ф.н., профессор

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация

Статья посвящена актуальной проблеме формирования социокультурной компетенции с помощью современных технологий в процессе обучения английскому языку. Значение социокультурной компетенции играет важную роль в обучении английского языка. В статье раскрывается сущность понятия социокультурной компетенции, анализируются навыки и умения, которыми должны овладеть учащиеся для формирования данной компетенции. Также описываются основные средства формирования социокультурной компетенции на уроках английского языка. В данной статье одним из современных средств формирования социокультурной компетенции раскрывается массовая культура, а также приводятся полезные интернет ресурсы для обучения различным видам деятельности на уроке английского языка.

Ключевые слова: социокультурная компетенция, обучение, английский язык, массовая культура, иноязычное общение, аудирование, интернет-сайты.

С.А. Сатибек¹, Ж.А. Абуов²
Абай атындағы ҚазҰПУ,

¹ 6М011900- Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2 курс магистранты

² Ғылыми жетекші, ф.ғ.д., профессор

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА СТУДЕНТТЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Аңдатпа

Мақалада ағылшын тілін оқыту процесінде қазіргі заманғы технологиялардың көмегімен әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастырудың өзекті мәселесіне арналған. Ағылшын тілін оқытуда әлеуметтік-мәдени құзыреттілік құндылығы маңызды рөл атқарады. Мақалада социомәдени құзыреттілік тұжырымдамасының мәні түсіндіріледі, оқушылардың осы құзыреттілікті қалыптастыру дағдылары мен қабілеттерін талдайды. Ол сондай-ақ ағылшын тілінде сабақ өткізудің әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастырудың негізгі құралдарын сипаттайды. Бұл мақалада социомәдени құзыреттілікті қалыптастырудың заманауи құралдарының бірі бұқаралық мәдениетті ашып көрсетеді, сондай-ақ ағылшын тілінде түрлі іс-шараларды оқытуға арналған пайдалы онлайн-ресурстарды ұсынады.

Түйінді сөздер: әлеуметтік-мәдени құзыреттілік, білім беру, ағылшын тілі, бұқаралық мәдениет, шет тіліндегі қарым-қатынас, тыңдау, веб-сайттар

*Satibek C.A.¹ Abuov Zh.A.²
Abay KazNPU,*

¹Master Degree 2 courses of speciality 6M011900- Foreign language : two foreign languages

²Scientific advisor, Doctor of Philology, professor

MODERN TECHNOLOGIES OF FORMATION OF SOCIOCULTURAL COMPETENCE AT PUPILS AT ENGLISH LESSONS

Abstract

Article is devoted to a current problem of formation of sociocultural competence by means of modern technologies in the course of training in English. The value of sociocultural competence plays an important role in training of English. In article the essence of a concept of sociocultural competence reveals, skills and abilities which have to seize studying for formation of this competence are analyzed. Also fixed assets of formation of sociocultural competence at English lessons are described. In this article one of modern means of formation of sociocultural competence the mass culture reveals and also resources for training in different types of activity at an English lesson are given useful the Internet.

Keywords: sociocultural competence, training, English, mass culture, foreign-language communication, audition, websites.

Актуальность работы. Изучение иностранного языка, является средством развития практических умений взаимодействия с представителями других культур, коммуникативных качеств личности, гибкости мышления и толерантности. Чтобы эффективно изучать иностранный язык и свободно владеть им, необходимо иметь представление об особенностях менталитета носителей языка. Все это обуславливает необходимость формирования и развития социокультурной компетенции.

Социокультурная компетенция представляет собой совокупность знаний о культурных, социолингвистических и этических особенностях общества страны изучаемого языка, а также готовность и способность учащихся применять эти знания в иноязычном общении.

Социокультурная компетенция способствует реализации конечной цели обучения – формированию способности и готовности личности к межкультурному диалогу, а также ее толерантного и позитивного восприятия иноязычной культуры. Все это позволит успешно участвовать в процессе межкультурного взаимодействия.

Все авторы, проводившие исследования относительно проблеме формирования социокультурной компетенции, а также оценки уровня ее сформированности сходятся во мнении, что для успешного развития социокультурной компетенции учащихся на уроках английского языка необходимо создавать модель культуры того или иного народа, используя в качестве основных средств произведения англоязычной культуры, ее артефакты.

В качестве основных средств в формировании социокультурной компетенции у учащихся на уроках английского языка в основном используются [3]:

- речевые упражнения во всех видах речевой деятельности, направленные на овладение социокультурными знаниями, формирование социокультурных навыков, развитие социокультурных умений, овладение социокультурным опытом на основе освоения образовательных эпистем;
- упражнения на основе проблемных социокультурных ситуаций;
- анализ художественных, публицистических текстов различных жанров;
- аудио-тексты (телефонные разговоры, радиопередачи, интервью и д.р.);
- упражнения на основе иллюстративных опор (фотографии, рисунки, картины и д.р.);
- разыгрывание ролевых этюдов;
- анализ художественных и документальных фильмов.

Так, по мнению большинства ученых, в работе по формированию социокультурной компетенции необходимо сочетать различные виды упражнений и методы работы и использовать все доступные современные средства в их творческом сочетании, попутно развивая все виды речевой деятельности учащихся.

Владение английским языком невозможно без развития социокультурной компетенции как важнейшего компонента англоязычной коммуникативной компетенции. Социокультурная компетенция – это «комплекс знаний о национальных ценностях, исторических вехах, религии, поведенческих моделях, обычаях, традициях, языке, достижениях культуры, а также способность и готовность применять это знания в англоязычном общении [8].

В настоящее время, существует множество средств формирования и совершенствования социокультурной компетенции, которые характеризуются аутентичностью, «современностью» и актуальностью, содержательностью и доступностью для понимания учащихся. Одним из таких средств являются произведения массовой культуры.

Так, одним из средств развития социокультурной компетенции на уроках иностранного языка является массовая культура. Массовая культура – продукт своего времени, несет экономическую нагрузку. Массовая культура изменяется под воздействием изменения конкретной социально-исторической ситуации, это актуальное средство изучения иноязычной культуры, которое наиболее полно отражает социокультурные нормы, проблемы и ценности общества носителей языка в конкретный момент времени. В своей совокупности массовая культура оказывает влияние на формирование социокультурной и, как следствие, коммуникативной компетенции современного человека [1].

Массовая культура охватывает практически все сферы жизни общества и отражает определенный набор моделей поведения, мышления и нравственных нормативов представителей того или иного социума. К артефактам массовой культуры относятся продукты информационной индустрии, индустрии досуга, виртуальной культуры, а также массовая идеология, общественные мифы и система государственной пропаганды.

Правильно отобранные, актуальные и релевантные произведения массовой культуры отражают современные нравственные ценности и социальные нормы, реальные жизненные ситуации иноязычного общества и языковые нормы, а также развивают у учащихся критическое мышление, чувства и эмоции, способность к саморефлексии.

Массовая культура может быть использована на уроках английского языка для развития социокультурной компетенции учащихся – готовности и способности применять в иноязычном общении знания о культурных, социолингвистических и этических особенностях общества страны изучаемого языка. Повысить мотивацию к изучению иностранного языка можно с помощью использования произведений современного кинематографа, трейлеров, видеоматериалов сети «Интернет», видеорепортажей СМИ и т.д.

В результате эмоционального воздействия, а также возможности воссоздания жизненных ситуаций видео дает большие стимулы для высказывания, а главное – оно обеспечивает гораздо лучшее и более прочное усвоение языкового материала. Использование в обучении учебных аутентичных видеоматериалов повышает коммуникативную и межкультурную компетенцию учащихся, с помощью видеофильмов демонстрируются образцы вербального и невербального поведения носителей языка, их культура и традиции [5].

Таким образом, для того чтобы быть использованными на уроках английского языка и успешно формировать социокультурную компетенцию, произведения англоязычной массовой культуры должны иметь следующие характеристики:

1. аутентичность используемых материалов (созданы представителями данного иноязычного общества);
2. новизна и актуальность информации, содержащейся в произведении массовой культуры;
3. культурологическая и страноведческая содержательность;
4. учет интересов и увлечений учащихся, мотивация к изучению культуры и языка;
5. соответствие речевых высказываний литературной норме изучаемого иностранного языка;
6. доступность для понимания (соответствие уровню владения иностранным языком и интеллектуальному уровню обучающихся);
7. организация отобранных материалов в соответствии с принципами тематичности и нарастания сложности.

Использование данных критериев при анализе произведений современной англоязычной массовой культуры позволит учителю эффективно отобрать подходящие материалы для урока английского языка – созданные носителями языка и актуальные для текущей социальной ситуации.

Формирование социокультурной компетенции представляет собой целенаправленный процесс с применением всех возможных современных технологий. Использование педагогом на занятиях по иностранному языку кейсов, технологии критического мышления, проектной деятельности, интерактивных технологий, игровых технологий, информационно-коммуникационных технологий значительно повышают интерес обучающихся к иноязычному общению, расширяя его предметное содержание [9]. Рассмотрим некоторые из них подробнее.

Технология проектной деятельности направлена на создание уникальной возможности для достижения успеха в освоении иностранного языка, для личного роста обучающихся, ориентируя их на развитие познавательных интересов и раскрытие творческого потенциала. Об организации проектной деятельности написано много научно-методической литературы. Но одним из важных особенностей использования проекта в учебно-воспитательной деятельности педагога является возможность контроля и оценки достижения метапредметных результатов средствами преподаваемого предмета (личностных, познавательных, коммуникативных и регулятивных УУД).

Алгоритмом проектной деятельности выступает следующая схема: определение проблемы → формулирование темы → постановка практико-значимой цели и задач → выдвижение гипотезы → создание проблемной ситуации → анализ проблемы → конкретизация и осмысление → реализация → презентация → рефлексия.

Метод проектов позволяет повысить продуктивность обучения и обеспечивает его практическую направленность. Тематика проектных работ на занятиях по иностранному языку носит сопоставительный характер и имеет социокультурное или культуроведческое значение. В процессе работы над проектом учащиеся изучают, систематизируют и обобщают оригинальный материал.

Использование на занятиях по иностранному языку технологии обучения в сотрудничестве способствует созданию условий для активной совместной учебно-познавательной деятельности учащихся. Интерактивное взаимодействие обучающихся в группах или парах предполагает практическое использование иностранного языка в ситуациях, моделирующих реальную действительность. Технология мотивирует учащихся к постоянному совершенствованию собственных речевых, коммуникативных и творческих способностей. Для формирования и дальнейшего развития социокультурной компетенции наиболее эффективными являются занятия, имитирующие какие-либо виды работ: путешествия, экскурсии, защиты проектов, ролевые игры, конкурсы, викторины и др. В процессе овладения социокультурными знаниями, обучающиеся значительно расширяют лексический запас, лингвострановедческий и страноведческий кругозор в различных видах речевой деятельности: аудировании, говорении, чтении, письме.

Материалами для аудирования выступают аутентичные тексты информационно-справочного характера: музейная и туристическая аудиоинформация, объявления на вокзалах и в аэропорту, прогноз погоды, новости, спортивные репортажи, интервью, инструкции. Для учащихся

определенный интерес представляет чтение как вид речевой деятельности. Предлагаемые для чтения тексты лингвострановедческого характера несут фактологическую новизну, так как в них всегда встречаются реалии и множество фактов истории, традиций, особенностей страны изучаемого языка. С учетом направления подготовки и уровня владения языком учащимся предлагаются аутентичные тексты и статьи различных стилей: научно-популярные, публицистические, художественные [7].

Газетные статьи мы рассматриваем как наиболее эффективное средство формирования социокультурной компетенции обучающихся, т.к. они обладают национально-культурным колоритом, проявляющимся на семантическом, синтаксическом, структурном уровнях. Иллюстративно-графические средства значительно усиливают вербальное воздействие сообщения и обладают широким спектром ассоциативных связей. Газетные и журнальные статьи являются богатым источником новой современной лексики, клишированных фраз, фразеологизмов, идиоматических оборотов, отражая динамику развития живого языка. Итак, знакомство с культурой страны изучаемого языка происходит посредством сравнения и сопоставления, оценки имеющихся фактов с вновь полученными [6].

На сегодняшний день доступ к сети Интернет практически снял проблему недостатка аутентичных мультимедийных ресурсов, необходимых для подготовки и проведения интересных и эффективных занятий, учитывающих современные тенденции развития английского языка, страноведческие реалии и требования, предъявляемые к учебному материалу в условиях нового содержания образования.

Существуют полезные сайты для обучения различным видам деятельности на уроке английского языка.

При обучении чтению можно воспользоваться следующими Интернет-ресурсами:

- <http://www.eng.hut.ru>
- <http://www.ioso.ru/distant>
- <http://www.bartleby.com>

Сайт <http://www.English-to-go.com> предлагает удобные для копирования целые разноуровневые уроки с интересными текстами и упражнениями.

Для данного вида деятельности эффективно использовать онлайн версии зарубежных газет.

Все известные газеты и журналы имеют свои сайты:

- <http://www.mediainfo.com/emedial>
- <http://www.washingtonpost.com>

Сайт газеты The Washington Post (<http://www.washingtonpost.com>) имеет 5 основных рубрик: новости, стиль жизни, спорт, рекламные объявления и новости рынка. Работа с такой онлайн газетой предоставляет уникальные возможности межкультурной коммуникации. Учащиеся могут ознакомиться с текущими событиями, сравнить комментарии разных авторов, а также воспользоваться ссылкой, позволяющей установить связь с издательством. Результаты такого контакта можно в дальнейшем обсудить на занятиях, организовать дискуссии.

Сайт газеты The New York Times (<http://www.nytimes.com>) предлагает читателям учебную версию своей газеты с поурочными разработками.

Сайт газеты BBC World Service (<http://www.bbc.co.uk/worldservice>) предлагает своим читателям не только прочитать на предложенных 43 языках мира интересные статьи, но и прослушать их, выбрав для себя подходящий уровень владения языком (даже в режиме LearningEnglish).

Неоспоримое достоинство версий газет, представленных на сайтах Интернет, в сравнении с их печатными версиями – это их актуальность и неустаревание по мере того, как они попадают в поле зрения читателей. Естественно, и для учащихся чтение и обсуждение последних мировых новостей интереснее и полезнее, чем работа со старыми печатными версиями изданий. Так как в сети Интернет новости постоянно обновляются, они всегда свежи и позволяют учащимся ориентироваться в более широком кругу событий и заголовков, будучи удобно соотнесены по темам и соответствующим ссылкам. Таким образом, сама организация гиперссылок помогает учителю планировать работу согласно интересам учащихся и непосредственно целям и задачам конкретного занятия.

При обучению чтению полезными будут онлайн версии произведений известных английских и американских писателей, официальные страницы и сайты, посвященные жизни и творчеству выдающихся деятелей стран изучаемого языка (например, <http://www.austen.com>)

Для обучения аудирования можно воспользоваться материалами, расположенными на сайте <http://www.youtube.com>. Однако ролики рекомендуется скачать заранее, чтобы не отвлекать внимание учащихся разнообразием других видеоматериалов на сайте. Здесь же на языке оригинала можно прослушать концерты интересующего учащихся исполнителя, интервью с известным человеком, трансляцию популярного радиоканала, посмотреть новинки кино или документальные фильмы о стране изучаемого языка.

На сайте британского телевизионного канала BBC (<http://www.bbc.co.uk>) находятся видео и аудио сюжеты о текущих событиях в мире.

Сайт компании Lucent Technologies (<http://www.bell-labs.com>) при помощи синтезатора речи, который превращает текст в звук, позволяет услышать, как звучит любая фраза на иностранном языке.

На сайте <http://www.stories.simplenet.com> можно найти рассказы в звукозаписи, продолжительностью 1-2 минуты для учащихся разного уровня подготовки.

Сайт <http://www.center.fio.ru> представляет собой подборку звуковых файлов к сказкам, басням, рассказам английских и американских авторов.

Так, информационно-коммуникационные технологии позволяют создать виртуальную социокультурную и языковую среду. Погружение в виртуальное пространство – очень эффективное средство развития социокультурной компетенции учащихся. Использование информационных технологий в преподавании иностранного языка способствует выработке самооценки учащихся, создает комфортную интерактивную среду, повышает мотивацию и активность учащихся, помогает интенсифицировать и индивидуализировать обучение, создает условие для самостоятельной работы.

Эффективным средством формирования социокультурной компетенции на уроках английского языка выступает национально-региональный компонент.

Использование краеведческого материала способствует сближению иноязычной коммуникативной коммуникации с личным опытом учащихся, позволяя им использовать в учебной ситуации известную им информацию и факты, с которыми они сталкиваются в повседневной жизни. Такой материал позволяет моделировать и конструировать реальные коммуникативные ситуации (беседы о стране, столице, о родном городе с зарубежным гостем, подготовка и проведение экскурсий на английском языке и т.п.).

Общение с представителями других культур реализуется в полной мере и наиболее эффективно в случае, когда на занятиях по иностранному языку родной национальной культуре отводится достойное место. Интеграция регионального компонента в процессе преподавания иностранного языка становится как способом формирования различных видов компетенций, так и способствует воспитанию гражданской и патриотической позиции у учащихся. Процесс овладения иностранным языком тесно связан с освоением особенностей национальной культуры, которая предполагает не только усвоение культурологических знаний, но и формирование готовности понимать ментальность носителей изучаемого языка, а также особенности коммуникативного поведения людей в целом.

Таким образом, социокультурная компетенция – одна из неотъемлемых составляющих иноязычной коммуникативной компетенции учащихся. Это готовность и способность учащихся применять имеющиеся у них страноведческие знания (знания о географическом, политическом, социальном устройстве страны, знания о повседневной жизни, о традициях и обычаях, о культуре народа, искусстве, национальной кухне, праздниках), навыки применения норм речевого этикета, фраз-клише, социально и культурно маркированных лексических единиц, форм и средств невербальной коммуникации. Также социокультурная компетенция содержит представления об особенностях национального менталитета, типологических чертах национального характера, чувство толерантности по отношению к этническим особенностям, преодоление предрассудков.

Список литературы

1. Воробьев Г.А. Веб-квесты в развитии социокультурной компетенции Текст.: монография / Г.А.Воробьев. – Пятигорск, ПГЛУ, 2016. - 168с.
2. Гальскова, Н.Д. Межкультурное обучение: проблема целей и содержания обучения иностранным языкам// Н.Д. Гальскова/ ИЯШ, 2014. - № 1. - С. 3 – 8.
3. Гальскова, Н.Д. Современная методика обучения иностранному языку: пособие для учителя/ Н.Д. Гальскова. – М: АРКТИ-Глосса, 2015. - 165 с.
4. Елизарова Г.В. Культура и обучение иностранным языкам / Г.В. Елизарова. – СПб.: КАРО, 2015. – 352 с.
5. Коньшева, А.В. Английский язык. Современные методы обучения. – Минск: ТетраСмстем, 2014. – 352 с.
6. Полат Е.С. Интернет в гуманитарном образовании / Е.С. Полат. – М.: ВЛАДОС, 2016. – 153 с.
7. Саланович, Н.А. Обучение чтению аутентичных текстов лингвострановедческого содержания/ Н.А. Саланович // Иностранные языки в школе, 2015. - №1. - С. 18 - 21.
8. Сафонова В.В. Коммуникативная компетенция: современные подходы к многоуровневому описанию в методических целях. Серия: О чем спорят в языковой педагогике / В.В. Сафонова. – М.: Еврошкола, 2016. – 236 с.
9. Сысоев П.В. Язык и культура: в поисках нового направления в преподавании культуры страны изучаемого языка // Ин. языки в школе, 2016. - № 4. - С. 12-18

МРНТИ 16.01.45

Dana Zhumabaeva¹

Abay KazNPU,

¹ Master Degree 2 course of speciality 6M011900- Foreign language : two foreign languages

FORMATION OF SOCIOCULTURAL COMPETENCE OF STUDENTS THROUGH VISUAL MEDIA COMMUNICATION

Abstract

The article deals with essence of foreign language in order to formulate of sociocultural competence with the help of visual media communication. Nowadays different cultures and communication means have interlaced and started to increasingly affect each other, leading communication and culture to transform into two organic structures that feed each other. The culture in which individuals socialize also determines these individuals' ways of communication. It is necessary to examine the communicational behaviors of the members of given societies to distinguish the differences between these cultures. The skills of different people who live in different cultures in enduring the information load would also be different. Today, it is possible to transfer any information via news media in an instant. This, as a result, increases the significance of new media in intercultural communication.

Keywords: communicative competence, interactive learning, foreign language communication, professional education, intercultural interaction, the English language, technology, socio-cultural competence.

Д. Жумабаева,¹

Абай атындағы ҚазҰПУ,

¹ 6M011900- Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2 курс магистранты

СТУДЕНТТЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ВИЗУАЛДЫ БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТ ҚҰРАЛДАРЫ АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Мақалада көрнекі ақпарат құралдарының көмегімен әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру мақсатында шет тілінің мәні қарастырылады. Қазіргі уақытта әртүрлі мәдениеттер мен байланыс құралдары өзара араласып, бір-бірін тамақтандыратын екі органикалық құрылымға айналдыратын өзара қарым-қатынас пен мәдениетке ықпал етеді. Адамдармен қарым-қатынас жасайтын мәдениет сондай-ақ бұл адамдардың қарым-қатынас жолдарын анықтайды. Бұл мәдениеттер арасындағы айырмашылықтарды анықтау үшін осы қоғамдардың мүшелерінің коммуникативтік мінез-құлқын зерттеу керек. Ақпараттық жүктемені сақтауда түрлі мәдениеттерде өмір сүретін әртүрлі адамдардың дағдылары әртүрлі болады. Бүгінгі таңда кез-келген ақпаратты кез-келген жаңалық БАҚ арқылы жіберуге болады. Бұл, нәтижесінде, мәдениетаралық қарым-қатынаста жаңа медианың маңыздылығын арттырады.

Тірек сөздер: коммуникативті құзыреттілік, интерактивті оқыту, шет тілдік коммуникация, кәсіби білім, мәдениетаралық қарым-қатынас, ағылшын тілі, технология, әлеуметтік-мәдени құзыреттілік.

Жумабаева Д,¹

КазНПУ имени Абая,

¹Магистрант 2 курса специальности БМ011900- Иностранный язык: два иностранных языка

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ С ПОМОЩЬЮ ВИЗУАЛЬНЫХ СРЕДСТВ МАССОВОЙ КОММУНИКАЦИИ

Аннотация

В статье рассматривается сущность иностранного языка для формулирования социокультурной компетенции с помощью визуальной медиа коммуникации. В настоящее время различные культуры и средства коммуникации переплетаются и начинают все больше влиять друг на друга, ведущие коммуникации и культуру превращаются в две органические структуры, которые питают друг друга. Культура, в которой люди общаются, также определяет способы общения этих людей. Необходимо изучить коммуникационное поведение членов данных обществ, чтобы отличить различия между этими культурами. Навыки разных людей, которые живут в разных культурах при сохранении информационной нагрузки, также будут разными. Сегодня можно передавать любую информацию через средства массовой информации в одно мгновение. Это, в результате, увеличивает значимость новых медиа в межкультурной коммуникации. Формирование социокультурной компетенции посредством визуальной коммуникации в средствах массовой информации.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, интерактивное обучение, общение на иностранных языках, профессиональное образование, межкультурное взаимодействие, английский язык, технология, социокультурная компетентность.

Modernization of the structure and content of the target language education against the backdrop of globalization and integration of Kazakhstan into the world educational space greatly increases the interest in the foreign language learning process. Methodological basis for updating primary school is humanistic personality - oriented paradigm of education and upbringing. This paradigm aims to ensure interoperability of such modern approaches to teaching foreign languages as personality – oriented,

active, communicative and cognitive, socio-cultural, intercultural, as well as competence approaches. From the standpoint of the language policy teaching foreign languages in primary school is one of the priorities of modern education (P. Bech, L. Byrkun, V. Moshkov, O. Savchenko). The means of implementation of such guidance, taking into account the achievements of theory of communication (I. Bim, N. Halskova, V. Skalkin, N. Brooks, H. Brown, C. Brumfit, M. Canale, A. Halliday, S. Savignon, M. Swain, J. Valdes, J. Van Ek et al.) should be the creation of socio-cultural competence of students that means lingual competence and geographic knowledge systems or ideas about the main national traditions, customs and realities of the country, which is studied and systems of skills and abilities to coordinate one's behavior in accordance with this knowledge. The modern requirements for the foreign language proficiency in high school include the presence of foreign language communicative competence of future specialists. It is defined as a certain level of language proficiency, speech and social-cultural set of knowledge, skills and abilities that enable to vary acceptably and appropriately their communicative behavior in a communicative way depending on the functional predictors of foreign language communication and creates the basis for the qualified information and creative activities in various fields. The structure and the levels of foreign language communicative competence of students are correlated with the willingness of the student to use the possibilities of foreign language for professional self-education (Morozova, 2010). The cognitive level of the development of this competence (pedagogical and linguistic knowledge) implies the development of theoretical readiness, operational (foreign language communicative skills)—the formation of the technological readiness, personal and professional (the qualities of the teacher and the experience of practice-based foreign language communication) reveals through the professional and personal readiness of the student. However, in theory and practice the problem of formation of foreign language communicative competence of future foreign language teachers is not fully investigated. Nowadays the transition from subject-centered model of specialist training with clearly defined cognitive and active components in the development of foreign language education to the personality-oriented professionally developing education in the logic of the competence approach is visible. The analysis of the scientific research and the experience of practical activity in the field of foreign language training of students revealed the contradiction between the objective need for the formation of students' foreign language communicative competence and the lack of the scientifically pedagogical bases and the complex of pedagogical conditions for its formation in the system of the high school education.

Learning a foreign language is directly related to the student immersion in the culture of its people. In modern conditions a foreign language is seen as a means of communication and as a means of attracting students to the culture of a people. It is gradually becoming the dominant strategy of foreign language teaching in primary school and causes the necessity in formation of students' socio-cultural and lingual competence. Foreign scholars L. Kuznetsova, A. Polupan, A. Konstantinov focused on this issue in the middle and the end of the last century. In recent years, attention to such phenomena as sociocultural and lingual competence as indicators of readiness of the individual to intercultural communication has intensified. The problem is the formation of as socio-cultural competence has been the subject of research of O. Budnyk, M. Safonov, T. Nefedova, S. Lotarovoyi, S. Roman, and others. The issue of forming lingual competence of the students in the process of foreign languages study worked out E. Vereshchagin, V. Kostomarov, V. Furmanov, G. Tomahin. et al. However, in most researches the problem of formation of such skills was considered in the context of communicative competence.

The socio-cultural competence (SCC) is an essential component of communicative competence. In terms of the internationalization of all aspects of social life the importance of SCC for socialization of modern students and their preparation for intercultural communication at the level is very significant. Survey of different approaches shows that early decision of early foreign language learning and therefore forming SCC (first or second forms) depends largely on the level of communicative development of students in the field of native language (I. Zymnya). Its features, according to I. Zymnya and our tests are:

volume of the native language vocabulary, the level of assimilation of language rules, the level of oral forms of communication, reading and writing techniques, the level of development of different types of memory, thinking mechanisms, including reflection, cognitive interests, and general outlook. Communicative development of any student in native language as the basis for the formation of SCC and communicative competence in a foreign language should be considered in the overall context of socialization of a child. After this process, according to the theory of cultural-historical development of the human psyche L. Vygotsky, promotes not only mental development, but also mastering appropriate national culture by a child. Therefore, creating conditions for socialization of primary school children should be seen as one of the crucial psychological problems of early foreign language learning and early formation of SCC in junior pupils. Working with material that reflects social and cultural characteristics of the studied language country expands information background of the lesson and thus constitutes a factor which, in line with the optimization theory of the lesson by J. Babanskii has an impact on students' awareness of educational activities and significantly accelerates the speed of the latter. According to expert estimates by UNESCO, teaching children nonnative language, which is linked to the certain culture and social values, can and should serve as a powerful tool for understanding between peoples (G. Voronin, H. Fennes, K. Hapgood). SCC formation also expands opportunities for early application of authentic learning materials. It requires the selection of socio-cultural lexical minimum and development of techniques for its assimilation. That will make students' speech more natural. Authenticity of the speech is one of the requirements of modern methodological standards of teaching foreign languages in school. It is closely related to the authenticity of behaviour, which is also a characteristic feature of modern methodological concepts (R. Milrood). Social and cultural specificity of the material at the initial phase of study, including elements of folklore, songs, children's poetry, etc., creates real preconditions for the implementation of the ideas of humanization, humanization and integration of education. So taking into account these factors should contribute to the creation of a situation of social development of junior students by means of foreign language learning, significantly enhance motivation and optimize the process of early learning fundamentals of English communication on the cross-cultural level. The purpose of formation of SCC of primary school students is integrative in nature. It involves preparing children for elementary intercultural communication at the level of the most typical situations based on communicative minimum of primary school. It must include a certain amount of geographic and lingual knowledge. Realization of this goal should facilitate harmonization of the early learning process, education and development of the student through the English language. The content of SCC of younger students includes the following components: 1) socio-cultural knowledge: a) language (authentic vocabulary), b) knowledge of certain facts of national culture (national realities, etiquette, folklore elements in its small form); 2) skills and abilities of speech and non speech behavior. Acquisition of new socio-cultural information and ensuring the required quality of skills and abilities can be promoted by: 1) planning lesson - scenarios - imaginary meeting of students with native speakers, especially with their English-speaking peers; 2) a reasoned use of relaxation, aerobics, songs, recitation etc.; 3) hidden forms of control; 4) graphics supports in the form of transcription signs, which promotes accuracy in auditory-speaking pronunciation skills; 5) geographic aids (visual, auditory, audiovisual). These reinforce the illusion of involvement in the authentic speech environment and provide the required quality of speech skills that are being formed. Formation of lingual, socio-cultural and spiritual values of a different ethnic reality is the basic content of speech. Socio-cultural competence is a body of knowledge about the country whose language students study, as well as the ability to use national-cultural component of the language for the purpose of communication [4]. According to V. Safonova, regional socio-cultural competence forms a complex of knowledge of specific country's culture, skills and abilities to operate with them. Specificity is implemented in wellorganized and adjusted set of information about the culture of the people of the country: social values, norms, traditions and customs; lifestyle; socio-cultural portrait of the country, its people and language; historical and cultural background, peculiarities of the historical

memory of the people; mentality, etc. [6]. In contrast L. Holovanchuk considers it appropriate to enter instead of the term “socio-cultural competence” the term “cultural and competence”, which includes not only the specific cultural and social knowledge but also skills and abilities that help in ensuring the ability and willingness of the individual to foreign language intercultural communication and mutual understanding.

Formation of socio cultural competence through visual media communication. A lot of students use video resources through YouTube etc. WE can't imagine socio cultural competence without media communication, it helps students to acquire of their cultural ethics of language. Communication and culture are two organic structures that nurture each other. The culture in which individuals socialize also determines how they will communicate. Hall stated that in order to understand intercultural differences, it is necessary to examine the communication behaviors of societies of cultures. According to Hall, people who live within different cultures also have different skills of handling the information load. In our day, information is transferred by news media very swiftly. This increases the significance of news media in intercultural communication. Saying that the medium is the message, McLuhan (1964) focuses on the medium changing people's frames of mind rather than the message. For this reason, both culture and communication are directly affected by the mediums used. The rapidly rising use of social media and its applications in our day turned it from being a communication tool into being a part of culture and communication. For this reason, it is very important to examine the effects of social media on the process of intercultural communication and cultural adaptation.

Social media, which represents all of the web-based applications enabling individuals to interact with each other, provides a sharing environment for all kinds of content, which is produced by other media instruments. Anthony Mayfield sorts social media types as blogs, microblogs, social networks, wikies, podcasts, forums and content groups. Social networks enable people to communicate with their friends and share contents by using their own personal web- sites. Websites like Instagram, Telegram, VKontakte , Facebook, Wikipedia, Apple iTunes, YouTube and Twitter are examples of social networks (Mayfield, 2013). At the heart of community life, media plays an important role and has different effects on society. In our day, young people in particular communicate online (93%) and 63% of the youth is online every day, indicating the power of social media within a society. From this aspect, social media quite naturally becomes a channel not only for personal or organisational communication, but also for social communication. In addition, social media expands and increases its activity each passing day. In other words, besides popular applications, such as Facebook and Twitter, social media operates within daily life in various ways (Peltekoğlu, 2012, p.5). By hosting many activities in the course of one's day, social

With globalisation, very rapid and important relations have developed between intercultural communication and social media (Lazar, 2012, p.291). Until very recently, face-to-face communication had been very important, while it is not as important as right now due to communication processes developed through social media. Social media collectively describes all the channels that make online personal communications possible. From sending a text message to posting on Facebook, there are endless uses for digital media (Wooley, 2013, p. 41). Besides being a practical tool in the spreading of messages, at the same time, social media plays a very important role in creating new forms of multicultural relations (Piechota, 2014, p. 38). Beyond being related concepts, social media and intercultural communication are phenomena that affect and shape each other.

For this reason, with the use of social media in sociocultural communication, an adjustment and sense of community emerge. Adjustment is an essential factor in intercultural adaptation, and social media influences this process. Sawyer (2012) has examined the interactions of migrants that arrived in America with social media in the process of adaptation to intercultural communication. According to this study, in the adaptation process to the American culture, migrants had acquired lots of information by using social media before coming to America. In other words, social media plays a significant role in intercultural adaptation. In addition, it has also been an influential factor in the development of sense of community. Intercultural communication creates sense of belonging and integration processes to the new culture; these processes are supported by social media, which plays an important role in their

development. Likewise, through social media they are able to easily continue their communication with friends and family they have left behind. Social media provides an outlet where people have the opportunity to communicate with friends and family in order to stay updated, aware and informed of current events.

Reference:

1) *Ways of formation of lingual and socio-cultural competence of primary school students in the process of teaching English. In: Research results in the field of Humanities, scientific works. Gorlivka, 2009, 250-252. Safonova, V. (2009).*

2) *Socio-cultural approach to teaching foreign languages. Moscow: Higher School, Amskort International. Sawyer, R., & Chen, G. M. (2012, in print). The impact of new social media on intercultural adaptation. Intercultural Communication Studies. 21. Communication for development and social change. Thousand Oaks, CA: Sage. Shan, B. (2010).*

3) *The problems and possibilities in intercultural communication. Wuhan: Wunhan University Press. Shuter, R. (2011). Introduction: New media across cultures – prospect and promise. Journal of International and Intercultural Communication, 4(4), 241-245. Singh, C. L. (2010). New media and cultural identity. China Media Research, 6(1), 86-90*

MULTILINGUAL EDUCATION AND INNOVATIONS IN LEARNING LANGUAGES

MPHTI:15.11.18

*Khaidarova M.U¹, Kemelbekova Z.A²
Abay KazNPU,*

¹Master Degree 2 course of speciality 6M011900- Foreign language : two foreign languages

²Scientific advisor, Candidate of Philology, associate professor

EFFECTIVENESS OF CORPORATIVE EDUCATION IN IMPROVING SPEAKING SKILLS OF LEARNERS IN FOREIGN LANGUAGE LESSON

Abstract

This study investigates the effectiveness of corporate learning in English language classrooms to enhance speaking skills. The data of the current study were gathered at multiple points of time before and after the end of the experiment to determine the effectiveness of corporate learning on the sample's speaking skills. In practical terms, the sample's speaking skills were first examined through an English oral test prior to and after some corporate learning instructional activities were provided. The findings showed a remarkable development in the students' speaking skills and attitudes after the introduction of corporate learning techniques. In light of the findings, the researchers recommend that teachers should benefit from applying CL in English classes, which may in turn develop students' speaking skills.

Keywords: Corporate learning, English speaking skills.

*M.U Хайдарова,¹ З. А.Кемелбекова²
Абай атындағы ҚазҰПУ,*

¹6M011900- Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2 курс магистранты

²Ғылыми жетекші, ф.ғ.к., доцент

ШЕТ ТІЛДЕГІ ОҚЫТУШЫЛАРДЫҢ БІЛІКТІЛІГІН АРТТЫРУҒА АРНАЛҒАН КОРПОРАТИВТІК БІЛІМ БЕРУДІҢ ҚАТЫСУЫ

Аңдатпа

Бұл зерттеу сөйлеу дағдыларын жақсарту үшін ағылшын тілінде дәрісханаларда корпоративтік оқытудың тиімділігін зерттейді. Ағымдағы зерттеулердің деректері эксперимент аяқталғанға дейін және одан кейінгі уақытта әртүрлі уақыттарда жинақталған тәжірибе бойынша корпоративтік оқытудың тиімділігін анықтау үшін жиналды. Практикалық тұрғыда, үлгідегі сөйлеу дағдылары кейбір корпоративті оқу-әдістемелік жұмыстарды өткізгенге дейін және кейін ағылшын тілінен ауызша тестілеу арқылы қарастырылады. Қорытындылар корпоративті оқыту әдістерін енгізгеннен кейін оқушылардың сөйлеу дағдылары мен қарым-қатынастарында керемет дамуды көрсетті. Зерттеушілер қорытындылар бойынша, мұғалімдер ағылшын тілінде CL-ті қолданудан пайда көруі керек, бұл өз кезегінде студенттердің сөйлеу дағдыларын дамытуы мүмкін.

Тірек сөздер: Корпоративтік оқыту, ағылшын тілінде сөйлеу дағдылары.

Хайдарова М.У.,¹ Кемелбекова З. А.²

¹Магистрант 2 курса специальности 6M011900- Иностранный язык: два иностранных языка

²Научный руководитель, к.ф.н., доцент

ЭФФЕКТИВНОСТЬ КОРПОРАТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ В УЛУЧШЕНИИ ЯЗЫКОВЫХ НАВЫКОВ ОБУЧАЮЩИХСЯ НА УРОКЕ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Аннотация

В этом исследовании изучается эффективность корпоративного обучения в классах английского языка для повышения навыков выступлений. Данные текущего исследования были собраны в нескольких точках времени до и после окончания эксперимента для определения эффективности корпоративного обучения на навыках говорения образца. С практической точки зрения, навыки говорения образца сначала изучались с помощью устного теста на английском языке до и после того, как были предоставлены некоторые учебные программы корпоративного обучения. Выводы показали замечательное развитие в умениях и взглядах учащихся после внедрения методов корпоративного обучения. В свете полученных результатов исследователи рекомендуют учителям пользоваться преимуществами CL на уроках английского языка, что, в свою очередь, может способствовать развитию навыков общения студентов.

Ключевые слова: Корпоративное обучение, навыки владения английским языком.

“English is used as a second language in the sense that it is the most dominant foreign language used in official, professional, academic and commercial circles”. As it is the language basically required for lucrative and powerful jobs, it is much in demand and becomes a must-have language for many individuals. According to this, EFL speaking courses are typically taught in large classes by teacher-centered lecturing, which ends up with skills of memorization and recall, whereby students memorize their lessons and simply regurgitate the contents on demand. In this view, there is a central focus on grammar and vocabulary at the expense of communication. Teachers seem to do the most talking and act as the only source of knowledge to students, while students are treated as passive recipients in the learning process.

In recent years, one of the greatest changes in foreign language pedagogy has been the shift from a teacher-centered learning model to a learner-centered model. This shift signals a new era in which English speaking instruction must give a chance for students to express themselves in speaking the language. A promising method to traditional speaking instruction is corporate learning. It serves as an alternative way of teaching for promoting speaking and social interaction among students. In this study, the researchers compared corporate learning instruction to traditional instruction to find out the effect of corporate learning instructions on students' English speaking skills.

Statement of the Problem

Little communication and interaction between students and teachers in the classroom are insufficient to enhance students' English speaking skills, and also seldom satisfied students' workforce needs.

Speaking skill in most of the schools are based on teacher who is considered to be the authority of the classroom and students have no chance to practice their speaking skills and find difficulty in expressing their thoughts in English.

The use of corporate learning in teaching speaking has been the subject of extensive research. A big portion of studies indicate that the use of corporate learning techniques can lead to positively towards speaking skills Corporate learning methods, which differ from traditional learning methods, have some benefits resulting from social interaction between students. Classroom social interaction is beneficial to overall language development. It has been observed that students who interact and speak achieve better in oral skills in most cases than those who always keep silent.

English speaking ability is one of the most important skills to be developed and enhanced in language learners, particularly in an academic setting (Morozova, 2013). The preceding scenario shows that there is a need to improve the current level of speaking skill among students in the English lessons. Therefore,

it is the view of the researchers that students can improve their academic performance if they are taught or trained to become effective and competent speakers.

Corporative learning (hereafter referred to as CL) is defined as a set of instructional methods through which students are encouraged to work on academic tasks (Slavin, 1995). It also refers to a teaching technique where students work in groups on a certain activity in order to maximize one another's learning and to achieve certain goals (Johnson, Johnson, & Smith, 1998). In CL, students work in small groups to help one another in learning academic content (Slavin, 1995). Teaching and learning process using CL techniques is a learner-centered paradigm which has gained popularity as alternative to the lecture-based paradigm. Much of the current research revolves around the notion that CL has positive effects on various outcomes (Johnson & Johnson, 2002). Most studies on the effects of CL have consistently indicated that this method improves students' English oral skills (Pattanpichet, 2011); English reading comprehension (Bolukbas, Keskin, and Polat, 2011; Meng, 2010; Law, 2011) and English writing (Roddy, 2009).

The role of teachers using CL method shifts from transmitters of knowledge to mediators of learning (Calderon, 1990). This role involves facilitating, modeling and coaching. Teachers adopting this role should maintain a safe, non-threatening and learner centered environment. For the activities to be genuinely cooperative, each type of activity requires the presence of five basic components of the CL (Johnson, Johnson and Smith, 1991).

Given the centrality of this concept to the current study, CL basic components are given below: There are five key components which differentiate CL from simply putting students into groups to learn (Johnson, Johnson, and Smith 2006). The first one is **Positive interdependence**. It refers to the idea that students are required to work together in order to achieve common learning objectives. In this case, students must believe that they are linked and that they either sink or swim in such a way that one cannot succeed if others do not succeed. Students need each other for support, explanations, and guidance. Without the help of one member, the group will not be able to achieve the desired objective. The second one is **individual accountability**. It implies that each team member is responsible for his/her fair share to the group's success. It is important that the group knows who needs more assistance, support, and encouragement in completing the task. It is also vital that group members know they cannot "hitchhike" on the work of others (Jolliffe, 2007). It requires each student in the group to develop a sense of personal responsibility to learn and help the rest of the group to learn also. The third component is **promotive interaction**. It refers to the interaction of students in order to help each other accomplish the task and the group's shared goals. Students are required to interact verbally with one another on learning tasks (Johnson & Johnson, 2008). They are also expected to explain things to each other, teach others, and provide each other with help, support, and encouragement. The fourth component is **interpersonal and social skills**. It refers to the skills such as giving constructive feedback, reaching consensus, communication accurately and unambiguously and involving every member in the learning process. However, not all students know these skills. They must be taught and practiced such skills before the groups tackle a learning task. Therefore, teachers should carefully and explicitly teach their students the required skills. The teacher is not a person who measures the capacities of the students in terms of the final product, but somebody who acts as a friend, coordinator, director, guide, counselor, and facilitator (Cowe et al 1994). **Finally, group processing** is an important aspect of CL. It requires group members to assess their functions and contribution to the success of all tasks. It focuses on positive behaviours and actions rather than on negative ones and involves students thinking about how they learn. Additionally, the teacher may choose to spend time specifically focusing on improving a skill such as speaking. The teacher can then monitor the different groups during the learning activities and provide feedback on what has been observed.

Speaking is the verbal use of language and a medium through which human beings communicate with each other (Fulcher, 2003). It is the most demanding skill that people need to communicate in

everyday situations. Generally, speaking is the ability to express something in a spoken language. It is simply concerning putting ideas into words to make other people grasp the message that is conveyed.

Conclusion: CL as student-centered approach improves speaking skill and attitudes among the students in this study. Therefore, teachers in schools, especially teachers who teach English speaking skills need to be aware of the benefits and importance of CL. There are positive changes taking place when teachers change their teaching methods towards a more student-centered approach. Teachers need to master the types of speaking techniques to be used and plan how to implement them with the CL method. Therefore, teachers are encouraged to practice this method regularly and effectively. There is overwhelming evidence corroborating the notion that CL has a positive effect on the formation of positive attitudes towards speaking among students. Finally and on the basis of the evidence provided by this research, it seems quite reasonable to state that CL has many benefits, such as improving speaking skills and attitudes. Although, there is no ‘perfect methodology’, CL is an instructional method which is effective in enhancing the acquisition of English speaking skills and improving students’ attitudes.

References:

- 10 Ю. Морозова. «Лексикология английского языка». Учебное пособие. 2013.
- 11 Jolliffe C.J. “Cooperative learning in the classroom”, 2007.
- 12 “English reading comprehension”. Bolukbas, Keskin, and Polat, 2011;
- 13 Roddy D. “English writing”, 2009.
- 14 Johnson, Johnson and Smith, “Cooperative learning”, 1991.

МАЗМУНЫ \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENTS

ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУ ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Т.Т.Аяпова, Ж. Ә. Артықбаева Шеттілдік білім беру: терминологияның "оқытудан" "білім беруге" ауысуын негіздейтін факторлар.....	5 9
Т.Т.Аяпова, А.К. Муратова Қазақстан Республикасының шеттілдік білім беру жүйесінің когнитивтік және лингво- мәдени аспектісі.....	9
Шаяхметова Д.Б., А.А. Ергалиева Шеттілдік қарым-қатынасқа түсуді уйретудегі әдеби шығарма мәтінінің рөлі	13
И.Д. Тулеуова. Орыс тілді сыныптарға қазақ тілін оқытуда ақпараттық технологияларды пайдаланудың тиімділігі	17
Алпысова Ж.Е, Тулегенова М.Б., Байгүрбаева А.Т. Трехязычное обучение в Казахстане.....	21
Алпысова Ж.Е, Тулегенова М.Б., Байгүрбаева А.Т. Процесс работы с аудированием.....	25
Абдрахимова Г.Б., Сүембекова А.К. Моделирование содержания иноязычного образования	30
Т.Т.Аяпова, С.Н Сулейменова. Білім берудегі жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған.....	36
тәсілдің рөлі.	

**МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖӘНЕ АУДАРМА
МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ПЕРЕВОД
INTERCULTURAL COMMUNICATION AND TRANSLATION**

Bakitov A, Mazhenova A. Translation as means of improvement of effective international communication.....	4
--	----------

1

**ЛИНГВИСТИКА ЖӘНЕ МӘТІН ЛИНГВИСТИКАСЫ
ЛИНГВИСТИКА И ЛИНГВИСТИКА ТЕКСТА
LINGUISTICS AND TEXT LINGUISTICS**

Mamyrbaeva M.Z. Peculiarities of newspaper texts.....	47
Ismailova O., Yessenaman S., Rakhimova M. Ethnolinguistic aspect of maritime picture study in English	50
Massimgaziyeva A.D, Seitnur Z.S Experimental ethnopsychology in Kazakhstan.....	55

**ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНУ
ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯ
LINGUA-CULTURAL LINGUISTICS**

Аутова Г.М. Фольклорные элементы в творчестве поэта – классика Лутфи.....	60
Ибрагимов К. К Коды культуры – ключ к пониманию культурных особенностей народа	64
С. Айтқазы Ежелгі Қытай мәдениетіндегі “сары” түстің ұлттық дүниетанымдағы көрінісі.....	70

**ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРДІҢ РӨЛІ
РОЛЬ КОМПЕТЕНЦИЙ В ОБУЧЕНИИ К ЯЗЫКАМ
THE ROLE OF COMPETENCY IN LEARNING LANGUAGES**

Бакитов А., Смагулова А., Маткеримова Р. Коммуникативтік біліктілік ұғымы және оның негізгі құрамдас бөліктері.....	75 82
Абуов Ж.А., Сатибек С.А. Современные технологии формирования социокультурной компетенции у учащихся на уроках английского языка.....	82
Dana Zhumabaeva Formation of sociocultural competence of students through visual media	

communication..... 88

**КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ТІЛ ҮЙРЕТУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛАР
ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИЙ В ОБУЧЕНИИ К ЯЗЫКАМ
MULTILINGUAL EDUCATION AND INNOVATIONS IN LEARNING LANGUAGES**

Кемелбекова З.А., Хайдарова М.У., Effectiveness of corporative education in improving speaking skills of learners in foreign language lesson..... 94
..... 97

**«ХАБАРШЫ» ЖУРНАЛЫНЫҢ
«КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ШЕТЕЛ ТІЛДЕРІ ФИЛОЛОГИЯСЫ» СЕРИЯСЫНДА
БАСЫЛАТЫН МАҚАЛАЛАРДЫ БЕЗЕНДІРІЛУГЕ**

ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР:

I. Қажетті материалдар

1.1. Парақтардың төменгі орта жағы қарындашпен нөмірленген мақала көшірмесі мен оның электрондық нұсқасы.

1.2. Аңдатпа 200 сөзден және тірек сөздер 10-12 сөзден тұрады және олар қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде болуы тиіс.

1.3. Мақаланың мазмұны: а) кіріспе бөлім; ә) талдау; б) тәжірибе (егер болса); в) қорытынды; г) әдебиеттер тізімі және түйін сөз (екі тілде: егер де мақала қазақ тілінен болса, түйін сөз (15 сөз) - орысша және ағылшынша, ал егер де орыс тілінде болса, түйін сөз (15 сөз) қазақша және ағылшынша болуы тиіс және т.б.) керек.

1.4. Автор (авторлар) жайында берілетін мәліметтер: аты-жөні толық, жұмыс орны (ұжым аты, жоғары оқу орнының толық аты және қысқартылған аты), атқаратын қызметі, ғылыми дәрежесі мен атағы, жұмыс және үй телефоны, электронды поштасы.

II. Мақаланы безендіру ережесі

2.1. Мақала мәтіні терілуі: Word стандартты формат А4, Times New Roman, кегль №14, бір интервал арқылы, парақтың жоғарғы және төменгі бос өрістері-2,5см; оң жақтағы-1,5 см; сол жақтағы-3 см. болуы керек;

2.2. ӘОК - сол жақ жоғарғы бұрышта бас әріптермен (кегль №13);

2.3. Автордың (авторлардың) аты-жөні - жартылай қарайтылған кіші әріптермен ортада және келесі жолға жұмыс істейтін ұжым мен қала, мемлекет аты (кегль №13);

2.4. Мақала аты - бір бос жолдан кейін жартылай қарайтылған бас әріптермен (кегль №13);

2.5. Аңдатпа және тірек сөздер – мақала жазылған тілде (кегль №12);

2.6. Мақала мәтіні - бір бос жолдан кейін (кегль №14);

2.7. Әдебиеттер тізімі (кегль №13);

2.8. Әдебиеттерге сілтемелер квадраттық жақшада беріледі, *мысалы*, [1], [2, 315б.], [4-7].

III. Мақалаларды жариялау тілдері – қазақ, орыс, ағылшын, қытай тілдері және т.б.

Редакцияға түскен мақалаларға сала бойынша мамандардың пікірлері беріледі. Пікір негізінде редакция алқасы авторға мақаланы толықтыруға (түзетуге) ұсыныс жасауы, не мүлдем қайтарып беруі мүмкін. Әр автор өз мақаласының мазмұнына, грамматикалық, стилистикалық және орфографиялық жіберілген қателеріне жауапты.

Мекен-жайы: Алматы қаласы, Жамбыл көшесі, 25, Абай атындағы ҚазҰПУ, жұмыс телефоны - 8(727) -2 91-40-87, эл.пошта: zaure.badanbekkyzy.51@mail.ru

Редакция алқасы

ТРЕБОВАНИЯ

К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ В ЖУРНАЛЕ «ХАБАРШЫ/ВЕСТНИК»,
серия: ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИНОСТРАННАЯ ФИЛОЛОГИЯ

I. Необходимые материалы

1.1. Статья в распечатанном и электронном варианте: нумерация страниц внизу по центру.

1.2. Аннотация (200 слов) и ключевые слова (10-12 слов) на трех языках (на казахском, русском и английском).

1.3. Содержание статьи: а) введение, б) анализ, в) практическая часть (если есть), г) заключение, д) список литературы, е) резюме из 15 слов: если статья на казахском языке – резюме на русском и английском языках, если на русском языке – на казахском и английском.

1.4. Сведения об авторе (соавторе): Ф.И.О. полностью, место работы (название организации, вуза полное и сокращенное название), должность, учёная степень, звание, контактный телефон, e-mail.

II. Оформление статьи.

2.1. Набор текста статьи: Word стандартного формата А4, Times New Roman, кегль №14, через 1 интервал, поля: верхнее, нижнее – 2,5 см, правое – 1,5см, левое – 3см;

2.3. УДК - в левом верхнем углу прописными буквами (кегель №13);

2.4. Фамилия, инициалы автора (соавтора) - по центру полужирным строчным шрифтом, (кегель №13), следующая строка - место работы, город, страна;

2.5. Название статьи - через интервал полужирным прописным шрифтом (кегель №13);

2.6. Аннотация и ключевые слова - на языке оригинала (кегель №12);

2.7. Текст статьи - через интервал (кегель №14);

2.8. Список литературы (кегель №13);

2.9. Ссылки в тексте на литературу даются в квадратных скобках, *например*, [1], [2, с. 315],[4-7].

III. Язык издания статьи – казахский, русский, английский, китайский и др.

Поступившие в редакцию статьи рецензируются ведущими специалистами и учеными по отраслям знаний. Статья, на основании редактирования, может быть возвращена для ее корректирования и доработки. Статьи, не соответствующие требованиям, возвращаются. Каждый автор несет ответственность за содержание, грамматические, стилистические и орфографические ошибки.

Адрес: г. Алматы, ул. Жамбыла, 25, КазНПУ им. Абая контактный телефон- **8(727) -2 91-40-87**, электронный адрес: zaure.badanbekkyzy.51@mail.ru

Редакционный совет

**REQUIREMENTS
TO THE ARTICLES IN THE JOURNAL "KHABARSHY/VESTNIK"**

I. Required materials.

- 1.1. An article in the printed and electronic version: page numbers at the bottom center.
- 1.2. Abstract (200 words) and key words (10-12 words) in the original language.
- 1.3. Article content: a) introduction b) analysis c) the practical part (if there is one), d) conclusion, e) references, e) summary/resume consists of 15 words (article in the Kazakh language: a summary in Russian and English languages, in Russian: in Kazakh and English).
- 1.4. About the author (co-author): full name, work place (name of organization, full and abbreviated name of the university), position, academic degree and title, telephone number, e-mail.

II. Designing articles.

- 2.1. Typesetting articles: Word standard A4, Times New Roman, type size 14, 1 interval, margins: top, bottom - 2.5 cm, right - 1,5 cm, left - 3 cm;
- 2.2. UDC - at the top left corner in capital letters (type size 13);
- 2.3. Author's name and initials (co-author) - centered in bold lower case letters (type size 13), the following line - work place, city, country;
- 2.4. Title of the article - in the interval in bold uppercase letters (type size 13);
- 2.5. Abstract and keywords – in the original language (type size 12);
- 2.6. Text of the article – a line after, (type size 14);
- 2.7. References (type size 13);
- 2.8. References cited in the text are given in square brackets, for example [1], [2, p .315], [4-7].

III. Publishing language of articles - Kazakh, Russian, English, Chinese, etc.

Submitted articles are reviewed by leading experts and scholars on the definite spheres. The article based on the editing can be returned to its correction and refinement. Articles that do not meet the requirement will be returned. The author of an article is responsible for the content, grammatical, stylistic and orthographic errors.

Address: 25 Jambyl Str. Abai KazNPU, Almaty Tel: **8 (727) -2 91-40-87**, e-mail: **zaure.badanbekkyzy.51@mail.ru**

Editorial Board

**Келесі басылымның негізгі бөлімдері/Рубрики следующего выпуска/
Rubrics of the next issue:**

**ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУ
ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
FOREIGN LANGUAGE EDUCATION**

**МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖӘНЕ АУДАРМА
МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ПЕРЕВОД
INTERCULTURAL COMMUNICATION AND TRANSLATION**

**ЛИНГВИСТИКА ЖӘНЕ МӘТІН ЛИНГВИСТИКАСЫ
ЛИНГВИСТИКА И ЛИНГВИСТИКА ТЕКСТА
LINGUISTICS AND TEXT LINGUISTICS**

**ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНУ
ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯ
LINGUA-CULTURAL LINGUISTICS**

**ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРДІҢ РӨЛІ
РОЛЬ КОМПЕТЕНЦИЙ ВО БУЧЕНИИ К ЯЗЫКАМ
THE ROLE OF COMPETENCY IN LEARNING LANGUAGES**

**КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ТІЛ ҮЙРЕТУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛАР
ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИЙ В ОБУЧЕНИИ К ЯЗЫКАМ
MULTILINGUAL EDUCATION AND INNOVATIONS IN LEARNING LANGUAGES**

ХАБАРШЫ

ВЕСТНИК

BULLETIN

«Көптілді білім беру және шетел тілдері филологиясы» сериясы
Серия «Полиязычное образование и иностранная филология»
Series «Multilingual Education and Philology of Foreign Languages»

№2-3(23) 2017

Басуға 14.12.2017. Пішімі 60X84 1/8.
Қаріп түрі «Тип Таймс» Сыктывкар қағазы.
Көлемі 14,25. Таралымы 300 дана. Тапсырыс №84

050010, Алматы қаласы, Достық даңғылы, 13.
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің
«Ұлағат» баспасының баспаханасында басылды